NEDERLANDS | 6E EDITIE | 6 VWO

Nieuw Nederlands

Noordhoff Uitgevers

Dit boek is van:

NAAM ____________________

KLAS ____________________

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Conceptontwerp omslag: nu:amsterdam/nu:rotterdam
Omslagontwerp: Grafisch ontwerp Duko Hamminga

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Voortgezet onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

0 / 20

ISBN 978-90-01-73479-4

Nieuw Nederlands

6 vwo

Eindredactie:
Willem Steenbergen

Auteurs:
Hans Frank
Jan Erik Grezel
Margreet Kooiman
Willem Steenbergen
Marit Vos
Hinke Zetstra

Noordhoff Uitgevers

Zo werk je met Nieuw Nederlands

Aan de slag

Met Nieuw Nederlands Tweede Fase kun je op verschillende manieren werken. Je kunt het beste starten met de cursus Basis. Daarna kun je de verschillende vaardigheden oefenen of meteen met de Praktijkopdrachten aan de slag gaan. Nieuw Nederlands Tweede Fase bestaat in totaal uit tien cursussen met een bijbehorende online omgeving:

1 Basis
2 Lezen
3 Schrijven
4 Spreken, kijken en luisteren
5 Woordenschat
6 Argumenteren
7 Formuleren
8 Spelling
9 Praktijkopdrachten
10 Eindexamen

Basiscursus

Veel kennis die je hebt opgedaan bij het vak Nederlands gebruik je voor zowel Lezen en Schrijven als Spreken, kijken en luisteren. De cursus Basis gaat over alle teksten, of ze nu gesproken of geschreven zijn. In deze startcursus behandel je de belangrijkste bouwstenen die je nodig hebt om de hoofdvaardigheden goed te beheersen.

Praktijkopdrachten

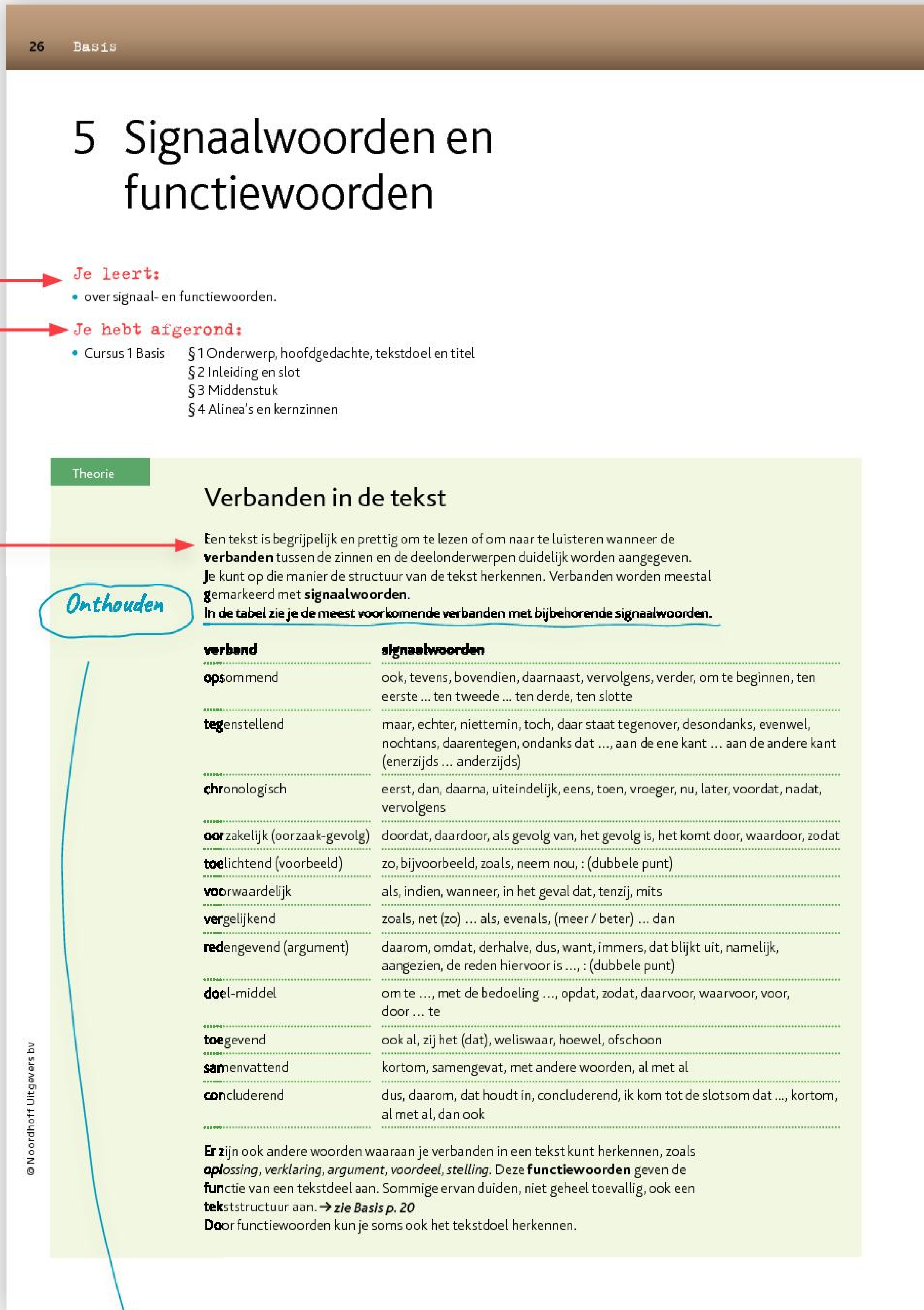
De cursus Praktijkopdrachten bestaat uit een set betekenisvolle opdrachten waarin verschillende vaardigheden samenkomen. Per opdracht wordt duidelijk aangegeven welke vaardigheden aan bod komen. Als je niet weet hoe je de opdracht moet aanpakken, kun je de bijbehorende theorie makkelijk in het boek of online opzoeken.

Nieuw Nederlands online

Op Nieuw Nederlands online kun je alle opdrachten uit het boek maken en teksten laten voorlezen. Je vindt er alles wat bij de opdrachten hoort, zoals video's en formulieren. Daarnaast kun je er terecht voor extra opdrachten (op verschillende niveaus), overhoren en oefentoetsen. Met de losse module Examensprint kun je online trainen voor je examen.

'Je leert' geeft aan wat je gaat leren. Dat is het doel van de paragraaf.

'Je hebt afgerond' geeft aan welke onderdelen je al gedaan moet hebben om de paragraaf goed te kunnen maken.

26 Basis

5 Signaalwoorden en functiewoorden

Je leert:
- over signaal- en functiewoorden.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen

Theorie

Verbanden in de tekst

Een tekst is begrijpelijk en prettig om te lezen of om naar te luisteren wanneer de **verbanden** tussen de zinnen en de deelonderwerpen duidelijk worden aangegeven. Je kunt op die manier de structuur van de tekst herkennen. Verbanden worden meestal gemarkeerd met **signaalwoorden**.
In de tabel zie je de meest voorkomende verbanden met bijbehorende signaalwoorden.

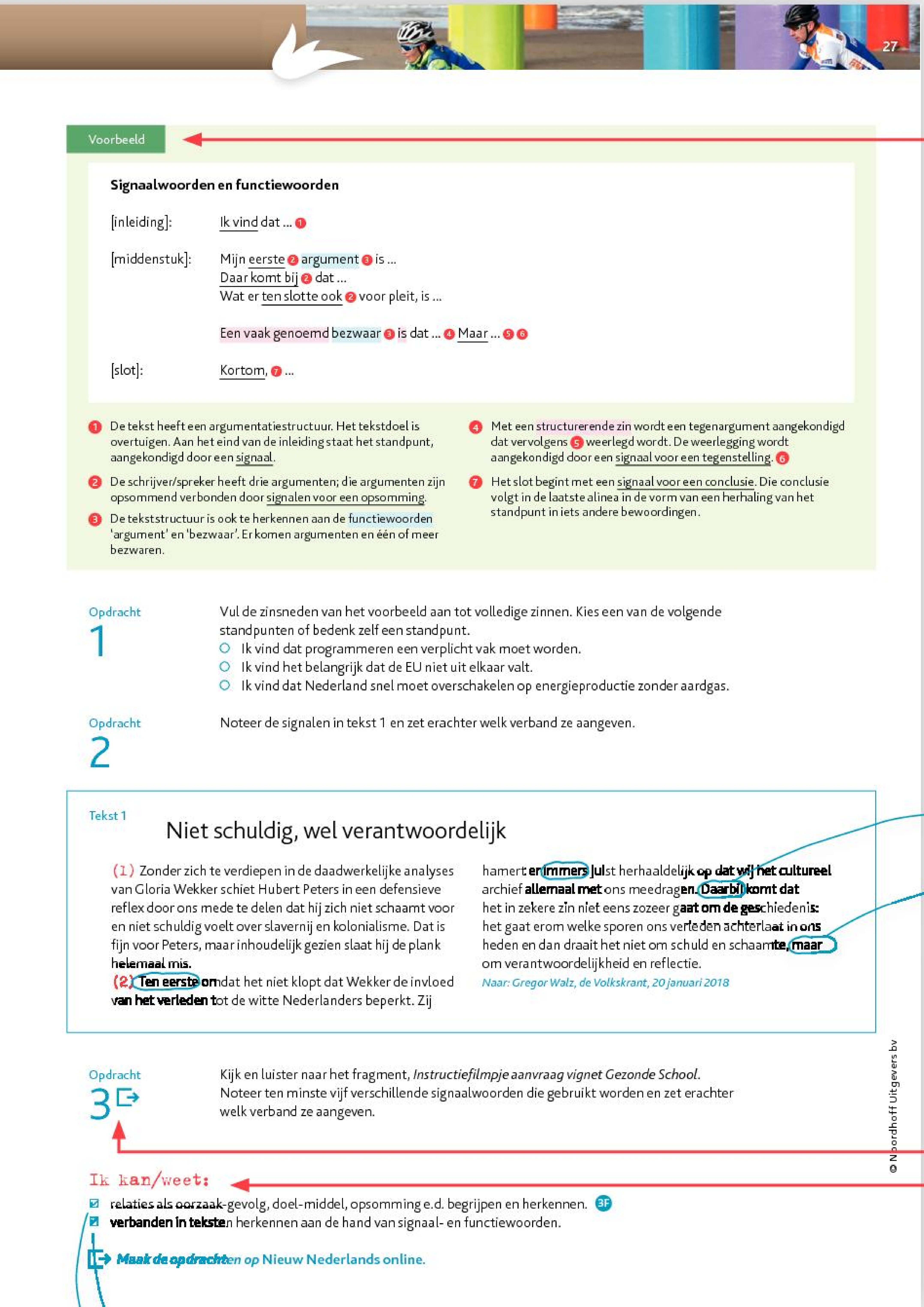
Onthouden

verband	signaalwoorden
opsommend	ook, tevens, bovendien, daarnaast, vervolgens, verder, om te beginnen, ten eerste ... ten tweede ... ten derde, ten slotte
tegenstellend	maar, echter, niettemin, toch, daar staat tegenover, desondanks, evenwel, nochtans, daarentegen, ondanks dat ..., aan de ene kant ... aan de andere kant (enerzijds ... anderzijds)
chronologisch	eerst, dan, daarna, uiteindelijk, eens, toen, vroeger, nu, later, voordat, nadat, vervolgens
oorzakelijk (oorzaak-gevolg)	doordat, daardoor, als gevolg van, het gevolg is, het komt door, waardoor, zodat
toelichtend (voorbeeld)	zo, bijvoorbeeld, zoals, neem nou, : (dubbele punt)
voorwaardelijk	als, indien, wanneer, in het geval dat, tenzij, mits
vergelijkend	zoals, net (zo) ... als, evenals, (meer / beter) ... dan
redengevend (argument)	daarom, omdat, derhalve, dus, want, immers, dat blijkt uit, namelijk, aangezien, de reden hiervoor is ..., : (dubbele punt)
doel-middel	om te ..., met de bedoeling ..., opdat, zodat, daarvoor, waarvoor, voor, door ... te
toegevend	ook al, zij het (dat), weliswaar, hoewel, ofschoon
samenvattend	kortom, samengevat, met andere woorden, al met al
concluderend	dus, daarom, dat houdt in, concluderend, ik kom tot de slotsom dat ..., kortom, al met al, dan ook

Er zijn ook andere woorden waaraan je verbanden in een tekst kunt herkennen, zoals *oplossing, verklaring, argument, voordeel, stelling*. Deze **functiewoorden** geven de functie van een tekstdeel aan. Sommige ervan duiden, niet geheel toevallig, ook een tekststructuur aan. → ***zie Basis p. 20***
Door functiewoorden kun je soms ook het tekstdoel herkennen.

In de theorie worden de begrippen uitgelegd die je nodig hebt. Als je een begrip niet kent, kun je dat opzoeken op Nieuw Nederlands online.

Zet je aantekeningen gewoon in het boek.

27

Voorbeeld

Signaalwoorden en functiewoorden

[inleiding]: Ik vind dat ... (1)

[middenstuk]: Mijn eerste (2) argument (3) is ...
Daar komt bij (2) dat ...
Wat er ten slotte ook (2) voor pleit, is ...

Een vaak genoemd bezwaar (3) is dat ... (4) Maar ... (5) (6)

[slot]: Kortom, (7) ...

(1) De tekst heeft een argumentatiestructuur. Het tekstdoel is overtuigen. Aan het eind van de inleiding staat het standpunt, aangekondigd door een signaal.

(2) De schrijver/spreker heeft drie argumenten; die argumenten zijn opsommend verbonden door signalen voor een opsomming.

(3) De tekststructuur is ook te herkennen aan de functiewoorden 'argument' en 'bezwaar'. Er komen argumenten en één of meer bezwaren.

(4) Met een structurerende zin wordt een tegenargument aangekondigd dat vervolgens (5) weerlegd wordt. De weerlegging wordt aangekondigd door een signaal voor een tegenstelling. (6)

(7) Het slot begint met een signaal voor een conclusie. Die conclusie volgt in de laatste alinea in de vorm van een herhaling van het standpunt in iets andere bewoordingen.

Opdracht 1

Vul de zinsneden van het voorbeeld aan tot volledige zinnen. Kies een van de volgende standpunten of bedenk zelf een standpunt.
- Ik vind dat programmeren een verplicht vak moet worden.
- Ik vind het belangrijk dat de EU niet uit elkaar valt.
- Ik vind dat Nederland snel moet overschakelen op energieproductie zonder aardgas.

Opdracht 2

Noteer de signalen in tekst 1 en zet erachter welk verband ze aangeven.

Tekst 1

Niet schuldig, wel verantwoordelijk

(1) Zonder zich te verdiepen in de daadwerkelijke analyses van Gloria Wekker schiet Hubert Peters in een defensieve reflex door ons mede te delen dat hij zich niet schaamt voor en niet schuldig voelt over slavernij en kolonialisme. Dat is fijn voor Peters, maar inhoudelijk gezien slaat hij de plank helemaal mis.
(2) Ten eerste omdat het niet klopt dat Wekker de invloed van het verleden tot de witte Nederlanders beperkt. Zij hamert er immers juist herhaaldelijk op dat wij het cultureel archief allemaal met ons meedragen. Daarbij komt dat het in zekere zin niet eens zozeer gaat om de geschiedenis: het gaat erom welke sporen ons verleden achterlaat in ons heden en dan draait het niet om schuld en schaamte, maar om verantwoordelijkheid en reflectie.

Naar: Gregor Walz, de Volkskrant, 20 januari 2018

Opdracht 3

Kijk en luister naar het fragment, *Instructiefilmpje aanvraag vignet Gezonde School*. Noteer ten minste vijf verschillende signaalwoorden die gebruikt worden en zet erachter welk verband ze aangeven.

Ik kan/weet:
- relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. begrijpen en herkennen. 3F
- verbanden in teksten herkennen aan de hand van signaal- en functiewoorden.

Maak de opdrachten op Nieuw Nederlands online.

Bij sommige theorieblokken vind je een voorbeeld. In het voorbeeld wordt voorgedaan hoe je de theorie kunt toepassen.

Bedenk dat je naar hartelust in je eigen boek woorden kunt markeren.

Dit symbool verwijst naar Nieuw Nederlands online. Het symbool staat bij opdrachten waarvoor je online moet werken of een kijk- of luisterfragment moet opzoeken.

'Ik kan/weet' geeft aan wat je hebt geleerd. Ook staat erbij welk referentieniveau daarbij hoort.

Vink af wat je kan/weet.

Inhoud

De lesstof is verdeeld in drie jaardelen: *4 vwo*, *5 vwo* en *6 vwo* (dat je nu voor je hebt).
Op Nieuw Nederlands online vind je het lesmateriaal voor alle jaardelen. Als je bijvoorbeeld het jaardeel van 4 vwo gebruikt, maar je wilt aan de slag met een paragraaf uit het jaardeel van 5 vwo of 4 havo, dan kun je die stof online vinden.

1 Basis

2 Lezen

3 Schrijven

4 Spreken, kijken en luisteren

5 Woordenschat

6 Argumenteren

7 Formuleren

Correct formuleren

8 Spelling

9 Praktijkopdrachten

10 Eindexamen

Naslag

Cursus 2

Lezen

En's avonds op het stille strand,
dan is er weer iets aan de hand

Boudewijn de Groot & Lennaert Nijgh

Inhoud

Als lezer neem je kennis van de boodschap die een schrijver wil overbrengen. Naarmate je leesvaardigheid en tekstinzicht toenemen, begrijp je de boodschap van de schrijver beter en sneller. Een goede lezer studeert ook makkelijker. Er is dus alle reden om aandacht te besteden aan lezen.

7 Meer oefenen

Je leert:

- teksten analyseren en begrijpen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel *(4 vwo)*
  - § 2 Inleiding en slot *(4 vwo)*
  - § 3 Middenstuk *(4 vwo)*
  - § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 vwo)*
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 vwo)*
  - § 7 Standpunt en argumenten *(4 vwo)*
- Cursus 2 Lezen
  - § 1 Tekstsoorten *(4 vwo)*
  - § 2 Column *(4 vwo)*
  - § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing *(4 vwo)*
  - § 4 Stappenplan Tekstanalyse *(4 vwo)*
  - § 5 Mengvormen *(5 vwo)*
- Cursus 6 Argumenteren
  - § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen *(4 vwo)*
  - § 2 Argumentatiestructuren *(4 vwo)*

Theorie

Meer oefenen

Teksten goed begrijpen leer je alleen door veel te oefenen. Dat ga je in deze paragraaf doen, als voorbereiding op het lezen van teksten in het algemeen, studieteksten, de toetsen Leesvaardigheid en het Centraal Examen. Als je deze paragraaf én de extra teksten op *Nieuw Nederlands online* hebt gemaakt, ben je toe aan de cursus Eindexamen.

Bij het oefenen met de teksten zul je – net als eerder in deze cursus – merken dat niet iedere tekst een heldere structuur en een duidelijk tekstdoel heeft. Ook is een tekst soms niet mooi afgerond: dan ontbreekt bijvoorbeeld een echte slotalinea of er wordt in het slot een conclusie getrokken die niet goed uit de tekst volgt. Het komt in de praktijk allemaal voor.

Opdracht 1

1 Analyseer tekst 1 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Welk soort aandachttrekker gebruikt de auteur in alinea 1?

3 Noteer op basis van alinea 4 wat er in onderstaand schema van oorzaak en gevolg bij a tot en met d moet worden ingevuld.

a → b →

c → d →

Kinderen presteren over de gehele linie beter.

4 Noteer op basis van alinea 5 wat er in het blokjesschema bij a tot en met d moet worden ingevuld.

Muziek is een psychofysiologisch oermechanisme van de mens.

↑ a ↑ b | ↑ c ↑ d

5 Waarin onderscheidt muziek zich van andere invloeden op ons brein? (al. 7)

6 ‘Muziek *maken* is dus nog verrijkender voor de hersenen dan muziek *luisteren*.’ (al. 7) Hoe komt dat?

7 Noteer op basis van alinea 8 wat er in het blokjesschema bij a tot en met f moet worden ingevuld.

Muziek is goed voor het brein.

↑ a ↑ b ↑ (c ↑ d ↑ e) + f

8 ‘Veel muziek luisteren of spelen maakt je dus tot een aardiger, stabieler, positiever mens.’ (al. 9) Wat ontbreekt er aan deze conclusie? Leg uit.

9 Wat gebeurt er in onze hersenen als we muziek horen? Baseer je antwoord op alinea 10 en 11. Gebruik niet meer dan 30 woorden.

10 ‘Voor mij laat dat zien hoe diep muziek verankerd ligt in de hersenen.’ (al. 13) Waarom denkt Scherder dat muziek erg diep in de hersenen verankerd ligt?

11 Welke twee functies heeft muziek, volgens Scherder? Baseer je antwoord op alinea 15 en 16. Gebruik niet meer dan 35 woorden.

12 Wat ben je door de tekst te weten gekomen over de persoon Erik Scherder? Karakteriseer hem met ten minste twee woorden en illustreer je antwoorden met verwijzingen naar de tekst.

Tekst 1

Hoe ons brein opbloeit van muziek

(1) Hendrik heeft het. Op mijn sportschool geeft hij elke woensdagavond spinningles en dat is feest: een en al muziek en swingen. Klokslag halfacht zet hij de volumeknop lekker hoog, en onmiddellijk zijn we met z'n allen vertrokken op onze muzikale reis ... Hendrik draait waar we blij van worden: *golden oldies* van Michael Jackson, Beyoncé, gevoelige songs, en het opzwepende *Encore une fois*. Af en toe stapt hij even af en loopt enthousiasmerend door de zaal, aanstekelijk bewegend op het ritme van de muziek. Hendrik *is* dan de muziek. Bij hem móét je wel beuken: geen keus meer.

(2) De ogen van breinwetenschapper Erik Scherder beginnen te glimmen als hij hoort over Hendriks spinningles. 'Prachtig, prachtig! Hieruit blijkt maar weer hoeveel invloed muziek op een mens kan hebben.' Het doet hem denken aan een experiment van de Engelse Brunel-universiteit: 'Daarbij renden mensen op de loopband op het ritme van de muziek van Madonna, Queen of de Red Hot Chili Peppers: zo hielden ze het 15 procent langer vol én hadden er meer lol in – zelfs als ze tegen de uitputting aan liepen te puffen.'

(3) Vraag Erik Scherder naar het effect van muziek op onze hersenen en hij lepelt het ene na het andere onderzoek op. Twee jaar geleden verwierf de hoogleraar landelijke bekendheid met zijn inspirerende tv-optredens over de gunstige invloed van bewegen op het brein. Door hem werden talloze Nederlanders zich ervan bewust dat ze veel te veel zitten, en dat dat knap slecht is voor hun hersenen. De afgelopen tijd werkte hij zich op de hometrainer in zijn werkkamer door stapels wetenschappelijk onderzoek naar de heilzame breineffecten van muziek – research voor zijn boek *Singing in the brain*.

(4) Scherder, aan de VU hoogleraar neuropsychologie en aan de Rijksuniversiteit Groningen hoogleraar bewegingswetenschappen, signaleert de laatste jaren een stroomversnelling in de neurowetenschappelijke ontdekkingen over de gunstige effecten van muziek. 'Neem dat mooie Amerikaanse onderzoek bij kinderen die muziekles krijgen en die van hun zesde tot negende werden gevolgd: ze blijken over de hele linie beter te presteren. Hun hersenbalk, de verbinding tussen hun beide hersenhelften, is bij hen dikker geworden door het musiceren. Linker- en rechterhelft werken dus beter samen, wat hun brein flexibeler maakt. En nog meer goed nieuws: je hoeft er niet eens goed voor te zijn in muziek – áls je maar muziek speelt, dat is al voldoende.'

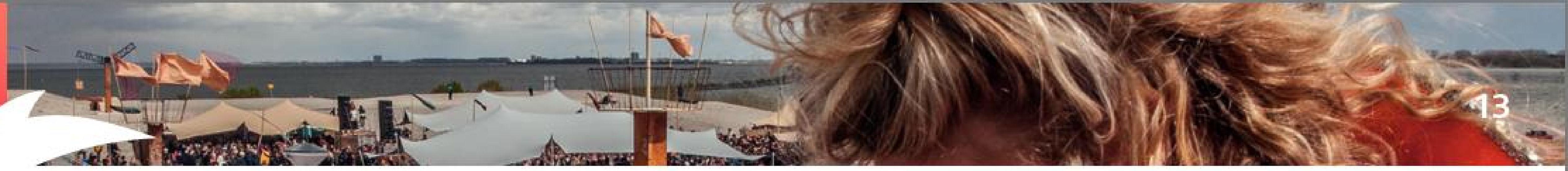
(5) Verbaasde blik: 'Onvoorstelbaar toch, dat het muziekonderwijs is wegbezuinigd in Nederland? Muziek is zó goed voor je algehele ontwikkeling. Muziek raakt je: het doet je verwonderen, verbazen, emotioneren, herinneren, het verbindt je met anderen. Muziek grijpt in op de diepste structuren in het brein. We leren het eerder dan taal: al in de buik van onze moeder veranderen onze ademhaling en hartslag zodra we daarbuiten muziek of gezang horen. Muziek is een psychofysiologisch oermechanisme van de mens.'

(6) Uit lichamelijk onderzoek is gebleken dat muziek onze hartslag verlaagt, de bloeddruk laat dalen, de spieren ontspant, pijn kan verlichten, de productie van stresshormonen afremt, ons makkelijker in slaap kan doen vallen, en dat zelfs het immuunsysteem er beter door kan gaan functioneren. Wie veel naar muziek luistert, loopt dus minder kans ziek te worden.

(7) Hoe werkt dat precies in ons brein? Scherder glimlacht en pakt van zijn bureau een plastic model van de hersenen. 'Er is niet één plekje aan te wijzen waar muziek wordt verwerkt', zegt hij. 'Het hele brein doet mee, dat is nou juist het unieke van muziek. Bij onze meeste andere gedragingen zijn veel minder gebieden tegelijk zo actief.' Muziek activeert volgens Scherder simultaan verscheidene breingebieden die in een netwerk van zenuwbanen met elkaar in verbinding staan. 'Bij het luisteren naar muziek zijn al aardig wat breingebieden tegelijkertijd actief, maar bij het spelen ervan nog meer, omdat dan ook de motorische en visuele delen van het brein meedoen. Muziek *maken* is dus nog verrijkender voor de hersenen dan muziek *luisteren*.'

(8) De meeste breingebieden die actief zijn bij muziek, zowel bij het beluisteren als maken, liggen ver uit elkaar. De zenuwbanen ertussen moeten grote afstanden afleggen, en dat maakt deze breinsystemen tot de meest complexe die we hebben. Scherder: 'Het zijn juist onze complexe systemen die de meeste stimulatie veroorzaken. Dat maakt muziek zo goed voor het brein, want hoe meer stimulatie het ontvangt, hoe beter het in conditie blijft.'

(9) Muziek luisteren en spelen houdt onze breinnetwerken niet alleen actief, het versterkt ze eveneens. De muzieknetwerken blijken intensief verbonden te zijn met de taalgebieden, waardoor muziek ons taalgevoel kan stimuleren. Ook is gebleken dat kinderen die pianoles krijgen, betere verbindingen ontwikkelen tussen gebieden in de voor- en achterkant van hun brein, wat een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van hun empathische vermogens. →

Scherder: 'En bij ouderen die muziek luisteren of spelen, wordt onder meer de prefrontale cortex sterker. Daardoor is hij beter in staat een rem te zetten op de amygdala, die de motor achter negatieve prikkels en angstsignalen in het brein is. Veel muziek luisteren of spelen maakt je dus tot een aardiger, stabieler, positiever mens.' De eerlijkheid gebiedt hem daaraan toe te voegen dat je ook zonder muziek natuurlijk heel positief en aardig kunt zijn. 'Ik ken veel mensen die ontzettend aardig zijn, maar niks met muziek hebben.'

(10) Hoe is het mogelijk dat muziek zo'n rechtstreeks effect heeft op onze emoties? Dat komt doordat de hersengebieden die betrokken zijn bij het verwerken van emoties, ook een rol spelen bij het verwerken van muziek. Het diep in de hersenen gelegen beloningssysteem blaast een stevig partijtje mee, en dan met name de stof dopamine, een oppeppende neurotransmitter. Scherder beschrijft wat er dan gebeurt in de hersenstam, een gebied onder in de hersenen dat belangrijke basisfuncties vervult zoals ademhaling en bloedsomloop: 'Zodra de hersenstam klanken opvangt die we prettig vinden, spuit hij dopamine naar het beloningssysteem, waardoor het op *play* gaat en we genieten van muziek. Van dat beloningssysteem is al bekend dat het reageert bij seks en drugs, maar naar nu blijkt dus ook bij rock-'n'-roll.'

(11) En dan is er nog de verbinding tussen het beloningssysteem en het bewegingscentrum. Bij muziek maken, maar ook bij alleen luisteren wordt dat bewegingscentrum – onze motoriek – geprikkeld. 'Het verklaart waarom we zo vaak de neiging krijgen om op muziek mee te bewegen', zegt Scherder. 'Niet voor niets hebben sommige talen geen aparte woorden voor muziek en dans. Voor die culturen is het een en hetzelfde. Het brein denkt er net zo over.' Dansen is eigenlijk een gunstig bijeffect van muziek. Het vereist complexe mentale coördinatie, en dat versterkt de zintuiglijke en bewegingsfuncties.

(12) Doet Bach hetzelfde met ons als Beyoncé? Zijn er soorten muziek die meer effect hebben dan andere? Niet echt, volgens Scherder. 'Maar ieders brein is uniek en maakt op zijn eigen manier chocola van de klanken die binnenkomen. Dat heeft met allerlei zaken te maken, bijvoorbeeld welke muziek je in je jeugd hoorde, welke herinneringen je bij bepaalde muziek hebt, of er innerlijke beelden in je opkomen: een mooi landschap, vogels, zee, wind, de galop van een paard … die dingen roepen op hun beurt emoties op.' Dat betekent dus ook dat al die gunstige effecten van muziek pas optreden als we muziek luisteren waar we van houden? 'Ja,' zegt Scherder, 'dat is wel een voorwaarde.'

(13) Hoe krachtig het effect van iemands favoriete muziek kan zijn, is soms te zien bij patiënten met dementie. Mensen die zich niets meer lijken te herinneren, amper nog reageren en niet meer praten, veren ineens op wanneer ze een liedje uit hun jeugd horen. Hun ogen gaan stralen, ze zingen en tikken met hand of voet foutloos mee, en kunnen zelfs weer even antwoord geven op vragen. Scherder: 'Dat verschijnsel heeft alles te maken met het langetermijngeheugen voor muziek: bij de ziekte van Alzheimer blijft dat het langst gespaard. Voor mij laat dat zien hoe diep muziek verankerd ligt in de hersenen.'

(14) Iets soortgelijks gebeurt bij mensen die een beroerte hebben gehad en niet meer kunnen praten: met behulp van muziek of zingen lukt het hun vaak weer een beetje te leren spreken. 'Muziek heeft bij deze patiënten ook een positieve invloed op hun denkvermogen, slaap-waakritme en stemming', zegt Scherder. 'Die laatste effecten van muziek luisteren zijn inmiddels ook vastgesteld bij depressie en angststoornissen.'

(15) Muziek heeft dus diepe invloed op ons, maar waardoor eigenlijk? Wetenschappers voeren daar verhitte discussies over. Volgens sommigen is het een soort franje die niet essentieel is voor onze overleving. Anderen vermoeden dat onze taalloze voorlopers, de neanderthalers, al een elementaire vorm van muziek beoefenden, omdat die juist wel overlevingswaarde had: zou dat wellicht verklaren waarom onze primitiefste, diepst gelegen hersengebieden er zo actief van worden? Scherder denkt van wel. 'De meest basale vormen van muziek zijn natuurlijk de grommende klanken van een beer: daar moeten we onmiddellijk op aanslaan, anders overleven we niet. Logisch dus, dat de verwerking van klanken gebeurt in ons reptielenbrein oftewel hersenstam, het oudste deel van ons brein.'

(16) Maar Scherder heeft nog een andere theorie. 'Muziek helpt ons ook te overleven doordat ze groepsvorming stimuleert, en als groep sta je nu eenmaal sterker. Zelfs een verzameling vreemden ervaart het snelst saamhorigheid wanneer ze samen muziek maken. Melodie en ritme dwingen mensen gewoon om op elkaar af te stemmen. Dat vind ik misschien wel het allermooiste aan muziek: dat het niet alleen goed is voor jezelf, maar je ook echt met anderen verbindt. Uiteindelijk is het groter dan jezelf.'

Naar: Edwin Oden, Psychologie Magazine, maart 2017

Opdracht 2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.
Beantwoord nu de vragen.

2 Welke zin geeft de belangrijkste informatie uit alinea 1 tot en met 3 weer in relatie tot de rest van de tekst?

- ○ A Het grootste deel van de mensheid kan niet meer zonder constant amusement of afleiding.
- ○ B Kinderen brengen tegenwoordig gemiddeld zeven uur per dag achter een scherm door.
- ○ C Onze wereld wordt voornamelijk gevormd door wat we op onze beeldschermen zien.
- ○ D Sms'jes of appjes zijn voor de meeste mensen interessanter dan echte gesprekken.

3 In alinea 5 en 6 vind je een redenering. De functie van elke zin in deze redenering kan met behulp van een functiewoord worden weergegeven.
Noteer het nummer van de betreffende zin en daarachter het juiste functiewoord. Je mag een functiewoord maar één keer gebruiken. Kies uit de volgende functiewoorden: *afweging, argument, bewering, constatering, gevolg, kanttekening, middel, nadeel, reden, toegeving, vraag, weerlegging.*

zin 1	In de moderne wereld houdt het onderwijs zich steeds meer bezig met het voorbereiden van leerlingen/studenten op hun intrede op de arbeidsmarkt.	...
zin 2	Voor veel landen zal een achterstand op dit gebied namelijk leiden tot armoede in een wereld van toenemende concurrentie.	...
zin 3	Deze focus op de arbeidsmarkt betekent onvermijdelijk dat er veel aandacht is voor technologie.	...
zin 4	Je kunt je echter afvragen of onderwijs inderdaad slechts te beschouwen is als de voorbereiding op een leven lang arbeid.	...
zin 5	We hebben immers niet alleen een economie om te ontwikkelen, maar ook een beschaving om in stand te houden, en hoezeer technologische ontwikkelingen onze levens ook hebben beïnvloed, er zijn nog steeds veel onderliggende menselijke constanten.	...

4 '(...) er zijn nog steeds veel onderliggende menselijke constanten.' (al. 6) Leid uit de rest van alinea 6 af wat de auteur met 'menselijke constanten' bedoelt.

5 Waarom wijst de auteur op die 'menselijke constanten'?

6 Hoe ging het 'traditionele' onderwijs om met 'de moeilijke en zelfs onmogelijke' vragen? (al. 7)

7 'En het is dit onderscheidingsvermogen dat het onderwijs zou moeten cultiveren.' (al. 8) Leg met behulp van alinea 9 uit wat wordt bedoeld met 'onderscheidingsvermogen'.

8 Wat wil de auteur aantonen met de voorbeelden in alinea 10 en 11?

9 Wat is de strekking van alinea 13?

10 'Daaruit volgt echter niet automatisch dat geen enkele technologische ontwikkeling in de toekomst zou kunnen leiden tot een desastreuze verandering.' (al. 14) Waarom zegt de auteur dat?

11 'Tot besluit word ik genoopt tot een buitengewoon saaie conclusie, namelijk dat digitalisering goed gereedschap is, maar een slechte baas.' (al. 15) Wat bedoelt de auteur met 'goed gereedschap, maar een slechte baas'?

12 Deel je de visie van de auteur? Licht je antwoord toe.

13 Bedenk een titel die de inhoud van de tekst beter weergeeft.

Tekst 2

Niets meer onthouden

(1) Amerikaans onderzoek toont aan dat kinderen in de Verenigde Staten gemiddeld zeven uur per dag achter een scherm doorbrengen, en er is weinig reden om aan te nemen dat dat voor Europese kinderen veel minder zal zijn. De kinderen hebben vaak meer dan één scherm tegelijk aan staan op hun slaapkamer. Misschien leren ze door meerdere schermen te gebruiken veel informatie tegelijkertijd op te nemen (cognitief multitasken), maar het zou net zo goed kunnen dat ze er eenvoudigweg niet in slagen te leren hoe ze zich op één ding tegelijk moeten richten.

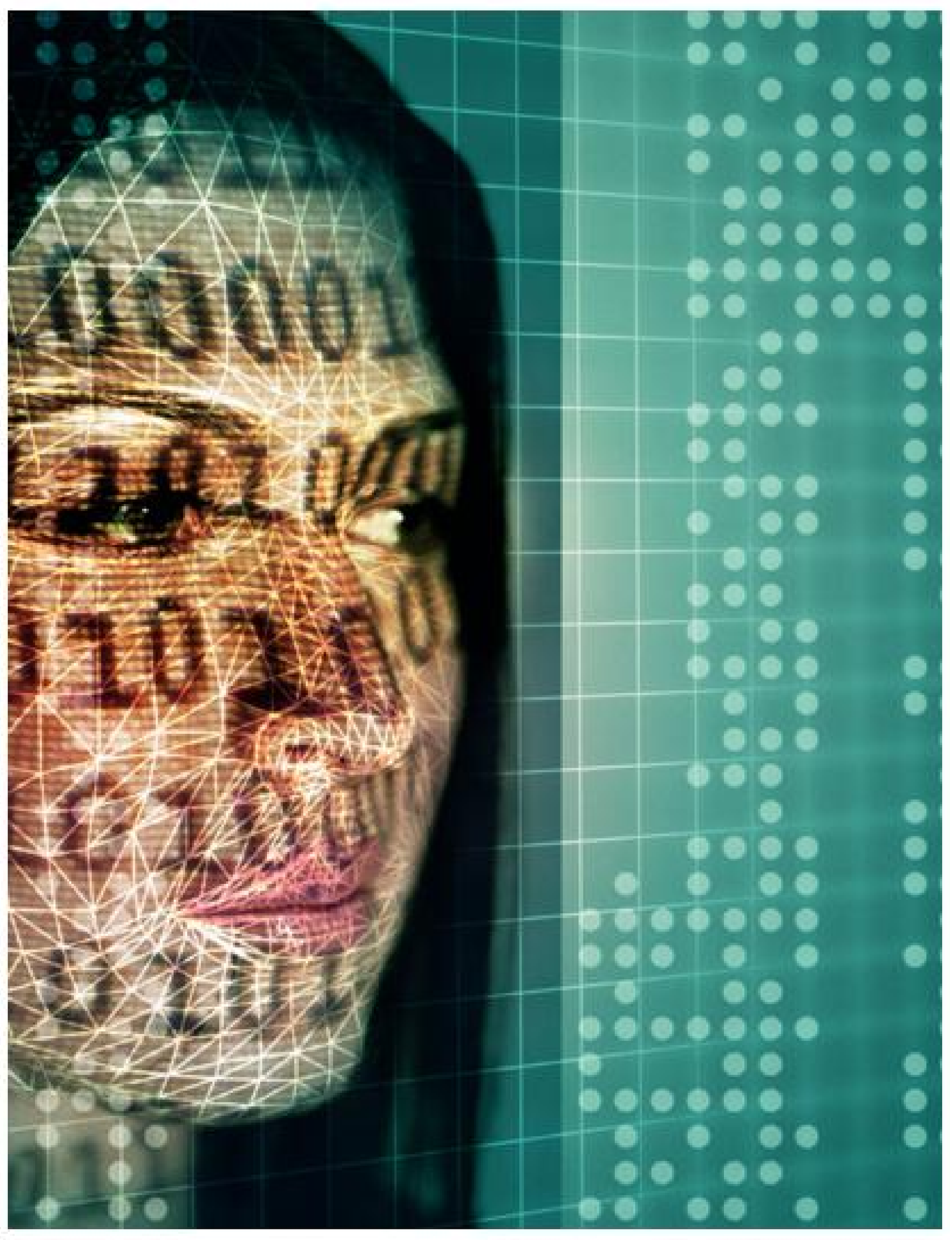
(2) Het is een internationaal fenomeen. We zijn allemaal bekend met taferelen die duidelijk maken in welke grote mate we nu in een virtuele wereld leven. De filosoof Bishop Berkeley suggereerde in de eerste helft van de achttiende eeuw dat de wereld een construct van onze geest was, maar nu lijkt het soms alsof we haar zien als een constructie van onze beeldschermen. In bussen en treinen zijn de ogen van de mensen aan hun beeldschermen vastgeplakt; ze zouden langs een uitbarstende vulkaan kunnen rijden zonder het te merken. Het lijkt of sms'jes of appjes interessanter zijn geworden dan echte gesprekken.

(3) Beeldschermen zijn zo'n groot deel van ons leven gaan uitmaken dat we ze nauwelijks opmerken. Ze flitsen, knipperen of kijken dreigend op ons neer in stations, cafés, banken, wachtkamers in ziekenhuizen, op vliegvelden, in winkels, winkelcentra, bussen, zelfs in taxi's, vaak met nieuwskoppen of aandelenkoersen die langs de onderkant voorbijglijden. Hoewel we er niet op letten, kunnen we ze ook niet helemaal negeren: ze zijn als een jeukende plek waar je niet bij kunt, maar dan in de geest.

(4) De schijnbaar onstuitbare digitalisering van het leven moet het onderwijs wel beïnvloeden, niet alleen doordat ze de aard en mentaliteit van leerlingen en studenten verandert, maar ook door middel van de nieuwe methodes die gebruikt worden om hen te onderwijzen. Maar om te kunnen oordelen over de invloed van digitalisering op het onderwijs, moeten we eerst bepalen waar onderwijs voor is, en dat is geenszins gemakkelijk of ondubbelzinnig. De zoektocht naar een enkelvoudig doel of oogmerk van onderwijs is waarschijnlijk zelfs een vergissing. Zo'n doel kan onmogelijk hetzelfde zijn voor een wiskundig genie als voor iemand met een aangeboren lage intelligentie.

(5) In de moderne wereld houdt het onderwijs zich steeds meer bezig met het voorbereiden van kinderen, tieners en jongvolwassenen op hun intrede op de arbeidsmarkt. Voor veel landen zal een achterstand op dit gebied namelijk leiden tot relatieve en misschien zelfs tot absolute armoede in een wereld van toenemende concurrentie. Deze focus op de arbeidsmarkt betekent onvermijdelijk dat het onderwijs leerlingen ook vertrouwd moet maken met moderne technologie en hun ermee moet leren omgaan, en er ook voor moet zorgen dat zij bereid zijn zich aan te passen naar gelang de technologie verandert.

(6) Je kunt je echter afvragen of onderwijs inderdaad slechts te beschouwen is als de voorbereiding op een leven lang arbeid. We hebben immers niet alleen een economie om te ontwikkelen, maar ook een beschaving om in stand te houden, en hoezeer technologische ontwikkelingen onze levens ook hebben beïnvloed, er zijn nog steeds veel onderliggende menselijke constanten. Mislukte liefdesrelaties leiden bij ons nog steeds tot een hoop ellende; we jubelen nog steeds over successen. Hoe overvloedig onze levens ook mogen zijn in materieel opzicht, een tragedie is nooit meer dan één ongeluk van ons verwijderd. We moeten nog steeds weten hoe te leven, met anderen compromissen te sluiten, tegenspoed, teleurstelling en lijden te dragen, het goede en het schone te zoeken, ons te verhouden tot onze sterfelijkheid enzovoort.

(7) Uiteraard beantwoordde het onderwijs, zoals het traditioneel vorm kreeg voor de opkomst van de ICT, de moeilijke en zelfs onmogelijke vragen niet direct, en dat kon het ook niet. Het bood bijvoorbeeld geen handleidingen voor hoe om te gaan met smart. De hoop was echter dat jonge mensen in staat zouden zijn een dieper, rijker, betekenisvoller en bevredigender leven te leiden als ze eerder in hun leven geleidelijk hadden kunnen kennismaken met het beste wat was bedacht en gezegd in de wereld. Ze zouden immers door hun kennis in staat zijn om hun eigen situatie in een groter perspectief te plaatsen dan dat van het huidige ogenblik.

(8) Er is ongetwijfeld een tijd geweest dat de worsteling om te overleven de meeste mensen geheel in beslag nam; maar toen de welvaart sterk toenam, zijn vragen van hoe te leven, zelfs als ze noch gesteld, noch beantwoord werden, belangrijk geworden voor ongekende aantallen mensen. De toegenomen keuzemogelijkheden brengen de noodzaak, of in elk geval de wenselijkheid, van een groter onderscheidingsvermogen, zowel cultureel als esthetisch, met zich mee. En het is dit onderscheidingsvermogen dat het onderwijs zou moeten cultiveren.

(9) Het is niet zozeer het verlies als wel het niet-ontwikkelen van deze vermogens dat critici van de overmatige afhankelijkheid van ICT

in het onderwijs vrezen, of het nu terecht is of niet. De term ICT (informatie- en communicatietechnologie) is op zichzelf al interessant, in zoverre dat deze met groot gemak impliceert dat informatie hetzelfde is als kennis of wijsheid. Het is tegenwoordig in de medische praktijk bijvoorbeeld niet ongewoon dat mensen in een kliniek aankomen met A4'tjes vol van het internet gehaalde informatie, waarvan een deel kloppend en waardevol is, maar waarvan een deel ook bijgelovig en bizar kan zijn. De patiënten maken vaak weinig onderscheid tussen deze categorieën, door een gebrek aan achtergrondkennis of perspectief.

(10) We kennen allemaal het verhaal van president Thabo Mbeki van Zuid-Afrika, die via internet de theorieën van Peter Duesberg ontdekte, de moleculair bioloog die ontkent dat aids veroorzaakt wordt door het hiv-virus, en daarom de behandeling van die epidemische ziekte in zijn land op achterstand zette, met duizenden sterfgevallen tot gevolg. Professor Duesberg, een zeer intelligente man met veel wetenschappelijke prestaties op zijn naam, was er prima toe in staat een aannemelijke onderbouwing te geven, zij het een zeer selectieve; maar aannemelijkheid maakt nog geen waarheid, en de goedgelovigheid van Mbeki was het gevolg van het verwarren van informatie met kennis, waarheid en wijsheid.

(11) Een ander voorbeeld van het schadelijke effect van het verspreiden van desinformatie op internet is de veronderstelde rol die het vaccin tegen bof, mazelen en rodehond (BMR) speelt bij het veroorzaken van autisme bij kinderen. Een onderzoek van een Britse arts, dat beweerde dat oorzakelijke verband te hebben ontdekt, werd in 1998 gepubliceerd in het medische tijdschrift *The Lancet*. Later bleek dit onderzoek niet alleen gemankeerd te zijn, maar ook frauduleus. Honderdduizenden en waarschijnlijk miljoenen mensen waren er echter niet toe in staat om iets wat in feite een gerucht was, te onderscheiden van informatie, laat staan wijsheid, met als resultaat dat op vele plaatsen in de wereld mazelenepidemieën uitbraken.

(12) Met de voorbeelden van Duesberg en het BMR-vaccin wil ik duidelijk maken dat informatie (juist of onjuist) op zichzelf, als perspectief ontbreekt, een hogere vorm van onwetendheid kan zijn, en een gevaarlijkere vorm in zoverre ze zich vermomt als kennis; en dat daarom een enorm magazijn van kennis op zichzelf niemand daadwerkelijk iets zal bijbrengen, hoe toegankelijk dat magazijn ook is. Hoelang je ook surft op internet, het kan geen vervanging zijn voor het langzame aankweken van beoordelingsvermogen en een kritische geest, of voor het ontwikkelen van een volwassen perspectief. Overmatig vertrouwen op gemakkelijk toegankelijke bronnen zou kunnen leiden tot een permanent oppervlakkige kijk op de dingen.

(13) In het verleden hebben alle technologische veranderingen in de communicatiemedia aanleiding gegeven tot de zorg dat ze de cultuur zoals we haar tot dan toe kenden, zouden ondermijnen en mensen steeds oppervlakkiger zouden maken. Klaagzangen over de gevolgen van radio, film en de grammofoon gingen vooraf aan die over de gevolgen van televisie; en klaagzangen over de effecten van de massaproductie van romans, kranten en tijdschriften gingen weer vooraf aan die over radio, film en de grammofoon. Toch is de wereld beslist niet ten onder gegaan.

(14) Daaruit volgt echter niet automatisch dat geen enkele technologische ontwikkeling in de toekomst zou kunnen leiden tot een desastreuze verandering. Ik veronderstel dat de mensheid onderverdeeld kan worden in degenen die geneigd zijn te anticiperen op de nadelen van verandering en degenen die geneigd zijn te anticiperen op de voordelen. Ik geef grif toe dat ik bij de eerste groep hoor, hoewel ik de voordelen van veranderingen in het verleden erken, zoals iedere rationele persoon dient te doen. En hoewel ik geloof dat de cultuur in toenemende mate haar legitimiteit zoekt bij technologie, haar bevrediging vindt in technologie, en zich door technologie laat bevelen, wat zeer in het nadeel werkt van de inhoud van die cultuur – kan er geen twijfel over bestaan dat digitalisering ook enorme voordelen heeft.

(15) Tot besluit word ik genoopt tot een buitengewoon saaie conclusie, namelijk dat digitalisering goed gereedschap is, maar een slechte baas. Voor mensen wier opleiding hun een raamwerk van kennis heeft gegeven, een kritische geest, en het vermogen om zich een perspectief te vormen, is de digitalisering een geweldige zegen; voor degenen die technologie op zichzelf waarderen, ongeacht de doelen die ze dient, of die er een goede reden in zien om bijvoorbeeld niets in hun geheugen te bewaren omdat alles gemakkelijk elektronisch kan worden opgezocht en het daarom tijdverspilling is om wat dan ook te onthouden, zelfs de correcte spelling van woorden, is het een pad naar permanente oppervlakkigheid. Welk pad het wordt, hangt van onszelf af.

Naar: Theodore Dalrymple, De Groene Amsterdammer, 16 mei 2017 (vertaling: Felix Huygen)

Theodore Dalrymple is essayist en psychiater.

Opdracht
3

1. Analyseer tekst 3 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*. Beantwoord nu de vragen.
2. 'De Duitse cultuurwetenschapper Fritz Breithaupt noemt dit "gefilterde empathie": (...).' (al. 3) Waarom zou Breithaupt hier het woord 'gefilterd' gebruiken?
3. Welke twee vormen van verontwaardiging beschrijft de auteur? (al. 4 en 5)
4. Van welke vorm van verontwaardiging was er sprake in het geval van het Chinese meisje? Leg uit.

5 In alinea 8 vind je een redenering. De functie van elke zin in deze redenering kan met behulp van een functiewoord worden weergegeven.
Noteer per zin het juiste functiewoord. Je mag een functiewoord meer dan eens gebruiken. Kies uit de volgende functiewoorden:
argument, beoordeling, conclusie, constatering, nuancering, reden, standpunt, subargument, toegeving, voorbehoud, voorwaarde, weerlegging.

zin 1	We doen er goed aan om maar niet te luisteren naar de verontwaardigde.	…
zin 2	Die is alleen maar gebelgd over de verkeerde daden van anderen	… bij zin 1
zin 3	omdat hij ervan uitgaat dat de mens uitsluitend op het goede gericht is.	… bij zin 2
zin 4	Wie doet alsof de mens een intrinsiek goed wezen is, liegt:	… van zin 3
zin 5	die gaat uit van een fictief ideaalbeeld van de mens waarbij slechtheid hoogstens een kortstondige aberratie is, waarover we ons dan kunnen verontwaardigen.	… bij zin 4

6 'Toch zitten er grenzen aan empathie.' (al. 9) Welk argument geeft de schrijver bij deze bewering?

7 Welke vorm van georganiseerde 'empathie' kennen we in onze samenleving? Licht je antwoord toe. Baseer je op alinea 11.

8 'Natuurlijk hebben we empathie nodig.' (al. 13) Waarom is de auteur dan toch niet voor een 'meer empathische samenleving'? Baseer je antwoord op de rest van alinea 13.

9 Welke twee van onderstaande beweringen zijn in overeenstemming met de inhoud en de strekking van de tekst?
- ○ A Een samenleving kan niet zonder empathie.
- ○ B In onze verzorgingsstaat is het noodzakelijk dat we allemaal bij elkaar betrokken zijn.
- ○ C Onverschilligheid zonder enige vorm van empathie is niet werkbaar en empathie zonder enige vorm van onverschilligheid ook niet.
- ○ D Verontwaardiging heeft altijd tot doel jezelf op een moreel voetstuk te plaatsen.

Tekst 3

Wees liever onverschillig

(1) Op 14 oktober 2011 wordt de tweejarige Wang Yue omvergereden door een bestelwagentje, op de markt van Foshan in Guangzhou, China. Het kind wordt voor dood achtergelaten, maar dat is niet alles. Liefst achttien mensen lopen Wang Yue voorbij, maar besluiten weg te kijken of in een brede cirkel om haar heen te stappen. Een andere bestelwagen rijdt zelfs een tweede maal over het kind. Wanneer uiteindelijk de negentiende persoon – een vuilnisopraapster – Yue omarmt en probeert te redden, is dat te laat.

(2) De eerste reactie bij veel mensen is verontwaardiging. Hoe kan het dat talloze passanten een stervend kind niet helpen? Zijn we dan zo apathisch geworden, vroegen miljoenen Chinezen zich af, dat we zelfs daarvoor geen moeite meer doen? Waren de achttien mensen die aan het gewonde kind voorbijliepen, stuk voor stuk gevoelloze onmensen? Sommigen hadden het kind niet eens gezien, zoals een aantal van hen later beweerde bij het verhoor; of ze dachten dat iemand anders wel zou stoppen.

(3) Blijkbaar zijn in een bepaalde context behoorlijk wat mensen in staat bij een urgente situatie weg te kijken. Vraag echter aan een groep mensen wie het kind wel had geholpen en zowat iedereen steekt de hand op. We identificeren ons nu eenmaal liever met een helper dan met een onverschillige passant. Dat verzekert ons van een goed gevoel. De Duitse cultuurwetenschapper Fritz Breithaupt noemt dit 'gefilterde empathie': we zijn empathisch met een empathische helper. Op die manier kun je jezelf op de borst kloppen dat je, net als de daadwerkelijke helpers, een moreel hoogstaand mens bent. Je houdt jezelf immers stellig voor net zo te handelen in dergelijke situaties.

(4) Waar staat de verontwaardiging over niet-helpende mensen voor?

Om het wat filosofisch-technisch uit te leggen: verontwaardiging is de oordelende modus van verwondering die ontstaat doordat je rechtvaardigheidsgevoel is aangetast. Als je verontwaardigd bent, komt dat doorgaans doordat je een situatie afkeurenswaardig of onrechtvaardig acht en daardoor de betrokkenen veroordeelt om wat ze wel of juist niet doen. Zoals de Franse filosoof Jean-François Mattéi schrijft: zolang verontwaardiging verbonden is met het idee van rechtvaardigheid, heeft zij een morele betekenis.

(5) Als er van die verbinding geen sprake is, krijgt verontwaardiging al snel een ranzig kantje. In zekere zin is verontwaardiging over het gedrag van anderen gemakkelijk, want het probleem ligt altijd elders. Nogmaals in filosofisch jargon: in en met de verontwaardiging ontstaat een kloof tussen jou en het object van je verontwaardiging. Als je verontwaardigd bent, richt je je blik volledig naar buiten om de onvolkomenheid van anderen te registreren en van beschuldigend commentaar te voorzien. Het bevrijdende aan die handeling is dat je zelf uit beeld blijft, terwijl je de ander laakt om zijn of haar gedrag. In die zin is verontwaardiging inderdaad een gemakkelijke emotie: door over iets buiten jezelf verontwaardigd te zijn, plaats je jezelf op een moreel voetstuk en ben je ervan overtuigd dat jij je nooit tot het gedrag van anderen zult verlagen.

(6) Kortom, verontwaardiging verschaft ons het gevoel aan de juiste kant van de moraal te staan. Maar als de wereld slechts bestaat uit mensen die zich verontwaardigen over het gedrag van anderen, wie zijn dan die anderen?

(7) Nu zo ongeveer alles wat we doen door camera's geregistreerd wordt, is er altijd wel iets om ons over te verontwaardigen. De sociale media staan dagelijks bol van filmpjes die daartoe aanleiding geven. Dat kan gaan om een vader die zijn kind een klap verkoopt, een politicus die in crisistijd pronkt met een glas dure champagne of een restaurantmedewerker die eten op de grond laat vallen en het vervolgens opnieuw op een bord legt. Dan roepen we 'zakkenvuller' of 'smeerlap', en verlenen we onszelf absolutie.

(8) We doen er goed aan om maar niet te luisteren naar de verontwaardigde. Die is alleen maar gebelgd over de verkeerde daden van anderen omdat hij ervan uitgaat dat de mens uitsluitend op het goede gericht is. Wie doet alsof de mens een intrinsiek goed wezen is, liegt: die gaat uit van een fictief ideaalbeeld van de mens waarbij slechtheid hoogstens een kortstondige aberratie is, waarover we ons dan kunnen verontwaardigen. Anders gezegd: de verontwaardigde liegt, omdat hij de mens een morele zuiverheid toedicht waaraan die niet kan beantwoorden.

(9) Empathie gaat uit van eenzelfde zuiverheid. Toch zitten er grenzen aan empathie. Ik kan heus wel meeleven met een collega wiens partner of ouders of kinderen overleden zijn. Maar stel dat ik dat medelijden ook moet opbrengen voor hun ooms en tantes, of voor de ouders van hun buren – zou dat niet leiden tot een volkomen verlamming van het handelen? Dit empathisch teveel zou van het dagelijkse leven een verschrikkelijke zaak maken en ons morele systeem totaal overbelasten. Stel je voor dat je moet meevoelen met elke kankerpatiënt, of elke verkeersdode, of de hele tijd moet huilen bij het zien van het leed van duizenden medeburgers?

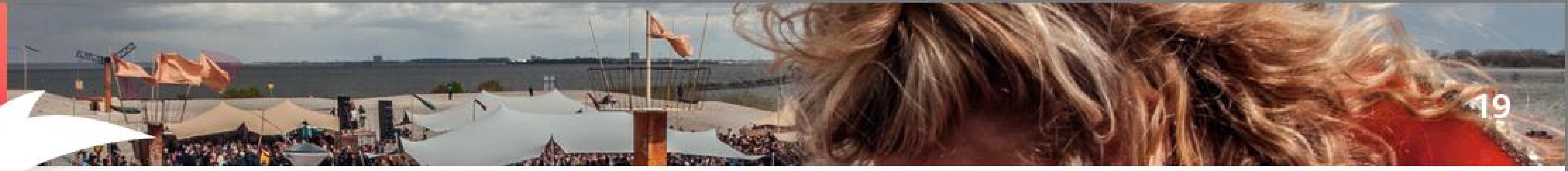
(10) Toch worden de voorbijgangers op de markt in Guangzhou die Wang Yue voor dood achterlieten, aan de publieke schandpaal genageld. Ongetwijfeld hadden zij voor zichzelf een goede reden waarom ze niet konden helpen: ze moesten naar hun werk hollen, ze moesten naar hun kinderen terug, ze moesten de bus halen of wat dan ook. Ook al zijn dergelijke redenen legitiem, zuiver op de graat zijn ze nooit. Tegelijkertijd is het te gemakkelijk om deze mensen te veroordelen. Elke altruïstische daad vooronderstelt immers een vorm van zelfverloochening en ook daaraan zijn grenzen. Als we niet langer onze eigen morele zuiverheid als uitgangspunt nemen, slagen we er misschien beter in te beseffen dat ook onze medemensen niet aan de hoogste morele eisen kunnen voldoen.

(11) Natuurlijk moeten wij mensen met elkaar praten om elkaar te begrijpen, maar een belangrijk deel van onze relaties verloopt juist vanwege een gebrek aan betrokkenheid en het gebrek aan gesprekken of begrip. Onverschilligheid zit structureel ingebakken in ons maatschappelijk model. Het hele systeem van sociale zekerheid is gebaseerd op de gedachte dat we met veel te veel zijn om elkaar persoonlijk te kennen en te helpen. Wie deze onpersoonlijkheid wil vervangen door empathie, moet beseffen welke eisen hij aan iedereen stelt en tot welk soort samenleving dit kan leiden. Stel dat je iedereen met wie je financieel solidair bent, ook nog eens sympathiek moet vinden. Hoever zou solidariteit dan nog reiken?

(12) Van Barack Obama en Angela Merkel tot Jesse Klaver – velen beschouwen het menselijk vermogen zich in te leven in anderen als stuwende kracht voor moreel handelen en een probaat middel tegen onverschilligheid. Maar onze maatschappij lijdt niet aan gebrek aan empathie; ik zie daar tenminste geen bewijzen voor. Wel kampt ze met een overdaad ervan. Daarom pleit ik juist voor onverschilligheid.

(13) Natuurlijk hebben we empathie nodig. Onverschilligheid zonder enige vorm van empathie is niet werkbaar, maar omgekeerd geldt hetzelfde: een bepaalde mate van onverschilligheid ontslaat ons van de onmogelijke opgave om aanhoudend en tegenover iedereen empathisch in het leven te staan. Die onverschilligheid, gekoppeld aan een overheid die haar middelen rechtvaardig probeert te verdelen, maakt de samenleving werkbaar. Slechts vragen om meer empathie biedt geen uitweg. Het moet ons daarom zorgen baren dat tegenwoordig sommige politieke pleidooien voor meer empathie hand in hand gaan met de afbraak van de geïnstitutionaliseerde solidariteit en de verzorgingsstaat. Wie solidariteit afbouwt en empathie aan belang laat winnen, loopt het risico dat ons inlevingsvermogen overvraagd of overbelast wordt.

(14) Zoals Frans de Waal in zijn boek over empathie schrijft: niemand zou de 'steunpilaren van de samenleving →

louter van warme, welgemeende gevoelens afhankelijk willen maken'. Daarom bestaan er ook solidariteit en rechtvaardigheid, de basisprincipes van maatschappelijke systemen die toelaten dat mensen geholpen worden zonder dat zij empathisch met elkaar betrokken hoeven te zijn. Solidariteit en rechtvaardigheid maken onverschilligheid werkbaar, gaan oververhitting van empathie tegen en voorkomen dat de beperkingen van empathie geen al te grote rol spelen.

(15) Empathie helpt banden smeden, biedt uitzicht op een goed, sociaal leven en is ook een stevige basis om onze betrokkenheid met de wereld, de mensen en de dingen te onderhouden, naast wat de overheden en instellingen voor ons regelen. Zonder empathie is geen sprake van relationaliteit en daarom ook niet van een samenleving.

(16) Neem empathie weg en je hebt als samenleving een groot probleem. Maar vooralsnog zijn er geen aantoonbare aanwijzingen dat we afstevenen op een empathietekort in de samenleving of dat de samenleving harder is geworden dan voorheen. Gemiddeld geven we nu zelfs meer dan vroeger geld uit aan goede doelen. Daaruit kunnen we in elk geval niet afleiden dat betrokkenheid met elkaar zou afnemen. Er is eerder een empathisch teveel. Het risico daarvan is in één zin te vatten: doen wat goed aanvoelt vanuit je empathisch vermogen is niet noodzakelijk gelijk aan zo goed mogelijk doen. Daarom kan empathie nooit het morele kompas worden van onze maatschappij, of zeker niet het enige.

(17) Empathie is hard nodig wanneer we voor onze naasten zorgen: ze biedt bescherming. Omdat we inzoomen op iemand met wie we ons betrokken weten. Daardoor is empathie ook bijziend: ze richt zich op enkelingen en heeft geen oog voor de rest van de wereld.

(18) Anders dan burgers voortdurend en steeds assertiever aan te spreken op hun empathisch vermogen, moeten we streven naar een werkbare onverschilligheid tussen de vele anderen die we niet kennen en met wie we toch samenleven. Dat is een voorwaarde om het met elkaar uit te houden. Werkbare onverschilligheid is een noodgedwongen ontlasting van het morele systeem, opdat we ons niet aanhoudend hoeven in te leven in alle leed van de wereld.

Naar: Ignaas Devisch, Trouw, 28 oktober 2017

Bio-ethicus en filosoof Ignaas Devisch is hoogleraar in Gent.

Opdracht

4

Tekst 4 is een reactie op tekst 3.
Beantwoord de vragen.

1. 'Handelen uit empathie is recht doen aan de ander én aan onszelf', schrijft Jikke Verhulst (al. 1). Zou Ignaas Devisch het met haar eens zijn? Baseer je antwoord op tekst 3, alinea 9.
2. Vergelijk de opvattingen van Devisch (tekst 3, al. 11) en Verhulst (tekst 4, al. 2) over de verzorgingsstaat. Wat is het verschil? Leg uit.
3. Jikke Verhulst is liever niet onverschillig, maar toch geeft ze onbedoeld een argument om wel onverschillig te zijn. Welk argument is dat?
4. Kijk nog eens naar de vragen 3 en 4 van opdracht 3. Kun je de reactie van Jikke Verhulst typeren als een vorm van verontwaardiging? Zo ja, om welke vorm van verontwaardiging gaat het dan?

Tekst 4

Wees onverschillig? Liever niet.

(1) Ignaas Devisch haalt gevoelens, normen, waarden en wetten door elkaar. Empathie is het vermogen om mee te voelen met een ander. Dat kan ons aanzetten tot bijvoorbeeld bij die ander gaan zitten en luisteren, zodat hij zijn verhaal kan doen, of we komen in actie voor degene die onze empathie aanwakkert. Dat kan altruïsme worden genoemd, maar nooit zelfverloochening. We verloochenen onszelf alleen wanneer we iets doen voor een ander om daarmee de sympathie of iets anders van de ander te 'verdienen', maar niet wanneer we uit empathie handelen. Handelen uit empathie is recht doen aan de ander én aan onszelf. Daarvan kan er in mijn optiek nooit te veel zijn. Ik zou graag willen weten wat Devisch bedoelt met de uitspraak dat onze maatschappij kampt met een overdaad aan empathie. Wat is het probleem?

(2) Solidariteit is een waarde die voortvloeit uit empathie en de verzorgingsstaat is een normen-en-wettenstelsel gebaseerd op het principe van solidariteit. Devisch zegt dat 'de verzorgingsstaat de gedachte dat we solidair moeten zijn, verwerpt'. In mijn optiek is het precies andersom: de verzorgingsstaat ís solidariteit bij wet geregeld.

(3) Het begrip verontwaardiging duidt op een gevoel dat oproept tot handelen, je zou kunnen zeggen: dadendrang. Deze tijd, waarin online zo veel dagelijkse realiteit is te zien, roept vaak empathie én verontwaardiging op. Helaas kunnen we meestal niet zo veel met deze gevoelens. We staan met lege handen bij de aanblik van een aangereden en aan zijn lot overgelaten kind in China, of bij de aanblik van een aangespoelde verdronken kleuter.

© Noordhoff Uitgevers bv

Het breekt ons hart en misschien stromen de tranen over onze wangen. Maar we kunnen niets doen, hoe graag we zouden willen. Sommige mensen delen hun empathie én verontwaardiging op de sociale media.

Ik ben het eens met Devisch dat het nogal makkelijk is om verontwaardigd een ander aan te spreken op zijn verantwoordelijkheid voor dit soort situaties. Maar het probleem van deze verontwaardiging is de gratuite bozigheid, niet de empathie of de daaruit voortvloeiende drang om iets te doen. Dus onverschillig worden is het kind met het badwater weggooien.

Naar: Jikke Verhulst, Trouw, 4 november 2017

Jikke Verhulst is gestalt- en relatietherapeut.

Opdracht

5

1. Analyseer tekst 5 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.
   Beantwoord nu de vragen.
2. 'Let wel, het gaat hier altijd om gemiddelden.' (al. 4) Waarom zegt Meike Bartels dat?
3. 'Als je globaal naar geluk kijkt, dan zie je duidelijk de brandhaarden van de wereld terug.' (al. 7) Wat bedoelt Meike Bartels met deze uitspraak?
4. 'Maar we weten nu wel zeker dat genetica en neurobiologie invloed hebben op geluksbeleving.' (al. 13) Leg uit wat de relatie is tussen respectievelijk de genen en geluksbeleving en de hersenen en geluksbeleving. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.
5. Waarom is het voor een behandelaar belangrijk om te weten of iemands ziekte door genetische aanleg komt of door een invloed van buitenaf? Baseer je antwoord op alinea 15.

Tekst 5

'Gunstige genen maken je vatbaar voor geluk'

(1) Welke studie ga je volgen? Welk huis zul je kopen? Neem je nog een stukje chocola? Geluk neem je misschien wel mee in al je keuzes. 'Gelukkig zijn is een mooi levensdoel, maar hoe je dat precies bereikt, is voor iedereen anders', zegt Meike Bartels. Als biologisch psycholoog onderzoekt ze welke factoren bijdragen aan geluk en wat de genetische aanleg ervan is. Ook werkt ze aan een op geluk gerichte behandelmethode voor iedereen die daar baat bij zou hebben.

(2) Tijdens haar promotie – inmiddels zo'n vijftien jaar geleden – bestudeerde ze gedragsproblemen bij kinderen, problemen die vaak gepaard gaan met gevoelens van ongelukkigheid. Terwijl ze de oorsprong van die gevoelens probeerde te ontrafelen, vroeg ze zich ineens af: waarom voelen die andere kinderen zich eigenlijk wél gelukkig? Sindsdien houdt Bartels zich bezig met het in kaart brengen van geluk en dan specifiek met de oorzaak van verschillen in geluksbeleving.

(3) ***Laten we eerst duidelijk krijgen: wat is geluk?***

“ 'Daar is niet echt een antwoord op. Het fascinerende is dat iedereen het gevoel van geluk kent, maar dat er verschillende definities van gegeven worden. Ik definieer geluk als een positief gevoel, waarbij je je goed voelt en goed functioneert. Eigenlijk weet iedereen wat ik daarmee bedoel. Vervolgens kijk ik naar de verschillen in geluksbeleving tussen mensen.'

(4) ***Wat bepaalt of iemand gelukkig is?***

“ 'Geluk wordt voor iedereen door andere factoren bepaald, maar er zijn wel een paar zaken te benoemen die met geluk samenhangen. Zo laten studies bijvoorbeeld zien dat mensen die niet roken, gemiddeld gelukkiger zijn dan mensen die wel roken. Mensen met een koophuis zijn gemiddeld gelukkiger dan mensen met een huurhuis en een vaste baan draagt ook bij aan geluk. Dit zijn maar een paar voorbeelden. Let wel, het gaat hier altijd om gemiddelden. Als groep scoren de niet-rokers hoger op de geluksschaal dan de rokers. Dat betekent helemaal niet dat elke roker ongelukkiger is dan elke niet-roker. Wat we zien, is dat geluk iets op zichzelfstaands is. Het is niet alleen de afwezigheid van problemen. Zelfs mensen met een depressie kennen momenten van geluk.'

→

(5) ***Hoe meet u geluk?***

‘In onze studies maken we veel gebruik van vragenlijsten. Op die lijsten informeren we naar het geluksgevoel, kwaliteit van leven en tevredenheid in het leven. We vragen dan bewust naar het gevoel. Hoe gelukkig *voel* jij je? Vervolgens kijk ik naar factoren die bijdragen aan dat gevoel. Zo’n factor zal nooit voor iedereen gelden, maar het kan wel dat bepaalde dingen gemiddeld belangrijker zijn voor een subgroep. Denk bijvoorbeeld aan mannen versus vrouwen, of ouderen versus jongeren.’

(6) ***Iedereen vult zo’n lijst toch anders in? Het kan zijn dat u en ik exact even gelukkig zijn, maar ik ben wat bescheidener en geef het een zeven, en u bent wat positiever van aard en geeft het een negen.***

‘Dat is de meetfout die je hebt met vragenlijsten, inderdaad. Mensen uiten ook weleens twijfels over het gebruik van vragenlijsten, maar zolang er geen alternatief is om gevoel te meten, is het de beste manier.’

(7) ***Zijn er universele factoren die belangrijk zijn voor het geluk van mensen?***

‘Zeker. Heel belangrijk is bijvoorbeeld dat je het gevoel hebt dat je ertoe doet voor iemand. Je hebt een sociale relatie nodig met iemand. Een partner, kinderen, honderd vrienden over de hele wereld of één goede vriend, dat maakt niet uit. Als je maar het gevoel hebt dat je waarde toevoegt aan iemands leven. Een tweede factor is het gevoel hebben dat je zeggenschap hebt over je eigen leven. Verder is vertrouwen erg belangrijk. Een omgeving waarin je niemand kunt vertrouwen, is funest. Dat zie je terug in gebieden waar corruptie aan de orde van de dag is. Als je globaal naar geluk kijkt, dan zie je duidelijk de brandhaarden van de wereld terug. Gelukkig hebben we daar in Nederland niet zoveel mee te maken.’

(8) ***U noemt nu belangrijke factoren voor geluk. Kun je op basis daarvan een feilloos recept voor geluk samenstellen?***

‘Nee, zeker niet. Wat me enorm fascineert, is dat sommige mensen zich nog steeds ongelukkig voelen, hoewel alle theoretische factoren die een mens gelukkig kunnen maken, aanwezig zijn. En andersom: er zijn mensen die niets hebben en aangeven zich gelukkig te voelen. Dus er moet iets in jezelf zijn dat het makkelijker of moeilijker maakt om je gelukkig te voelen. Dat is genetische aanleg.’

(9) ***Hebt u die genetische aanleg ook onderzocht?***

‘We hebben de verschillen in geluksgevoel bekeken tussen twee-eiige tweelingen, die evenveel op elkaar lijken als gewoon broer en zus bijvoorbeeld, en eeneiige tweelingen, die genetisch identiek zijn. De eeneiige tweelingen zaten qua geluksbeleving veel dichter bij elkaar dan de twee-eiige. Genetica doet er blijkbaar toe. Nu schatten we dat 40 procent van de verschillen in geluk door de genen komt. Maar het blijft een bewijs dat gebaseerd is op een aanname. De volgende stap is om iets in het DNA te vinden.’

(10) ***Hoe speur je de genetische bijdrage op?***

‘Aan de hand van vragenlijsten en de afname van DNA. Dat doen wij aan de VU bij het Nederlands Tweelingen Register, maar ook in bijvoorbeeld Rotterdam, Amerika, Engeland en op nog veel meer plekken in de wereld. Al die plekken doen hun eigen analyse. Bij zo’n analyse kijken ze naar varianten in je genen: welke code draagt jouw DNA precies? Vervolgens kijken we hoe vaak een specifieke code – we noemen dat een genetische variant – voorkomt en hoe zich dat verhoudt tot de geluksbeleving.’

(11) ***En hebt u al genen gevonden die bijdragen aan geluk?***

‘We hebben nu meer dan vijftig genetische varianten gevonden. Dat is een prachtige vooruitgang, al hebben we nog lang niet alle varianten.’

(12) ***Hebben de genen die gerelateerd zijn aan geluk, ook invloed op bijvoorbeeld depressie of manische episodes?***

‘De correlatie met depressie is heel hoog. Je hebt een set met genen die verschillen in geluk verklaren en je hebt een set met genen die verschillen in depressie verklaren. Daartussen zit een enorme overlap. Maar toch zien we ook stukjes die specifiek zijn. Er zijn genen die alleen voor geluk een rol spelen, of juist alleen voor depressie.’

(13) ***Weet u al iets over functies van de genen die betrokken zijn bij geluk?***

‘We hebben gevonden dat de geluksgenen in bepaalde gebieden van het brein meer tot expressie komen en dus vertaald worden naar eiwitten. Zo lijken de betrokken genen wel een functie te hebben in dopaminerge gebieden, die onder andere belangrijk zijn voor het gevoel van beloning, en ook in het serotonerge systeem. Ook hebben we gekeken naar de anatomie van de hersenen. De deelnemers hebben vragenlijsten ingevuld en vervolgens is hun brein gescand. We hebben gevonden dat een lagere geluksscore correleert met een kleinere hippocampus en een hogere geluksbeleving met een grotere hippocampus. Hoe de genetische varianten, het verschil in het volume van de hippocampus en geluksbeleving elkaar beïnvloeden, is nog niet duidelijk. Maar we weten nu wel zeker dat genetica en neurobiologie invloed hebben op geluksbeleving.’

(14) ***Zowel omstandigheden als biologische aanleg kunnen dus bijdragen aan geluk. Lukt het om bij zo’n brede term genetische en omgevingsfactoren uit elkaar te houden?***

‘Als je het allemaal maar op grote schaal meet, dan kan dat wel. Nu we genetische varianten hebben gevonden die bijdragen aan geluk, kunnen we die varianten ordenen van het belangrijkst tot het minst belangrijk voor geluk. Daarmee kun je een score berekenen, een zogenaamde polygenetische score. Daaruit kan blijken of jouw genetische aanleg voor geluk sterker is dan die van mij, bijvoorbeeld. Dit kan ik doen voor iedereen op de wereld. Met de kennis

van de grootte van iemands genetische aanleg voor geluk, kan ik vervolgens naar de omgevingsfactoren kijken. Sport iemand met een aanleg voor geluk bijvoorbeeld meer dan iemand met weinig aanleg voor geluk? Dan kan ik concluderen: mensen met aanleg voor geluk sporten meer.'

(15) ***Kunt u uw resultaten vertalen naar toepassingen in de praktijk?***

'Laat ik het aan de hand van een ziekte uitleggen. Als mensen met depressieve symptomen naar de psychiater gaan, dan krijgen deze mensen in eerste instantie dezelfde diagnose en vaak dezelfde behandeling. Maar als we beter naar de individuele patiënten kijken, dan zien we bijvoorbeeld dat er patiënten zijn met een genetische aanleg voor depressie en patiënten die een depressie hebben omdat ze iets afschuwelijks hebben meegemaakt, of een combinatie van beide. Je kunt je voorstellen dat bij de patiënten met genetische aanleg medicatie waarschijnlijk meer zin heeft, want er gaat blijkbaar biologisch iets mis. Bij de enorme stresservaring kun je beter eerst aan traumaverwerking doen, voordat je medicijnen zou voorschrijven.'

(16) ***Hoe draagt het onderzoek naar geluk hieraan bij?***

'Doordat we steeds meer genetische varianten kennen, kunnen we steeds meer vat krijgen op de biologie. Misschien zijn er wel patiënten die zowel een genetische gevoeligheid voor depressie hebben als een gunstig genoom voor geluk. Die moeten we misschien een positieve psychologische interventie aanbieden, waarbij je juist de gevoeligheid voor geluk aanspreekt. Bovendien weten we nu dat geluk ook biologische componenten kent, die grotendeels overlappen met de biologische processen die bijdragen aan het ontwikkelen van depressieve symptomen. Die kennis kunnen we inzetten.'

(17) ***Hoe kunnen we deze kennis dan inzetten?***

'Ik zou graag grootschalige screening doen op geluk bij bijvoorbeeld alle vierde klassen van de middelbare school. De puberteit is een lastige periode, waarin veel mentale problemen naar de voorgrond treden. Nu helpen we jongeren pas als ze al ontspoord zijn. Volgens mij is er een grote groep die nog geen problemen vertoont, maar ook niet gelukkig is. Die groep kun je er uitfilteren, met twee vragenlijsten bij wijze van spreken. Deze jongeren zouden gevoelig kunnen zijn voor het ontwikkelen van een depressie. Dat wil je voor zijn.'

Naar: Kristel Kleijer en Jim Jansen, New Scientist, september 2017

Opdracht 6

Tekst 6 heeft hetzelfde onderwerp als tekst 5.

1 Analyseer tekst 6 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.
Beantwoord nu de vragen.

2 'Als uit dit onderzoek blijkt dat 90% gelukkig is, maar uit ander onderzoek blijkt dat 40% van de volwassenen in Nederland eenzaam is, dan is er óf iets mis met de onderzoeken, óf met de gebruikte definities van deze termen.' (al. 1) Wat zou de reactie van onderzoeker Meike Bartels op deze bewering zijn? Baseer je antwoord op tekst 5, alinea 4.

3 De redenering die in tekst 6 wordt uitgewerkt, kan worden samengevat met behulp van onderstaand schema. Vul het schema verder aan. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 25 woorden.

Standpunt	…
Argumentatie	Meerdere argumenten
Conclusie	…

4 'Geluksonderzoeken zijn volgens Simon niet onschuldig.' (al. 2) Welke bezwaren heeft Simon tegen deze onderzoeken?

5 'Het is geen stoere taal om die onderzoekers geluksmaffia te noemen.' (al. 3) Zou Meike Bartels voor Coen Simon ook bij 'die onderzoekers' horen? Ondersteun je antwoord met drie argumenten. Baseer je op informatie uit beide teksten.

6 'Geluk ontstaat door omstandigheden', zegt Simon. (al. 5) Noem uit tekst 5 drie omstandigheden die Simon zou kunnen bedoelen.

Tekst 6

Waarom onderzoek naar geluk niet deugt

(1) Bijna 90% van de Nederlanders pretendeert gelukkig te zijn, toont onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Volgens het 'World Happiness Report 2017' staat ons land op de zesde plaats van gelukkigste landen van de wereld. Dit lijken goede berichten, maar volgens filosoof Coen Simon deugt dit soort geluksonderzoeken niet en zijn ze bovendien gevaarlijk. 'Als uit dit onderzoek blijkt dat 90% gelukkig is, maar uit ander onderzoek blijkt dat 40% van de volwassenen in Nederland eenzaam is, dan is er óf iets mis met de onderzoeken, óf met de gebruikte definities van deze termen.'

(2) Geluksonderzoeken zijn volgens Simon niet onschuldig. 'Als uit cijfers blijkt dat mensen gelukkig worden van een bepaald product, dan gaan we de werkelijkheid aanpassen om mensen op die manier gelukkig te maken. Juist doordat dit soort onderzoeken invloed hebben op beleid, wordt het gevaarlijk. Je denkt dat je geluk meet, en vervolgens ga je de werkelijkheid aanpassen aan de zogenaamde wensen die mensen hebben. Maar het punt is dat je niet eerst geluk meet.'

(3) Er moet dan ook hard tegen de 'geluksmaffia' worden opgetreden. 'Het is geen stoere taal om die onderzoekers geluksmaffia te noemen. Geluksonderzoeken vormen een onderdeel van het neoliberalisme dat het individu beheersbaar maakt. Geluk klinkt zo zachtaardig, maar dat is het beslist niet. Er gaat een gigantische hoeveelheid geld in die geluksonderzoeken om, allemaal omdat daar veel geld mee te verdienen is. Dit komt omdat je de behoefte van de consument aan het meten bent. Als ik weet wat jou gelukkig maakt, kan ik dat produceren en kan ik daar geld aan verdienen. Zo simpel is het.'

(4) Het systeem van meten bij sociaalwetenschappelijk onderzoek naar geluk deugt niet, vindt Simon. 'Deze onderzoeken trekken het begrip geluk uiteen tot vooraf bepaalde meetbare entiteiten, denk hierbij aan: relaties, inkomen of werk. Vervolgens gooien de onderzoekers de uitslagen van deze metingen bij elkaar en dan geven ze een algemeen oordeel over geluk. Dit is verkeerd.'

(5) Volgens Simon is alles in deze onderzoeken van tevoren bedacht: 'Het onderzoek legt de proefpersonen al voor van welke producten ze wel of niet gelukkig kunnen worden. Er wordt bijvoorbeeld gevraagd: wil je een pannenkoek of wil je een aanslag? Mensen willen liever een pannenkoek, en dan moeten we dus meer pannenkoeken maken en moeten er minder aanslagen zijn. Maar geluk werkt niet op deze manier. Geluk bestaat in een veelvormigheid. Geluk ontstaat door omstandigheden.'

(6) Het onderzoek van het CBS vraagt volgens Simon niet naar geluk. 'Het onderzoek vraagt: als je een cijfer geeft voor hoe gelukkig je bent, hoe hoog zou dat cijfer dan zijn? Dan vraag je alleen niet naar geluk, maar dan doe je alsof je naar geluk vraagt. De proefpersoon moet antwoord geven op een gelukschaal, maar de proefpersoon weet niet eens wat geluk betekent en dat wordt niet aan de orde gesteld.'

(7) Het probleem is dat er geen definitie van geluk bestaat, legt Simon uit. 'Er is een verschil tussen een trap tegen je schenen voelen en je gelukkig voelen: dat is het verschil tussen een primair gevoel en een gemoedstoestand. Aan dat primaire gevoel komt geen ratio te pas. Daar is het onderscheid tussen mens en dier ook niet aanwezig. Maar als het gaat om geluk, maar ook bijvoorbeeld melancholie, blijdschap, wanhoop: dat zijn allemaal narratieve gevoelens die een verhaal met zich meedragen. Geluk bestaat alleen voor zover er een verhaal over bestaat.'

(8) Geluksgevoelens kun je daarom niet meten; je kunt er alleen over praten. 'Als ik jou vraag om op een schaal van 1 tot 10 aan te geven hoe gelukkig je bent en jij zegt 9, dan ga ik vragen: Hoe kom jij zo gelukkig? Vertel eens? Dan komt er een verhaal en daar gaat het precies om bij geluk. Zo'n verhaal is niet inpasbaar in dit onderzoeksysteem.'

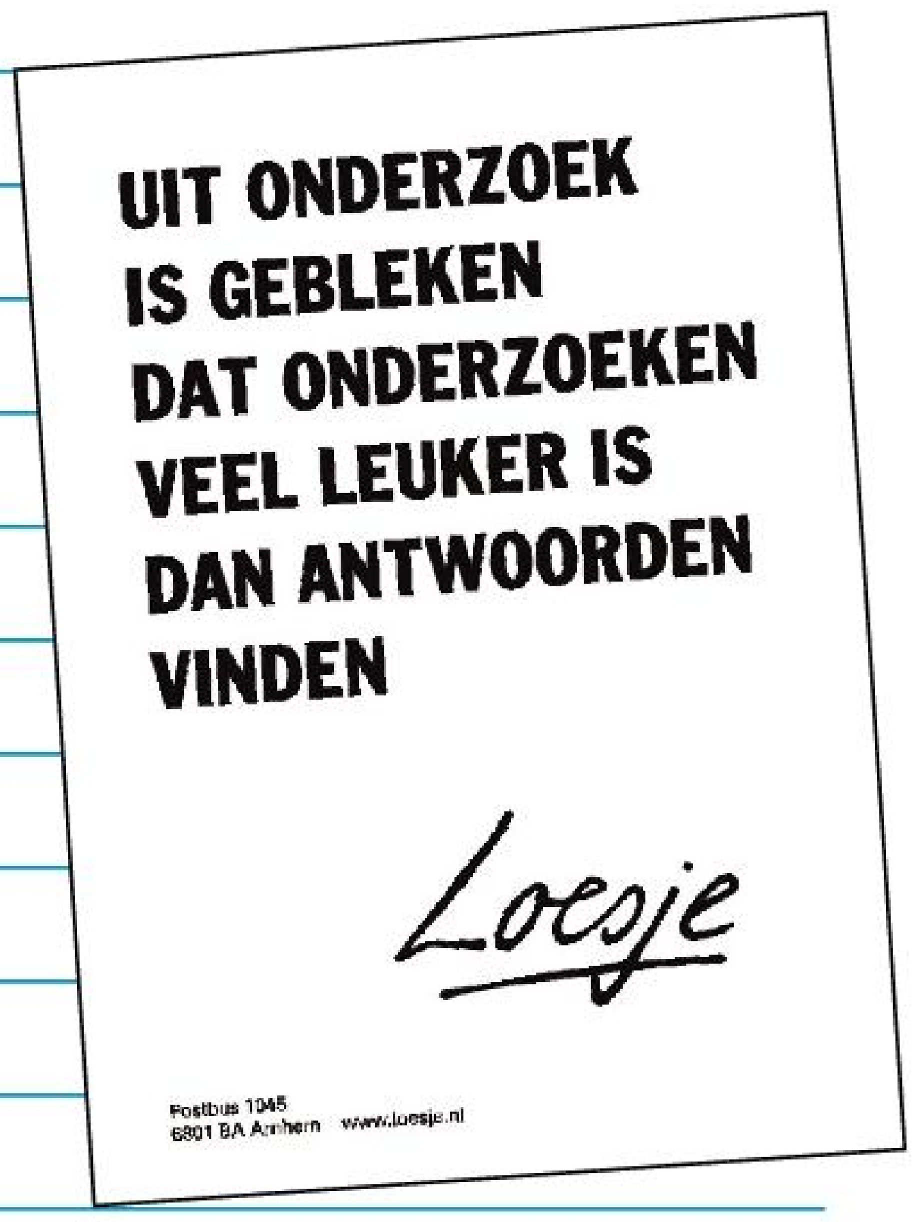
Naar: Rong Zwemmer, www.filosofie.nl, op 23 maart 2017

Ik kan/weet:

- ☐ een grote variatie aan teksten lezen over tal van onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard en kan die in detail begrijpen. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

UIT ONDERZOEK
IS GEBLEKEN
DAT ONDERZOEKEN
VEEL LEUKER IS
DAN ANTWOORDEN
VINDEN
Loesje

Cursus 3

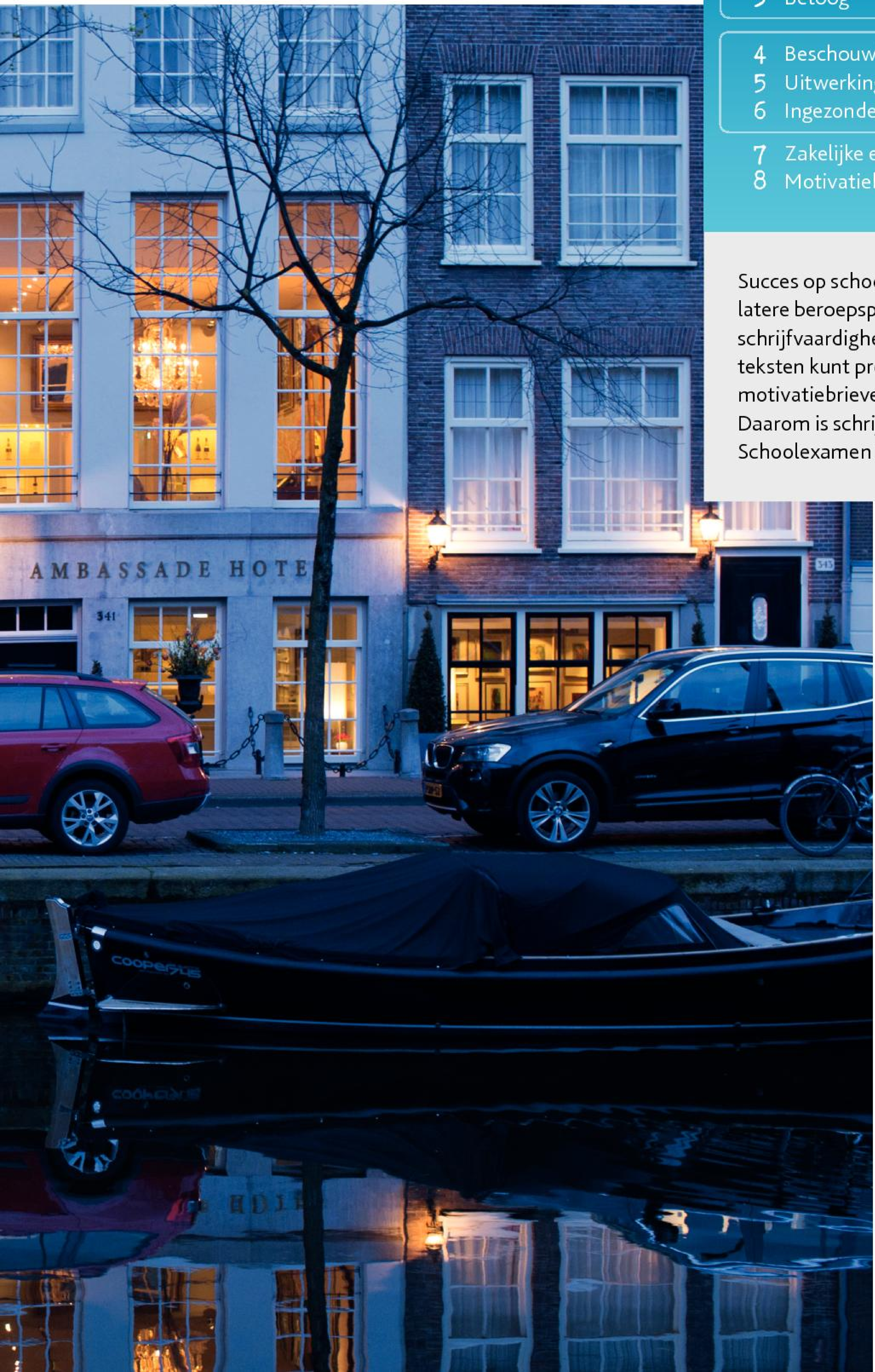
Schrijven

Omdat het vandaag je laatste dag is,
zal ik je sparen.

W. F. Hermans

Inhoud

Succes op school, tijdens de vervolgstudie en in de latere beroepspraktijk hangt mede af van je schrijfvaardigheid. Het is een voordeel als je goede teksten kunt produceren: werkstukken, scripties, motivatiebrieven, stage- en onderzoeksverslagen. Daarom is schrijfvaardigheid een onderdeel van het Schoolexamen Nederlands.

7 Zakelijke e-mail

Je leert:
- een zakelijke e-mail schrijven.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel *(4 vwo)*
  § 2 Inleiding en slot *(4 vwo)*
  § 3 Middenstuk *(4 vwo)*
  § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 vwo)*
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 vwo)*
  § 6 Publiek *(4 vwo)*
- Cursus 7 Formuleren — § 1-9 *(4 vwo)*, § 10-11 *(5 vwo)* en § 12-14
- Cursus 8 Spelling — §1-13 *(4 vwo)*

Theorie

Wel of geen e-mail?

Een e-mail is niet in elke situatie het juiste communicatiemiddel. Wanneer je onmiddellijk antwoord wilt hebben op een vraag of op een laat moment een afspraak moet afzeggen, kun je beter geen e-mail gebruiken. Ook slecht nieuws of vertrouwelijke informatie kun je beter mondeling doorgeven. En als je boos bent op iemand of een meningsverschil met hem hebt, kan een telefoontje of een persoonlijk gesprek veel onnodige irritatie voorkomen.

Je kunt een e-mail wel gebruiken als je
- een afspraak wilt maken of bevestigen;
- een vraag hebt waar je niet onmiddellijk een antwoord op hoeft te hebben;
- antwoord geeft op een eenvoudige vraag;
- veel mensen tegelijk een (niet heel belangrijke) mededeling wilt doen;
- iemand op een andere manier niet kunt bereiken.

Opdracht **1**

Hieronder staan zes situaties. In welke gevallen is het gepast om een e-mail te sturen en in welke gevallen niet?

1 Je hebt tijdens je zomervakantie iemand ontmoet met wie je had afgesproken om samen naar Lowlands te gaan. Je wilt weten of de afspraak nog doorgaat en zo ja, hoe jullie dat dan gaan doen.

2 Er is iemand op school met wie jij dolgraag eens uit wilt.

3 Je hebt de vorige zomervakantie vier weken ergens gewerkt. Je wilt daar de komende zomer graag weer werken. Je wilt weten of dat mogelijk is in de periode die jou goed uitkomt.

4 Je zou je neefje komend weekeinde vergezellen naar een concert, waar hij van zijn ouders niet alleen naartoe mag. Nu blijkt je beste vriend op die avond een groot feest te geven. Je hebt besloten naar dat feest te gaan.

5 Je hebt van je docent Nederlands, met wie het toch al niet botert, een onvoldoende voor je schrijfopdracht gekregen, terwijl jij vindt dat het een ruime voldoende had moeten zijn.

6 Je bent een van de organisatoren van het klassenuitje. Jij bent verantwoordelijk voor het etentje. Je wilt van je klasgenoten weten waar ze willen eten en of er nog speciale dieetwensen zijn.

Theorie

Vier eisen

Een zakelijke **e-mail** moet gericht, duidelijk, aantrekkelijk en correct zijn.
- *Gericht*: Je houdt rekening met de lezer: welke informatie heeft hij al, welke informatie heeft hij nog nodig en welke belangen heeft hij.
- *Duidelijk*: Je geeft aan naar aanleiding waarvan je schrijft en wat je van de lezer verwacht.
- *Aantrekkelijk*: Je tekst is zorgvuldig en zakelijk geformuleerd en niet te lang.
- *Correct*: Je e-mail bevat geen spel- en formuleringsfouten.

Vaste opbouw
De zakelijke e-mail heeft een vaste opbouw:
- De eerste alinea maakt duidelijk wat de aanleiding is.
- De volgende alinea's geven uitleg of toelichting bij het onderwerp.
- De laatste alinea maakt het doel van de e-mail duidelijk en geeft aan wat er van de lezer verwacht wordt (welke reactie of welke vervolgstappen).

Vaste lay-out
De onderdelen van een e-mail staan op vaste plaatsen. Tussen de deelonderwerpen staan witregels.

Voorbeeld

Van: <FdWijkt@Brinkbad.nl>
Aan: <w.vd.werff@dehogeberg.nl>
Verzonden: 25 oktober 2018
1 **Onderwerp:** Offerte badkamer
2 ✉ **Bijgevoegd**: Bouwtekening, Offerte1, Offerte2

3 Eindhoven, 25 oktober 2018

4 Geachte heer Van der Werff,

5 Hierbij wil ik u bedanken dat u ons bedrijf heeft uitgekozen om uw badkamer te verbouwen. In de bijlagen vindt u een gedetailleerde uitwerking van uw wensen en twee offertes: een voor een uitvoering met een keramisch bad en een voor een uitvoering met een rvs-bad.

6 (...)

7 Ik hoop dat u een keuze kunt maken. Zodra u dat gedaan heeft, zullen we een definitieve offerte opstellen en gaan we in gezamenlijk overleg een planning voor de werkzaamheden maken. Voor nadere toelichting kunt u natuurlijk altijd contact met ons opnemen.

8 Hoogachtend,

9 Frans de Wijk
Hoofd Planning en Logistiek
Brinkman badkamers bv
Postbus 74
5600 MB Eindhoven
tel. 040 6152333

Zakelijke e-mail

1. Onderwerp
Hier vermeld je kort en precies het onderwerp.

2. Bijlagen
Hier staan de namen van de bijgevoegde bestanden vermeld. Noem ze ook in je e-mail.

3. Plaats en datum
Het is belangrijk dat bekend is wanneer de e-mail geschreven is. In een reactie wordt vaak naar de datum verwezen. Achter de plaatsnaam zet je een komma. Vervolgens noteer je dag (cijfers), maand (voluit) en jaar (vier cijfers).

4. De aanhef
Bij het aanspreken van de geadresseerde moet je zorgvuldig zijn. Controleer of alle namen correct gespeld zijn. Zet na de aanhef een komma. Schrijf de aanduidingen mevrouw, meneer of heer met een kleine letter.
Een bedrijf of instelling spreek je aan met:
– *Geachte dames en heren,*
– *Geachte directie,*
– *Geacht bestuur,*

5. De eerste alinea
Hoewel de aanhef eindigt met een komma, begint de eerste alinea met een hoofdletter. Alle alinea's beginnen tegen de linkerkantlijn.
Veel mensen vinden het onbeleefd om een e-mail te beginnen met 'Ik'. Dat probleem kun je oplossen door te beginnen met een bijwoordelijke bepaling (in de voorbeelden onderstreept).
Je krijgt dan zinnen als:
– *Hierbij wil ik u hartelijk bedanken voor …*
– *Enkele weken geleden heeft uw klantenservice mij de toezegging gedaan dat …*
– *Uit een telefoongesprek dat ik met een van uw medewerkers heb gevoerd, bleek …*
In de rest van de mail mag je een zin wel met 'Ik' beginnen.

6. De tweede en volgende alinea's
In deelonderwerpen werk je het onderwerp van de e-mail uit. Gebruik voor elk deelonderwerp een nieuwe alinea.

7. De laatste alinea
In de laatste alinea staat (nogmaals) expliciet het doel van de mail: wat verwacht je van de ontvanger. Daarna volgt de afronding, waarvoor je standaardzinnen kunt gebruiken als:
– *Alvast vriendelijk bedankt voor uw medewerking.*
– *Ik zie uw reactie met belangstelling tegemoet.*

8. De afsluiting
De meest gebruikte formules voor de afsluiting zijn:
– *Hoogachtend,*
– *Met vriendelijke groet(en),*
De eerste is formeler dan de tweede. Let erop dat de aanhef en de afsluiting bij elkaar passen. Na de afsluiting volgt een komma.

9. De afzender
Hier komen de gegevens van de afzender: zijn naam, (soms) zijn functie, de naam van het bedrijf of de instelling, de adresgegevens en (soms) het telefoonnummer.

Opdracht 2

Je hebt een halfjaar geleden een nieuwe en dure iPhone aangeschaft bij Belwinkel.com. De batterij van de telefoon is behoorlijk achteruitgegaan: de telefoon moet minstens één keer per dag opgeladen worden. Vrienden van jou met dezelfde telefoon hebben dit probleem niet, dus het moet aan jouw toestel of batterij liggen.
Schrijf een e-mail aan de klantenservice van Belwinkel.com waarin je het probleem uitlegt. Vraag om een voor jou acceptabele oplossing.

Opdracht 3

Kies een van de situaties van opdracht 1 waarin het wel gepast is om een e-mail te schrijven en schrijf die mail.

Opdracht 4

Je wilt met een groep van ongeveer twintig vrienden en vriendinnen komende zomer naar Sziget, het jaarlijkse multiculturele festival in Boedapest. Jullie willen ook enkele dagen Boedapest zelf bezoeken. Voor de hele reis hebben jullie zo'n tien dagen. Jullie willen de complete reis (vervoer, verblijf en tickets) door een reisorganisatie laten verzorgen.

1 Schrijf een e-mail waarin je aan diverse reisorganisaties vraagt om een offerte voor deze reis.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Zakelijke e-mail* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ adequate e-mails schrijven, gevoelens genuanceerd uitdrukken, een standpunt beargumenteren. 3F
- ☐ verschillende registers hanteren en een register aanpassen aan de situatie en het publiek. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Zakelijke e-mail.**

8 Motivatiebrief

Je leert:

- een motivatiebrief schrijven.

Je hebt afgerond:

• Cursus 1 Basis	§ 6 Publiek *(4 vwo)*
	§ 7 Standpunt en argumenten *(4 vwo)*
• Cursus 3 Schrijven	§ 7 Zakelijke e-mail
• Cursus 7 Formuleren	§ 1-9 *(4 vwo)*, § 10-11 *(5 vwo)* en § 12-14
• Cursus 8 Spelling	§ 1-13 *(4 vwo)*

Theorie

Doel van een motivatiebrief

Steeds vaker wordt er gevraagd om een **motivatiebrief** te schrijven. Je moet zo'n brief bijvoorbeeld schrijven om
- toegelaten te worden tot een vervolgopleiding;
- een stageplaats te krijgen;
- mee te mogen doen aan een cursus;
- een speciale studiebeurs te krijgen;
- een jaar naar een school in het buitenland te gaan.

Inhoud

Soms krijg je enkele aanwijzingen over wat er in je motivatiebrief moet komen te staan, maar in andere gevallen wordt er niet meer gevraagd dan *Geef in maximaal 400 woorden aan waarom jij toegelaten wilt worden* of *Schrijf op waarom jij denkt dat jij een geschikte kandidaat voor … bent.* Je moet dan in een kort bestek duidelijk maken wat jou beweegt om die opleiding of die cursus te gaan volgen. Je moet gemotiveerd en ambitieus overkomen (maar niet té). Daarnaast moet je je onderscheiden van anderen die ook toegelaten willen worden: wat maakt jou anders, geschikter dan hen?
Het doel van de brief is een ronde verder komen en/of uitgenodigd worden voor een gesprek.

In een motivatiebrief staan
- *feiten*, zoals
  – persoonlijke gegevens als naam, adres, leeftijd;
  – gegevens die voor de brief van belang zijn, bijvoorbeeld welke opleiding je volgt of hebt gevolgd;
- *motieven en argumenten*, zoals
  – waarom jij deze opleiding wilt gaan doen of deze cursus wilt gaan volgen;
  – welke persoonlijke vaardigheden en talenten jij hebt;
  – wat jíj belangrijk vindt.

Zo schrijf je een motivatiebrief
- Informeer je goed voordat je schrijft, of het nu om een opleiding, een cursus of een stageplaats gaat. Zorg ervoor dat je veel weet over de instantie waaraan je schrijft. Hoe meer je erover weet, des te beter kun je inhoudelijk reageren. Bovendien werkt het in je voordeel als blijkt dat je je er al in verdiept hebt.
- Toon enthousiasme, laat zien dat je er echt zin in hebt.
- Onderbouw je motieven en argumenten zo mogelijk met feiten.
- Maak duidelijk dat de inhoud precies aansluit bij jouw vooropleiding, talenten, planning.
- Blijf geloofwaardig.

- Onderscheid je door origineel te zijn en een eigen stijl te gebruiken, maar zorg er wel voor dat de stijl past bij de personen tot wie je je richt.
- Geef de brief een persoonlijk element.
- Gebruik correcte zinnen, maar word niet te formeel.
- Vermijd clichés als 'Mijn vrienden zeggen dat ik ...' en 'Anderen noemen mij altijd ...'
- Gebruik korte zinnen.
- Sluit je brief positief af.
- Maak je brief niet te lang.
- Zorg voor een overzichtelijke indeling. → ***zie Schrijven p. 47 (5 vwo)***
- Voeg als bijlage bij de motivatiebrief een curriculum vitae toe.

Voorbeeld

Toelichting

1 Persoonlijke gegevens
Als uit je voornamen niet duidelijk wordt of je van het mannelijke of van het vrouwelijke geslacht bent, voeg dan onder 'Burgerlijke staat' 'Geslacht' toe. Heb je een buitenlandse nationaliteit, voeg dan ook toe: 'Nationaliteit'.

2 Opleiding
Je basisschoolopleiding neem je alleen op als deze afwijkt van normaal, bijvoorbeeld doordat je deze in het buitenland in een andere taal hebt gevolgd. Vermeld bij elke opleiding de jaren waarin je die hebt gevolgd.

3 Werkervaring
Noem alle relevante werkervaring, ook vakantie- of weekendbaantjes als die ter zake doen. Geef van eerdere banen en stages kort weer wat je belangrijkste taken waren.

4 Vaardigheden
Hier som je op welke vaardigheden je hebt. Relevante vaardigheden zijn cursussen of een degelijke talenkennis. Ook kan het van belang zijn te vermelden dat je een rijbewijs hebt.

5 Vrije tijd
Noem hobby's en sporten die iets zeggen over je kwaliteiten of eigenschappen.

6 Referenties
Referenties zijn verwijzingen naar personen die inlichtingen over je kunnen geven. Je referenten zijn bereid vragen te beantwoorden over jouw functioneren. Vraag iemand vooraf of je hem op je referentielijst mag plaatsen. Noteer zijn functie en geef aan waar hij telefonisch te bereiken is. NB Kies geen familieleden als referent.

Curriculum vitae

Persoonlijke gegevens 1

Naam	Van Noort
Voornamen	Aram
Adres	Bos en Lommerweg 83 III 1055 DP Amsterdam
Telefoon	0630135655
E-mailadres	aramvannoort@planet.nl
Geboortedatum en -plaats	15 juli 1990, Leeuwarden
Burgerlijke staat	ongehuwd

Opleiding en diploma's 2

2008-2013	Master Hospitality Management Hogere Hotelschool Den Haag
2002-2008	Vwo op het Nicolaaslyceum in Amsterdam Profiel: Economie en maatschappij

Werkervaring 3

2012	Assistent productiemanager Koninklijk Theater Carré, Amsterdam
2011	Productieassistent Eyeworks, Amsterdam

Vaardigheden 4

Goede typevaardigheid (typediploma)
In bezit van rijbewijs

Vrije tijd 5

vanaf 2011	Bestuurslid Stichting Marathon van Amsterdam

Referenties 6

Mevr. M. de Groot, Hoofd producties Koninklijk Theater Carré, tel. 0641907888, e-mail: mdegroot@carre.nl

Dhr. J. van den Bergh, regisseur, tel. 0654581535, e-mail: joop@eyeworks.nl

Opdracht
1

Maak je eigen curriculum vitae.

Opdracht
2

De opleiding die jij wilt doen, heeft al jaren veel meer aanmeldingen dan beschikbare plaatsen. Aankomende studenten wordt gevraagd om een motivatiebrief te schrijven van ongeveer 400 woorden. Op basis van die brief worden mensen al dan niet toegelaten tot het eerste studiejaar.

1 Kies een opleiding.
2 Schrijf aan die opleiding een motivatiebrief waarin je je aanmeldt en waarin je jouw motivatie en geschiktheid weergeeft.
3 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Motivatiebrief* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ adequate brieven schrijven, gevoelens genuanceerd uitdrukken, een standpunt beargumenteren. 3F
- ☐ het register consequent toepassen: het taalgebruik past binnen de gegeven situatie en is consistent in toon, doel en genre. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Motivatiebrief.**

Aantekeningen

REGELS
IK SCHRIJF LIEVER
KRIS KRAS
Loesje
Postbus 1045
6801 BA Arnhem
www.loesje.nl

Cursus 4

Spreken, kijken en luisteren

hier is mijn wiel, Madame, en daar het Uwe
wil toch voorgoed het Uwe naast
het mijne duwen.

Judith Herzberg

Inhoud

Als spreker wil je dat het publiek goed kan volgen wat je zegt en dat het de hoofdzaken van je verhaal onthoudt. Om dat te bereiken, moet je niet alleen inhoudelijk een sterk verhaal hebben, maar ook sterk overkomen. Als je staat te stuntelen, kom je niet overtuigend over. Je moet dus leren om zelfverzekerd voor het publiek te staan. In deze cursus kijk je de kunst af van goede sprekers en ga je zelf veel oefenen. Daarnaast leer je waarop je moet letten als je kijkt en luistert naar verschillende vormen van mondelinge communicatie en hoe je gesproken informatie kunt verwerken.

7 Interview

Je leert:

- interviews afnemen en beoordelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis: § 6 Publiek *(4 vwo)*; § 8 Betrouwbaarheid *(4 vwo)*; § 9 Documenteren *(4 vwo)*
- Cursus 3 Schrijven: § 5 Uitwerking interview *(5 vwo)*
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren: § 1 Verbale en non-verbale communicatie *(4 vwo)*; § 2 Aantekeningen maken *(4 vwo)*

Theorie

Typen vragen

Om professionele gesprekken te kunnen voeren, moet je in staat zijn de juiste vragen te stellen. Er zijn **open vragen** en **gesloten vragen**. Wat voor soort vragen je stelt, hangt voor een deel af van het doel van het gesprek.

Open vragen
- informeren naar meningen, opvattingen en ideeën;
- laten de ander bepalen hoe het antwoord geformuleerd wordt;
- geven de ander gelegenheid gevoelens onder woorden te brengen;
- beginnen met een vraagwoord.

Gesloten vragen
- informeren naar specifieke zaken en feiten;
- zijn altijd gericht op een bepaald antwoord;
- kunnen beantwoord worden met 'ja' of 'nee';
- beginnen niet met een vraagwoord, maar met een persoonsvorm.

Soms moet je **doorvragen** om achter de benodigde informatie te komen. Je stelt dan vragen over (een deel van) het antwoord van je gesprekspartner.

Opdracht
1

Noteer of onderstaande vragen *open* of *gesloten* zijn.

1. Komt u nog wel eens in uw geboortedorp?
2. Naar welk land zou u nog wel eens op vakantie willen?
3. Heeft veel oefenen van examens invloed op de resultaten?
4. Bent u het met mij eens dat de bezuinigingen in de zorg leiden tot onmenselijke toestanden in verpleeghuizen?
5. Welke invloed heeft het tijdstip waarop een toets gemaakt wordt op de resultaten?
6. Zal de zomerschool zorgen voor minder zittenblijvers?
7. Wanneer wordt de nieuwe dienstregeling van de NS ingevoerd?
8. Wilt u koffie of thee?

Opdracht
2

Werk in drietallen. Jullie gaan een aantal keren het spelletje 'geen ja en geen nee' spelen.

1. Een leerling stelt een andere leerling vragen. De ander mag geen 'ja' of 'nee' zeggen. De derde leerling observeert en roept 'stop' als degene die de antwoorden geeft, toch 'ja' of 'nee' zegt.
2. Wissel twee keer van beurt, zodat jullie allemaal elke rol hebben gehad.
3. Bespreek de gesprekjes na: welke vragen zorgden ervoor dat iemand toch 'ja' of 'nee' zei? Wie hield het het langste vol om geen 'ja' of 'nee' te zeggen? Hoe deed hij dat?

Theorie

Kijken en luisteren naar een interview

Een **interview** op radio of televisie heeft tot doel de luisteraar of kijker te informeren. Een interviewer moet zich altijd op het gesprek voorbereiden, zodat hij goede vragen kan stellen. Met die voorbereiding laat hij ook zien dat het onderwerp en zijn gesprekspartner hem interesseren.

Sommige interviewers staan bekend om hun kritische houding en scherpe vragen, andere stellen zich wat milder op en maken het hun gasten niet al te moeilijk. Vaak heeft de houding van de interviewer te maken met het doel van het programma: in een amusementsprogramma is de toon wat luchtiger dan in een opiniërende talkshow.

Let bij een interview op het volgende
- Uit welk programma komt het interview? Wat voor programma is dat?
- Hoe is de houding van de interviewer ten opzichte van de geïnterviewde?
- Leidt hij het gesprek goed in?
- Stelt hij de juiste vragen?
- Geeft hij de geïnterviewde tijd om rustig over zijn antwoorden na te denken?
- Luistert de interviewer aandachtig?
- Vraagt hij door als iets niet duidelijk is?

Opdracht
3

Je gaat kijken en luisteren naar een fragment uit het programma *Pauw*. Jeroen Pauw interviewt schrijver Tommy Wieringa.

1. Wat is de aanleiding voor het interview?
2. Pauw wil in eerste instantie niet te veel verklappen over het boek. Waarom vertelt hij uiteindelijk toch een groot deel van het verhaal?
3. Wieringa zegt op een gegeven moment: ‘Het woord “cocaïne” kenden we niet eens, vroeger.’ Waarom zegt hij dit?
4. Stelt Pauw vooral open of vooral gesloten vragen?
5. Noteer twee elementen uit het boek *De heilige Rita* die autobiografisch zijn.
6. Noteer drie dingen waaruit blijkt dat Jeroen Pauw zich goed heeft voorbereid op dit gesprek.
7. Hoe is de houding van Pauw ten opzichte van Wieringa?

Opdracht
4

Je gaat luisteren naar een fragment uit het radioprogramma *De kennis van nu*. Coen Verbraak interviewt Alexander Rinnooy Kan, hoogleraar economie en bedrijfskunde, lid van de Eerste Kamer en samen met Beatrice de Graaf enige tijd voorzitter van de Nationale Wetenschapsagenda. De Wetenschapsagenda is een lijst met vragen waar de wetenschap de komende jaren een antwoord op moet vinden.

1. Nederland is niet het enige land dat een Nationale Wetenschapsagenda heeft. Waarin verschilt onze agenda van die van andere landen?
2. Waarom hebben Alexander Rinnooy Kan en Beatrice de Graaf het anders aangepakt?
3. De Nationale Wetenschapsagenda bevat uiteindelijk 140 vragen. Hoe hebben de samenstellers de 12.000 vragen die ingestuurd werden, teruggebracht naar 140?
4. Wat is het verschil tussen bèta-vragen enerzijds en alfa- en gamma-vragen anderzijds?
5. Noteer drie vragen die zijn opgenomen in de Nationale Wetenschapsagenda.
6. Stelt Verbraak vooral open of vooral gesloten vragen?
7. Noteer twee dingen waaruit blijkt dat Verbraak zich goed heeft voorbereid.
8. Wat is volgens Rinnooy Kan het belang van de Nationale Wetenschapsagenda?
9. Hoe is de houding van Verbraak ten opzichte van Rinnooy Kan?

Theorie

Stappenplan Een interview afnemen

Als je informatie zoekt, bijvoorbeeld voor een werkstuk, kun je een deskundige benaderen. Die kan je op een begrijpelijke manier informatie over het onderwerp geven.

Stap 1: Documenteer je: zorg ervoor dat je al iets weet over het onderwerp, zodat je goede vragen kunt stellen. Dit is prettig voor de geïnterviewde.
Stap 2: Bepaal het doel. Bedenk van tevoren welke informatie je van de deskundige wilt krijgen.
Stap 3: Noteer je belangrijkste vragen. Formuleer je vragen zo veel mogelijk als open vragen: vragen waarop je een uitgebreid antwoord kunt verwachten (dus geen ja/nee-vragen). Deze vragen vormen de rode draad van het interview.
Stap 4: Kies een manier om de antwoorden vast te leggen. Je kunt het interview opnemen of meteen schriftelijk vastleggen. Opnemen en later uitwerken kost veel tijd. Het is handiger om met zijn tweeën het interview af te nemen: de een stelt de vragen, de ander schrijft.

Tips voor het afnemen van een interview
- Begin met een korte inleiding waarin je duidelijk maakt waarom je het interview afneemt en wat je met de informatie uit het interview gaat doen.
- Formuleer je vragen niet te kort: begin met een inleiding waaruit de vraag volgt.
- Luister goed naar de antwoorden en vraag door na een antwoord. Pas als een hoofdvraag afdoende beantwoord is, ga je naar je volgende hoofdvraag.
- Als een antwoord ingewikkeld of moeilijk is, geef dan na het antwoord een samenvatting in je eigen woorden. Daarmee controleer je of je het goed hebt begrepen.
- Bewaar lastige of kritische vragen voor het eind van het interview.

Opdracht 5

Je gaat in het kader van loopbaanoriëntatie een bekende interviewen over zijn baan. Lees eerst de hele opdracht door, zodat je weet wat er van je verwacht wordt.

1. Kies iemand van wie je weet dat hij een interessante baan heeft.
2. Noteer wat je weet over deze baan.
3. Noteer minstens vijf vragen waarop je een antwoord wilt krijgen.
4. Wissel je vragen uit met die van een klasgenoot. Beoordeel elkaars vragen.
5. Noteer in steekwoorden hoe je het interview gaat inleiden.
6. Neem het interview af. Bedenk van tevoren hoe je de antwoorden gaat vastleggen en zorg ervoor dat je de benodigde hulpmiddelen bij je hebt.
7. Verwerk de informatie die je hebt verzameld op een overzichtelijke manier op één A4'tje.

Opdracht 6

Je gaat met een klasgenoot een deskundige interviewen.

1. Bedenk een onderwerp waarover je een deskundige kunt interviewen en bepaal wie jullie gaan interviewen. Bijvoorbeeld iemand van de gemeente over de herkomst van straatnamen; of een fysiotherapeut over de meest voorkomende sportblessures.
2. Bereid je voor volgens het stappenplan.
3. Houd het interview. Spreek af wie interviewt en wie schrijft.
4. Maak een verslag van het interview. → ***zie Schrijven p. 44 (5 vwo)***

Ik kan/weet:

- ☐ persoonlijke waardeoordelen herkennen en als zodanig interpreteren. 4F
- ☐ impliciete attitudes en relaties tussen sprekers vaststellen. 4F
- ☐ informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen van de gesprekspartner en zonodig meer informatie vragen. 3F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

8 Selectiegesprek

Je leert:

- een selectiegesprek voorbereiden en voeren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 6 Publiek *(4 vwo)*; § 9 Documenteren *(4 vwo)*
- Cursus 3 Schrijven — § 8 Motivatiebrief
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie *(4 vwo)*

Theorie

Een selectiegesprek voorbereiden

Steeds meer universiteiten en hbo's hebben een selectieprocedure voor het aannemen van studenten. Een **selectiegesprek** kan onderdeel van zo'n procedure zijn.

Tijdens het gesprek kan worden ingegaan op:
- de motivatie voor de studierichting en de universiteit;
- de verwachtingen die je hebt ten aanzien van de studie;
- de ideeën die je hebt over de beroepen waar de studie voor opleidt;
- de resultaten die je op het vwo behaald hebt;
- je persoonlijkheid;
- je studiehouding.

Je kunt je voorbereiden op zo'n selectiegesprek door je te verdiepen in de studierichting en het onderwijsinstituut. Bezoek de website, bestudeer informatiefolders en probeer contact te leggen met (oud-)studenten van de universiteit. Dit kan via bekenden, maar ook op internetfora of andere sociale media. Door je zo breed mogelijk te oriënteren, krijg je een goed beeld van de studierichting. Hierdoor krijg je meer zicht op de vragen die tijdens het gesprek gesteld zouden kunnen worden.

Verder is het belangrijk dat je goed weet waarom je juist deze studie wilt gaan volgen en waarom je er geschikt voor bent. Afgezien van je eigen analyse van je sterke en zwakke punten kun je ook aan anderen vragen hoe ze jou zouden karakteriseren. Tijdens een selectiegesprek kan bijvoorbeeld gevraagd worden: 'Als we aan je docenten vragen hoe ze jou zouden beschrijven, wat zouden ze dan zeggen?' Als je deze vraag daadwerkelijk aan docenten gesteld hebt, weet je precies wat je hierop kunt antwoorden. Zorg er ook voor dat je concrete voorbeelden kunt geven, waaruit blijkt dat je beschikt over eigenschappen die je nodig hebt voor de studierichting.

Omdat je natuurlijk graag aangenomen wilt worden, zul je misschien de neiging hebben om alleen antwoorden te geven waarvan je inschat dat ze voldoen aan de verwachtingen of eisen. Dit is echter niet verstandig. Het gesprek is bedoeld om erachter te komen of je geschikt bent voor de opleiding. Zowel voor de mensen van de opleiding als voor jezelf is het dan van belang dat je eerlijk bent over je motivatie en je capaciteiten.

Opdracht
1

Je gaat je voorbereiden op een deel van een selectiegesprek.
1. Kies een studierichting.
2. Noteer twee redenen waarom je graag deze opleiding wilt gaan doen.
3. Noteer drie eigenschappen van jezelf die jou geschikt maken voor deze studie.
4. Bedenk bij elke eigenschap een passend voorbeeld. Noteer de voorbeelden in steekwoorden.

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Jullie gaan de gesprekken oefenen die jullie bij opdracht 1 hebben voorbereid. Voer eerst het ene gesprek en dan het andere.
1. Stel elkaar de volgende vragen:
   – Welke studierichting heb je gekozen?
   – Wat houdt de studie in?
   – Waarom heb je deze studie gekozen?
   – Welke eigenschappen maken jou geschikt voor deze studierichting?
   Vraag door als iets niet duidelijk is; laat de ander concreet worden.
2. Bespreek de gesprekken na. Geef de ander ten minste twee tips ter verbetering.

Opdracht
3

Je gaat je voorbereiden op een selectiegesprek voor de studie van je keuze.
1. Zoek zo veel mogelijk informatie over de studierichting. Vragen waarop je een antwoord kunt zoeken:
   – Welke eisen worden er gesteld?
   – Wat houdt de opleiding precies in?
   – Welke vakken worden er gegeven?
   – Welke afstudeerrichtingen zijn er?
   – Wat kun je als je afgestudeerd bent?
   – Wat zijn overeenkomsten en verschillen tussen deze opleiding en soortgelijke opleidingen aan andere universiteiten of hogescholen?
   – Wat wordt er van studenten verwacht?
   – Wat vinden (oud-)studenten van de opleiding?
2. Maak een profiel van jezelf. Verwerk hierin het antwoord op de volgende vragen:
   – Welke kennis en ervaring heb je?
   – Waarin ben je goed en waarin minder goed?
   – Wat voor leerling ben je?
   – Welke vakken heb je gevolgd?
   – Welk vak of welke lesstof vind je het meest interessant?
   – Heb je bijzondere dingen gedaan op school?
   – Wat heb je gedaan naast school?
3. Leg verbanden tussen jouw profiel en de eisen die de opleiding stelt. Welke eigenschappen maken je geschikt voor de gekozen opleiding? Waaruit blijkt dat je over die eigenschappen beschikt?
4. Noteer in steekwoorden het antwoord op de volgende vragen:
   – Waarom heb je voor deze studie gekozen?
   – Waarom wil je deze studie juist aan deze universiteit of hogeschool volgen?
   – Wat denk je dat de studie inhoudt?
   – Waarom denk je dat deze studie bij jou past?
   – Wat verwacht je van de studie?
   – Wat kan de opleiding van jou verwachten?
   – Wat verwacht je te gaan doen als je afgestudeerd bent?
5. Oefen het gesprek een paar keer. Laat iemand anders de vragen stellen. Laat hem doorvragen als iets niet duidelijk is.

Ik kan/weet:

- ☐ actief deelnemen aan gesprekken in het kader van werk of beroepsvoorbereiding. 3F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen (ook non-verbale) van gesprekspartners en zo nodig vragen naar meer informatie of naar de bedoeling. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Cursus 7

Formuleren

Het is beter gras te zijn, men kan het maaien, wieden en wild groeit het weer, en altijd anders.

Hugo Claus

Inhoud

Als schrijver of spreker bedenk je eerst de inhoud van je tekst: wát ga ik vertellen? Daarna vraag je je af: hóé ga ik het zeggen, hoe ga ik mijn gedachten formuleren?
Zeker wanneer je schrijft, moet je zinnen correct formuleren. Als spreker kun je een zin die niet lekker loopt, nog wel herformuleren, maar wanneer een tekst eenmaal geschreven of gedrukt is, kun je er als schrijver niets meer aan veranderen. Fouten in de zinsbouw moet je dus bij de controle van je tekst opsporen en verbeteren. Daarbij kun je gebruikmaken van websites over allerlei taaladviezen, bijvoorbeeld taaladvies.net en onzetaal.nl.
Om je publiek geboeid te houden, moet je bovendien aantrekkelijk formuleren. Daarvoor is zowel de woordkeuze als de zinsbouw een aandachtspunt.

12 Uitdrukkingen

Je leert:

- over uitdrukkingen.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Uitdrukkingen

Een **uitdrukking** is een zinsnede met een figuurlijke betekenis. Door in een gesproken of geschreven tekst uitdrukkingen te gebruiken, maak je de tekst aantrekkelijker voor het publiek.
Voorbeelden:
– *De huwelijkszwendelaar wist met zijn gladde praatjes de eenzame vrouw om de tuin te leiden.*
– *Als veel Nederlanders tegelijk een dagje naar het strand gaan, gooien lange files vaak roet in het eten.*
– *Door de actie #MeToo is duidelijk geworden dat belangrijke mannen in hun omgang met vrouwen geregeld over de schreef gaan.*
De uitdrukking *om de tuin leiden* betekent 'bedriegen', *roet in het eten gooien* betekent 'iets bederven; het plezier vergallen' en *over de schreef gaan* is 'iets doen wat niet mag; te ver gaan'.

Er zijn veel uitdrukkingen met woordparen:
- uitdrukkingen met twee **synoniemen** (tautologie) of woorden die ongeveer hetzelfde betekenen:
  – *Hoe je het ook wendt of keert, de overheid moet de burgers beschermen en daarin slaagt ze niet altijd.*
- uitdrukkingen met een **tegenstelling** (antithese):
  – *De meeste mensen kennen de brandnetel voornamelijk als een vervelende, prikkende plant, die je overal en nergens tegenkomt.*
- uitdrukkingen met **alliteratie** (beginrijm van medeklinkers):
  – *In het jaar 2000 is de Koersk, een Russische kernonderzeeër, in de Barentszzee met man en muis vergaan.*
- uitdrukkingen met **eindrijm**:
  – *Tegen heug en meug stemden de werknemers in de metaalsector in met de geringe loonsverhoging die de werkgevers voorstelden.*

Naast uitdrukkingen met woordparen komen in deze paragraaf uitdrukkingen aan de orde met een voorwerp, met een dier en met een lichaamsdeel. Ook uitdrukkingen uit de Bijbel en de mythologie, uitdrukkingen met oude naamvallen en voorzetseluitdrukkingen worden besproken.
De betekenis van uitdrukkingen vind je in het woordenboek, meestal bij het eerste zelfstandig naamwoord. Je kunt ook op internet zoeken.

Opdracht **1**

Werk in tweetallen.
In tekst1 zijn twintig uitdrukkingen gebruikt.
1. Noteer ze en geef de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
2. De tekst bevat ook twee spreekwoorden, waarvan één in de titel. Noteer de betekenis.
3. Voor lezers uit de brugklas zou deze tekst door het grote aantal uitdrukkingen moeilijk leesbaar zijn. Herschrijf de tekst voor een publiek van dertienjarigen. Vervang de uitdrukkingen en andere moeilijke woorden door eenvoudiger formuleringen.

Tekst 1

Boontje komt om zijn loontje

Een vete die al sinds de middeleeuwen bestaat, zou de grondslag zijn van de naam Zwolse 'blauwvingers'. Naar het schijnt was Kampen rijk en de burgers waren trots op hun stad, die heel wat in de melk te brokkelen had. De wijde omgeving moest naar het Kampense pijpen dansen.

Er ontbrak echter één ding dat hun rivalen in Zwolle wel hadden: een klokkenspel in de kerktoren. En dat gaf scheve ogen: de rijke Hanzestad Kampen mocht immers niet onderdoen voor het veel armere Zwolle. Nee, dat was uit den boze.

Op een dag brandde de kerk van Zwolle af, maar het carillon ontsprong de dans en Kampen wilde het maar wat graag kopen. Dat ging niet zonder slag of stoot, want die van Zwolle zetten een hoge borst op en wilden aanvankelijk niet meewerken. Maar door geldnood gedreven boden de Zwollenaren in arren moede de beiaard toch te koop aan voor een veel te hoge prijs. Even waren de Kampenaren de kluts kwijt. Ze praatten als Brugman, maar Zwolle hield zijn poot stijf en ten langen leste gingen die van Kampen toch door de knieën, omdat ze de klokken heel graag wilden hebben. Ze bedongen echter wel dat zij mochten beslissen hoe ze het afgesproken bedrag zouden uitbetalen. Zwolle, dat lelijk in zijn maag zat met de lege gemeentekas, moest die voorwaarde wel accepteren.

Wie kaatst, moet de bal verwachten. Zwolle had Kampen flink tegen zich in het harnas gejaagd en de Kampenaren zagen nu hun kans schoon om wraak te nemen. Ze betaalden het geld uit in zakken vol met vierduitenstukken. De Zwollenaren telden tot ze er letterlijk blauwe vingers van kregen. Zo zetten de Kampenaren Zwolle zijn geldzucht betaald. Tot in lengte van dagen hadden ze een mooie scheldnaam voor hun rivalen: blauwvingers.

Inmiddels dragen de Zwolse burgers die geuzennaam met eer. In de zomermaanden organiseert de stad de blauwvingerdagen, die wijd en zijd bekend zijn. Van heinde en verre komen de toeristen eropaf. Daarnaast zijn er de Zwolse blauwvingers, heerlijke koekjes met een prachtig verhaal.

Opdracht 2

Maak de uitdrukkingen compleet met een soort synoniem en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek. Voorbeeld:
– huis en … verlaten
huis en haard verlaten = alles achterlaten wat je bezit

1	dood en … zaaien	*a*	ellende; narigheid
2	gepokt en …	*b*	goed geregeld en voor elkaar
3	in kannen en …	*c*	moorden en plunderen op grote schaal
4	kant noch … raken	*d*	nergens op slaan; onzin zijn
5	kommer en …	*e*	op ongeregelde tijden; zo nu en dan
6	mitsen en …	*f*	vaak voorkomend
7	schering en …	*g*	volkomen onkundig zijn; van niets weten
8	te hooi en te …	*h*	voorwaarden; bezwaren
9	van toeten noch … weten	*i*	zeer ervaren
10	voor galg en ... opgroeien	*j*	zodanig de jeugd doorbrengen dat je crimineel wordt

Opdracht 3

Maak de uitdrukkingen compleet met een soort tegenstelling en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek. Voorbeeld:
– van de wieg tot het …
van de wieg tot het graf = van de geboorte tot de dood

1	de lusten en de …	*a*	alles doen om iets gedaan te krijgen
2	Er zit kop noch … aan.	*b*	door mislukkingen
3	ergens heet noch … van worden	*c*	Elk logisch verband ontbreekt.
4	hemel en … bewegen	*d*	Het kan alle kanten uit gaan.
5	Het kan vriezen, het kan ….	*e*	in onzekerheid zitten over de afloop
6	met vallen en …	*f*	na zorgvuldig afwegen
7	na veel plussen en …	*g*	plezierige en minder plezierige zaken
8	tussen hoop en … leven/zweven	*h*	tegengesteld zijn; elkaar niet kunnen verdragen
9	water en … zijn	*i*	voorzien worden van eten en drinken
10	zijn natje en zijn … krijgen	*j*	zich ergens niets van aantrekken

Opdracht
4

Maak de uitdrukkingen compleet door een woord in te vullen, zodat er een uitdrukking met alliteratie ontstaat. Gebruik vervolgens de uitdrukking zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
Voorbeeld:
– paal en … stellen
paal en perk stellen – Door zware straffen te geven, wilde de schoolleiding paal en perk stellen aan het spijbelgedrag van de bovenbouwleerlingen.

1 als puntje bij … komt
2 buigen of …
3 door roeien en … gaan
4 door schade en …
5 kind noch … hebben
6 na lang wikken en …
7 op stel en …
8 taal noch …
9 zijn hele hebben en …
10 zonder blikken of …

Opdracht
5

Maak de uitdrukkingen compleet door een woord in te vullen, zodat er een uitdrukking met eindrijm ontstaat. Noteer de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
Voorbeeld:
– ergens heg noch … weten
ergens heg noch steg weten – ergens de omgeving totaal niet kennen; ergens de weg niet weten

1 de tering naar de … zetten
2 een aardje naar zijn … (hebben)
3 het reilen en …
4 hutje bij … leggen
5 iemands handel en …
6 in geuren en …
7 slikken of ...
8 stank voor ... krijgen
9 tegen heug en …
10 van de hand in de … leven

Opdracht
6

Vul de uitdrukkingen in de zinnen in. Je houdt vijf uitdrukkingen over.
bepakt en bezakt – bij hoog en bij laag volhouden – door dik en dun – dubbel en dwars verdienen – heg noch steg – jachten en jagen – met horten en stoten – open en bloot – over koetjes en kalfjes praten – pais en vree – steen en been klagen – te pas en te onpas – van haver tot gort – voor dag en dauw – zwart op wit

1 De laatste maanden was het voor de aannemer … om alle werkzaamheden toch nog op tijd af te ronden.
2 Amy en Inge vinden dat ze de negen voor hun profielwerkstuk … en ze zijn blij dat de begeleider die ook gegeven heeft.
3 Toen Mark op vakantie ging, stond hij al heel vroeg … voor zijn ouderlijk huis klaar, omdat zijn vrienden … wilden vertrekken om de file voor te blijven. (2x)
4 De huurder had een mondelinge toezegging dat zijn huur de komende jaren niet zou stijgen, maar hij wilde de afspraken graag … hebben.
5 Het schijnt dat onze docenten de laatste tijd …, omdat we in de lessen vooral … in plaats van aan het werk te gaan. (2x)
6 Omdat de toeristen in Amsterdam … wisten, kochten ze een plattegrond van de stad.
7 De premier betreurde het vertrek van zijn vicepremier, die hij … kende en die hem altijd … heeft gesteund. (2x)

Opdracht
7

Zoek van elk type uitdrukking 1 tot en met 4 nog drie voorbeelden en gebruik de uitdrukking steeds zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt. In totaal maak je dus twaalf zinnen.

1 met synoniemen
2 met tegenstellingen
3 met alliteratie
4 met eindrijm

Opdracht
8

Er zijn veel uitdrukkingen met (gebruiks)voorwerpen.

1 Kies vijf van de onderstaande voorwerpen, maak of zoek er een uitdrukking mee en noteer daarvan de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
balk – broekriem – doofpot – duit – kam – kerfstok – klok – kous – loep – mand – mantel – mes – pan – stoel – vaatje
2 Gebruik de uitdrukkingen in een tekstje van ongeveer 100 woorden. Je mag zelf een onderwerp kiezen. Als je geen onderwerp weet, schrijf dan over ‘misdaad’.

Opdracht 9

Werk in tweetallen. Jullie gaan een matchopdracht maken voor je klasgenoten over uitdrukkingen met dieren. Je kunt opdracht 2 uit deze paragraaf als voorbeeld gebruiken.

1 Kies tien van de onderstaande dieren en maak of zoek er een uitdrukking mee. Je mag het dier ook in het meervoud of als verkleinwoord gebruiken.
aap – adder – geit – haan – hond – kat – kip – koe – leeuw – luis – muis – mus – olifant – paard – schaap – slak – vis – vlieg – vlinder – zwijn

2 Noteer vervolgens de betekenissen.

3 Zet de uitdrukkingen in alfabetische volgorde en nummer ze van 1 tot 10.

4 Zet de betekenissen in alfabetische volgorde en nummer ze van *a* tot en met *j*.

5 Wissel je matchopdracht uit met die van een ander tweetal en maak elkaars opdracht.

Opdracht 10

Werk in tweetallen. Jullie gaan een invulopdracht maken voor je klasgenoten over uitdrukkingen met lichaamsdelen.

1 Kies tien van de onderstaande lichaamsdelen en maak of zoek er een uitdrukking mee. Je mag het lichaamsdeel ook in het meervoud gebruiken.
arm – been – borst – duim – elleboog – hand – hoofd – knie – mond – oog – scheen – snor – tand – vinger – voet

2 Zoek de betekenissen van de uitdrukkingen.

3 Schrijf onder de tien uitdrukkingen een tekst van minimaal 100 woorden waarin je ten minste vijf van de uitdrukkingen gebruikt, maar laat de uitdrukkingen zelf weg. Zet op de plaats waar de uitdrukkingen passen steeds drie puntjes (…).

4 Wissel je invulopdracht uit met die van een ander tweetal en maak elkaars opdracht.

Opdracht 11

Onderstaande uitdrukkingen zijn afkomstig uit de Bijbel of de Griekse mythologie. Maak de uitdrukking compleet door het juiste zelfstandig naamwoord in te vullen en zoek bij de uitdrukking de juiste betekenis *a* tot en met *l*.
argusogen – as – gelach – liefde – lijf – onschuld – oog – samaritaan – spraakverwarring – wand – wet – wilgen

1	een Babylonische …	*a*	diep ongelukkig zijn
2	een barmhartige …	*b*	een dreigende waarschuwing; iets wat tot grote bezorgdheid stemt
3	met … bekijken	*c*	een flinke ergernis
4	een doorn in het …	*d*	een persoon die zich belangeloos over iemand anders ontfermt
5	zijn handen in … wassen	*e*	een toestand in een vergadering, waarbij men elkaar niet meer begrijpt doordat iedereen door elkaar praat
6	een homerisch …	*f*	een wet of regel waaraan niets valt te veranderen
7	de lier aan de … hangen	*g*	met argwaan volgen; wantrouwend zijn
8	met de mantel der … bedekken	*h*	schaterend, onbedaarlijk gelach
9	een … van Meden en Perzen	*i*	uit barmhartigheid verzwijgen of goedpraten
10	een rib uit m'n …	*j*	verklaren onschuldig te zijn
11	een teken aan de …	*k*	voorgoed stoppen met dichten of een andere activiteit
12	in zak en … zitten	*l*	wat heel veel geld kost of gaat kosten

Opdracht 12

Naamvallen ken je van het Duits: *der Mann – des Mannes – dem Mann – den Mann*. Tegenwoordig kom je die in het Nederlands bijna niet meer tegen. Een voorbeeld: *de* wordt in de tweede naamval *des* (soms: *der*) en *huis* wordt *huizes*: *de heer des huizes*. Onderstaande uitdrukkingen bevatten oude naamvallen.
Zoek bij de uitdrukking de juiste betekenis *a* tot en met *j*. Je houdt vijf uitdrukkingen over.

1	de haren rijzen je te berge	*a*	betrouwbaar; oprecht handelend
2	des duivels	*b*	dan; als het een keer zover is
3	heden ten dage	*c*	in het buitenland
4	in den vreemde	*d*	je bent echt geschokt en stomverbaasd
5	onverrichter zake	*e*	nu; tegenwoordig
6	te goeder trouw	*f*	officieel beschuldigen van
7	te zijner tijd	*g*	typisch; karakteristiek
8	ten laste leggen	*h*	verboden; wat beslist niet gedaan mag worden
9	ten voeten uit	*i*	zeer boos
10	uit den boze	*j*	zonder datgene gedaan te hebben wat men wilde

Opdracht
13

Gebruik de uitdrukkingen zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.
1 te allen tijde
2 te elfder ure
3 in koelen bloede
4 de plaats des onheils
5 mijns inziens
6 achilleshiel
7 oedipuscomplex
8 pyrrusoverwinning
9 sisyfusarbeid
10 tantaluskwelling

Opdracht
14

Voorzetseluitdrukkingen bestaan uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel ervoor en erachter: *met medeweten van*, *in tegenstelling tot*, *met het oog op*.
Sommige voorzetseluitdrukkingen kunnen worden vervangen door één voorzetsel. Maak daarvan gebruik als je een tekst schrijft voor jonge lezers:
– *Met het oog op de aanstaande verkiezingen heeft de gemeente een digitale kieswijzer gemaakt.* (*met het oog op* = *vanwege*)
1 Vul de voorzetseluitdrukkingen aan met het juiste voorzetsel.
2 Kies acht uitdrukkingen uit en gebruik ze zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.
3 Vervang de voorzetseluitdrukkingen zo mogelijk door één voorzetsel. Noteer letter en voorzetsel.

a in aansluiting …
b … aanzien van
c in antwoord …
d … attentie van
e … behulp van
f ten bate …
g … behoeve van
h met betrekking …
i … gevolge van
j … grond van
k aan de hand …
l … hoofde van
m ter hoogte …
n … ingang van
o … koste van
p … middel van
q … opzichte van
r in overeenstemming …
s in strijd …
t … tijde van
u … uitzondering van
v in verband …
w in verhouding …
x … weerwil van

Opdracht
15

1 Zoek vijf tv-reclames waarin een uitdrukking wordt gebruikt. Je mag ook advertenties uit kranten en tijdschriften nemen.
2 Zoek in kranten of tijdschriften vijf tekstfragmenten waarin een uitdrukking wordt gebruikt.

Opdracht
16

Schrijf een recensie van minimaal 250 woorden, waarin je ten minste vijf uitdrukkingen gebruikt. Ze hoeven niet uit deze paragraaf te komen.
Bedenk zelf een onderwerp. Als je niets weet, kies dan uit:
- een stichting of een hulporganisatie
- een computerspel
- een speelfilm
- je favoriete uitgaansgelegenheid
- (een cd of een optreden van) je favoriete band of zanger(es)

Opdracht
17

Kijk nog eens naar de laatste tekst die je geschreven hebt, of naar het spiekbriefje voor de laatste voordracht die je hebt gehouden.
1 Heb je uitdrukkingen gebruikt? Onderstreep ze dan en noteer zo mogelijk om welk soort uitdrukking het gaat.
2 Kijk in de tekst of je (nog meer) uitdrukkingen kunt verwerken. Herschrijf vijf zinnen uit de tekst met een uitdrukking erin.

Ik kan/weet:
☐ uitdrukkingen herkennen en gebruiken.

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

13 Beeldspraak

Je leert:

- over beeldspraak.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Beeldspraak

Je kunt het taalgebruik in een tekst verfraaien door beeldspraak te gebruiken. In plaats van *Elton woont in een mooi, groot huis* kun je ook zeggen *Elton woont in een kast van een huis* of *Elton woont in een waar paleis*.
Beeldspraak is een vorm van figuurlijk taalgebruik. Er zijn twee varianten:

- beeldspraak die berust op overeenkomst tussen het beeld (b) en iets uit de werkelijkheid, het object (o);
- beeldspraak waarbij geen sprake is van overeenkomst, maar van een andere relatie tussen beeld en object; vaak noemt het beeld een opvallend kenmerk van het object.

Opdracht

1

In de zinnen 1, 2 en 3 zijn het beeld (b) en het object (o) aangegeven. Noteer wat de overeenkomst is tussen beeld en object. Voorbeeld:
– *De uitsmijter van studentenbar Het vliegend paard is een boom (b) van een vent (o). (overeenkomst = groot en sterk)*
In de zinnen 4, 5 en 6 wordt alleen het beeld genoemd. Bedenk dan welk object er met het beeld bedoeld wordt en noteer het. Voorbeeld:
– *De groei van het aantal betaalbare koopwoningen wordt afgeremd door stroperige (b) procedures. (object = traag verlopende)*

1. ‘Zijn buik (o) lijkt wel een luchtballon (b)’ is een regel uit het bekende kinderliedje *De Nederlandse Amerikaan*.
2. ‘Ober, neem dat afwaswater (b) maar weer mee’, zei de hotelgast, die zijn soep (o) niet te eten vond.
3. Naar aanleiding van de snel verslechterende economie (o) zei de minister-president: ‘Elke regering krijgt vroeg of laat te maken met felle rukwinden en hoge golven (b).’
4. Elke dag schrijft Ellen haar ergernissen in haar dagboek, want papier is geduldig (b).
5. Toen ze na de zoveelste ruzie de verkering uitmaakte, zei die nare Jannita met haar kille (b) stem tegen haar vriendje dat ze nooit echt verliefd op hem was geweest.
6. Hé, klein meisje, als je die schelp tegen je oor houdt, hoor je hoe de zee fluistert (b).

Theorie

Beeldspraak die berust op overeenkomst: (asyndetische) vergelijking

De volgende vormen van beeldspraak berusten op overeenkomst: vergelijking, asyndetische vergelijking, metafoor, personificatie en synesthesie.

Vergelijking
Wie een **vergelijking** gebruikt, plaatst iets uit de werkelijkheid (het object) naast een beeld dat hij daarvoor bedacht heeft. Bij een vergelijking worden het beeld (b) en het object (o) beide genoemd. Tussen beeld en object is een overeenkomst (ov); ze worden aan elkaar gekoppeld met een verbindingswoord (v): als, zoals, net als, evenals, gelijk, van, (ge)lijken.
Als je schrijft, kun je gebruikmaken van vaste vergelijkingen (*zo moe als een hond; een schat van een kind*), maar je kunt ook zelf vergelijkingen bedenken.
– *'Kennis (object) is tegenwoordig ongeveer zo houdbaar (overeenkomst) als (verbindingswoord) verse vis (beeld)', zei de directeur van de multinational tegen zijn oude leermeester.*
– *Beginnen houdt ook ophouden in (object), zoals* (verbindingswoord) *geboorte de dood (beeld).*

Asyndetische vergelijking
Wanneer je in een vergelijking het verbindingswoord weglaat, blijven alleen beeld en object over. Je spreekt dan van een **asyndetische vergelijking**.
– *Aan het kanaal van Gent naar Terneuzen (object), de economische slagader (beeld) van Zeehaven Terneuzen, zijn diverse grote bedrijven gevestigd.*

Opdracht
2

Maak een vaste vergelijking met de volgende personen:

1 ... als Brugman
2 zo ... als Croesus
3 zo ... als Job
4 zo ... als Methusalem
5 zo ... als Salomo
6 zo ... als de beul
7 ... als een bootwerker
8 ... als een ketellapper
9 ... als een ketter
10 ... als een tempelier

Opdracht
3

Vul de volgende vergelijkingen aan met een dier.

1 als een ... door de porseleinkast gaan
2 als een ... uit de as herrijzen
3 als ... in een ton
4 als ... tegenover elkaar staan
5 een leven als een ... op een zeer hoofd
6 gillen als een ...
7 leven als ... en ...
8 zweten als een ...

Opdracht
4

Vul de vaste vergelijkingen aan met een bijvoeglijk naamwoord.

1 zo ... als een aal
2 zo ... een hoentje
3 zo ... als een kreeft
4 zo ... als een kwartel
5 zo ... als een lammetje
6 zo ... als een pauw
7 zo ... als een pier
8 zo ... als een vis

Opdracht
5

Vaste vergelijkingen met 'voorwerpen'. Vul een bijvoeglijk naamwoord in.

1 zo ... als de weg naar Rome
2 zo ... als een doek
3 zo ... als een dubbeltje
4 zo ... als een hoepel
5 zo ... als een lat
6 zo ... als een mandje
7 zo ... als een plank
8 zo ... als een vaatdoek
9 zo ... als een veertje
10 zo ... als kristal

Opdracht
6

Kies 1 of 2.

1 Kies uit de opdrachten 2 tot en met 5 steeds twee vergelijkingen en maak er een zin mee van minimaal tien woorden, zodat de betekenis duidelijk wordt. In totaal maak je dus acht zinnen.
2 Schrijf een tekst van ongeveer 150 woorden. Je mag zelf weten waarover. Als je niets weet, schrijf dan over 'Hoe ik mijn geld besteed'. Verwerk in je tekst ten minste vijf van de vergelijkingen uit de opdrachten 2 tot en met 5.

Theorie

Beeldspraak die berust op overeenkomst: metafoor, personificatie en synesthesie

Behalve de vergelijking en de asyndetische vergelijking berusten ook metafoor, personificatie en synesthesie op een overeenkomst tussen beeld en object.

Metafoor
Als in een vergelijking behalve het verbindingswoord ook het object wordt weggelaten, dan blijft alleen het beeld over. In dat geval is er sprake van een **metafoor**. Bij een metafoor moet de lezer zelf het object bedenken waarnaar het beeld verwijst:

– *De Nederlandse bedrijven moeten constructies bedenken die hen beschermen tegen de hyena's en de aasgieren (beeld/metafoor) die hen middels vijandige overnames financieel willen uitkleden (beeld/metafoor).*

Spreekwoorden en uitdrukkingen zijn ook vaak metaforen:

– *roet in het eten gooien* (beeld) = *iets leuks bederven* (object);
– *de kool en de geit sparen* (beeld) = *bij een conflict beide partijen tevredenstellen* (object);
– *na regen komt zonneschijn = Na een periode van tegenslag komt weer een betere tijd.*

Door uitdrukkingen te gebruiken, maak je een tekst aantrekkelijker. Ook kunnen (delen van) uitdrukkingen en spreekwoorden of variaties erop bijvoorbeeld gebruikt worden als motiverende titel, als pakkende eerste zin of als slotzin.

– *Oost west, thuis is ook niet alles*. (variatie op *Oost west, thuis best*.)
– *De aandeelhouder wint*. (variatie op *De aanhouder wint*.)

Ook veel woorden kunnen als metafoor worden toegepast:

– *een kruidje-roer-me-niet* (zelfstandig naamwoord) = een lichtgeraakt, snel geïrriteerd persoon;
– *je eigen huis opeten* (werkwoord) = het geld dat je woning opbrengt, gebruiken voor je levensonderhoud;
– *een lelijke* (bijvoeglijk naamwoord) *tegenvaller* = vervelend;
– *achter* (voorzetsel) *iemand blijven staan* = iemand verdedigen.

Personificatie
De **personificatie** is een bijzonder soort vergelijking. Een levenloze zaak wordt als levend (menselijk) voorgesteld, gepersonifieerd.

– *Teken veroorzaken enge ziekten, zo wisten we al. Bekend is de ziekte van Lyme. Maar nu (klopt) een nog gemenere aandoening (aan de deur) (personificatie): hersenvliesontsteking.*

Synesthesie
Bij een **synesthesie** worden waarnemingen van twee verschillende zintuigen met elkaar gecombineerd, bijvoorbeeld gezicht en gehoor (*een donkere stem*) of tastzin en reuk (*een scherpe geur*).

– *De negatieve uitspraken over de NAVO van de Amerikaanse president en zijn warme woorden (synesthesie) voor aartsvijand Rusland zijn bij de Poolse bevolking slecht gevallen.*

Opdracht
7

Neem de woorden over die een vorm van beeldspraak bevatten en noteer om welke vorm het gaat. Kies uit: metafoor, personificatie, synesthesie, (asyndetische) vergelijking.

1. De auto's in het centrum worstelen zich een uitweg naar de buitenwijken.
2. Onze nieuwe directeur stond in zijn vorige functie bij het personeel bekend om zijn vlijmscherpe uitspraken over gebrek aan loyaliteit.
3. Vroeger fietste Jan altijd van school naar huis met Antoinette, een wit vlindertje met lang blond haar.
4. Met zijn reacties op uitspraken over Russische inmenging in de verkiezingen blijft de president wrijven in een vlek en dat loopt zelden goed af.
5. Joan balanceerde op haar kunstschaatsen als een balletdanseres op haar spitzen.

6 Ondanks alle coaching en begeleiding regeert in de lessen van meneer Jansen nog steeds de chaos.
7 Met jouw creativiteit en doorzettingsvermogen lacht de toekomst je vrolijk toe.
8 Na zijn ontslag sprak de werknemer louter nog in bittere bewoordingen over zijn chef.

Opdracht
8

1 Bedenk drie personificaties en gebruik ze in een zin.
2 Bedenk drie voorbeelden van synesthesie en gebruik ze in een zin.
3 In de vorige paragraaf heb je kennisgemaakt met een heleboel uitdrukkingen. Kies er drie uit die duidelijk een metafoor zijn. Leg de overeenkomst uit tussen beeld en object.

Opdracht
9

1 Schrijf een tekst van ongeveer 150 woorden waarin je ten minste vijf keer beeldspraak gebruikt. Zorg ervoor dat vergelijking, metafoor, personificatie en synesthesie elk ten minste één keer voorkomen. Bedenk zelf een onderwerp. Als je niets weet, schrijf dan over 'het nut van lessen ckv of literatuur'.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Zoek in elkaars tekst de gevallen van beeldspraak en benoem ze.

Theorie

Beeldspraak die niet berust op overeenkomst: metonymia

Metonymia

Bij een **metonymia** wordt net als bij de metafoor alleen het beeld genoemd (en niet het object), maar er is geen sprake van overeenkomst. Vaak benoemt het beeld een opvallende eigenschap of een opvallend kenmerk van het object. Bijvoorbeeld:

- Je noemt een deel in plaats van het geheel (pars pro toto):
  - *In de IT-branche halen bedrijven steeds vaker knappe koppen uit het buitenland.* (= werknemers)
- Je noemt het geheel in plaats van het deel (totum pro parte):
  - *Op de Olympische Spelen van 2018 won Noorwegen het eindklassement met veertien gouden, veertien zilveren en elf bronzen medailles.* (= de Noorse sporters)
- Je noemt het materiaal in plaats van het product dat daarvan gemaakt is:
  - *Volgende week worden in Londen enkele doeken van Herman Brood geveild.* (= schilderijen)
- Je noemt de maker van het product in plaats van het product zelf:
  - *Morgenavond speelt het Concertgebouworkest uitsluitend Bach.* (= diens muziekstukken)
- Je noemt een stuk serviesgoed in plaats van wat erin zit of erop ligt: de drank of het voedsel:
  - *Toen zijn huwelijk op de klippen liep, raakte de artiest aan de fles.* (= drank)
- Je noemt de merknaam of de productieplaats in plaats van het product:
  - *De bolide van Max Verstappen is verbeterd, maar het is de vraag of hij de Ferrari's zal kunnen verslaan.* (= raceauto's)
  - *Veel Nederlanders zijn dol op de Italiaanse keuken. (= gerechten)*

Opdracht
10

Noteer de metonymiae uit de zinnen.
1 Het koper van dit orkest klinkt in het algemeen wat beter dan het hout.
2 In zijn jeugd doet een man soms ondoordachte dingen, maar meestal maakt de trouwring hem rustig.
3 Nu klaagt de blindedarm uit zaal 3 alweer dat het zo warm is in dit ziekenhuis.
4 Je kunt wel zien dat Carols ouders rijk zijn: ze hebben een echte Karel Appel en ook nog twee Corneilles in de salon hangen.
5 Als het om rode wijn gaat, drinken veel mensen het liefst bordeaux of bourgogne.
6 Hoewel Andrea Dovosiozo goed reed, won Honda het eindklassement van de MotoGP 2018.
7 Komend weekend viert Den Bosch carnaval en dansen de mensen op straat.
8 Als de kamergenoten van Robert nasi maken, prikt hij graag een vorkje mee.

Opdracht
11

Neem de woorden over die een vorm van beeldspraak vormen en noteer om welke vorm het gaat. Kies uit: metafoor, metonymia, personificatie, synesthesie, (asyndetische) vergelijking.
Let op: bij fragmenten met meer dan één geval staat het aantal aangegeven.

1. Als de structurele oorzaken van armoede in de derde wereld niet worden aangepakt, is westerse noodhulp dweilen met de kraan open.
2. De crisis lijkt voorbij te zijn, maar volgens sommige economen staan diverse seinen nog steeds op rood.
3. Na een plotselinge daling krabbelden de koersen van technische bedrijven de afgelopen weken weer op.
4. Tientallen felgekleurde zeecontainers staan opgestapeld alsof het legoblokken zijn. Ze vormen het Amsterdam Science Park, een broedplaats van innovatie rond datawetenschap, nanotechnologie en chemie. (2x)
5. Vandaag spreek ik met Tonnie. Haar appartement in Rotterdam kijkt uit op Station Blaak en de Markthal. Het interieur van de kamer oogt modern maar toch warm. (2x)
6. In 2015 stonden Moskou en Ankara nog als kemphanen tegenover elkaar, toen Turkse piloten een Russisch gevechtsvliegtuig uit de lucht schoten. Er werden beledigingen uitgewisseld en enkele ijzige gesprekken gevoerd, maar in 2016 trad de dooi in. (5x)
7. Dagelijks werkt Marijke urenlang in haar tuin, een paradijs dat tot jungle vervalt als het niet wordt onderhouden.

Opdracht
12

1. Zoek vijf tv-reclames waarin een vorm van beeldspraak wordt gebruikt. Je mag ook advertenties uit kranten en tijdschriften nemen.
2. Zoek in kranten of tijdschriften vijf tekstfragmenten waarin een vorm van beeldspraak wordt gebruikt.

Opdracht
13

1. Schrijf een tekst van 250 woorden, waarin je ten minste vijf gevallen van beeldspraak verwerkt. Probeer verschillende vormen van beeldspraak te gebruiken. Bedenk zelf een onderwerp of kies een van de onderwerpen hieronder:
   - Op wereldreis na je examen of eerst studeren?
   - Verplichte muzieklessen in het voortgezet onderwijs
   - Wel of geen ontwikkelingshulp?
2. Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Onderstreep in elkaars tekst de gevallen van beeldspraak en benoem ze.

Opdracht
14

Kijk nog eens naar de laatste tekst die je geschreven hebt, of naar het spiekbriefje voor de laatste voordracht die je hebt gehouden.

1. Heb je beeldspraak gebruikt? Onderstreep die dan en noteer om welk soort beeldspraak het gaat.
2. Kijk in de tekst of je (nog meer) beeldspraak kunt verwerken. Herschrijf vijf zinnen uit de tekst met een vorm van beeldspraak erin.

Ik kan/weet:

☐ (asyndetische) vergelijkingen, metaforen, personificaties, synesthesie en metonymiae herkennen en gebruiken (om iets extra nadruk te geven).

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

14 Stijlfiguren

Je leert:
- over stijlfiguren.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 vwo.

Theorie

Stijlfiguren

Een **stijlfiguur** is een vaste vorm ('figuur') van zeggen ('stijl'). Door stijlfiguren te gebruiken, verfraai je de vorm van je mededeling. Op die manier maak je je tekst aantrekkelijk.

Voorbeelden:
- In plaats van *Ontdekken is leuk, want je komt veel nieuwe dingen te weten* kun je ook zeggen: *Ontdekken is leuk, want er is veel leuks te ontdekken*. In deze uitspraak uit een tv-programma voor kinderen worden de woorden 'ontdekken' en 'leuk' in het tweede deel van de zin gespiegeld (chiasme).
- In plaats van *Mijn moeder doet al haar hele leven aan de lijn* kun je zeggen *Mijn moeder blijft afvallen tot ze een ons weegt*. Dat is een taalgrapje (woordspeling) met een overdrijving (hyperbool) erin.

Er zijn verschillende redenen om stijlfiguren te gebruiken. Je wilt bijvoorbeeld
- je wat 'lichter' of juist 'zwaarder' uitdrukken;
- bepaalde woorden extra nadruk geven;
- de lezer aan het denken zetten;
- een grappig effect bereiken;
- een belezen (geleerde) indruk maken.

Opdracht
1

Lees de zinnen. In elke zin is één een van de vijf redenen om stijlfiguren te gebruiken aan de orde. Welke letter hoort bij welke zin?

a De schrijver wil bepaalde woorden extra nadruk geven.
b De schrijver wil de lezer aan het denken zetten.
c De schrijver wil een grappig effect bereiken.
d De schrijver wil een belezen (geleerde) indruk maken.
e De schrijver wil zich wat 'lichter' of juist 'zwaarder' uitdrukken.

1 Volgens mij had je zaterdag op het feestje van Merlynn wat te diep in het glaasje gekeken.
2 Aan de examentraining op de Leidse universiteit heb ik niets, maar dan ook niets gehad.
3 *Veni-vidi* is de titel van een boekbespreking van *De adelaar*, een roman over de ondergang van Julius Caesar; het laatste deel van Caesars beroemde uitspraak, *vici (ik overwon)*, is weggelaten.
4 Wie heeft ook alweer gezegd: 'Misschien is niets geheel waar, en zelfs dát niet'?
5 De heldere groentebouillon in het restaurant was volgens de klanten niet veel soeps.

Theorie

Stijlfiguren om je 'lichter' of 'zwaarder' uit te drukken

Eufemisme
Een **eufemisme** is een 'verzachtende uitdrukking'. Sprekers gebruiken eufemismen om termen die hard of grof klinken, te vermijden. Het gaat dan vooral om zaken waar je niet zo gemakkelijk over praat, bijvoorbeeld ziekte (*tb*), dood (*inslapen*), dronkenschap (*te diep in het glaasje kijken*), overgewicht (*volslank*), laag aangeschreven beroepen (*interieurverzorgster*), seks (*de liefde bedrijven*, *naar bed gaan met*, *het bed delen*), toiletgang (*maag-darmstoornissen*) en misdaad (*ontvreemden*).

Understatement
Een **understatement** wordt gebruikt om ernstige (of grote) zaken als minder ernstig (of minder groot) voor te stellen. Soms zit er iets van (zelf)spot in. Anders dan het eufemisme is het understatement niet bedoeld om te voorkomen dat je onbeschaafd overkomt.
– *Rock-'n-rollzanger Elvis Presley bewoonde in Memphis <u>een aardig optrekje</u>, dat nu als museum jaarlijks door vele toeristen wordt bezocht: Graceland.*

Litotes
Een **litotes** (klemtoon op de eerste lettergreep) is een speciale vorm van het understatement (of een eufemisme). Bij deze stijlfiguur beweer je iets door het tegendeel daarvan te ontkennen.
– *Hoe heeft het vorige kabinet het eigenlijk gedaan? Die vraagt dringt zich extra op, omdat de burgers <u>niet overlopen van dankbaarheid</u>. (= ontevreden zijn)*

Ironie
Ironie is een milde vorm van spot. Een ironische opmerking is nooit kwetsend bedoeld. Vaak bedoelt de spreker het tegenovergestelde van wat hij zegt.
– *Tegen een laatkomer: <u>Je bent weer lekker op tijd.</u>*

Hyperbool
Een **hyperbool** is een overdrijving.
– *Toen Jean zijn latere vrouw Ellen voor het eerst zag, <u>vielen zijn ogen uit hun kassen</u>.*

Opdracht
2

In onderstaande zinnen komt steeds één stijlfiguur twee keer voor. Neem de woorden over die de stijlfiguur vormen (per zin dus twee woorden of woordgroepen) en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: eufemisme, hyperbool, ironie, litotes, understatement.

1 Als je in Nederland met het ov naar je werk moet, ben je mooi in de aap gelogeerd, want negen van de tien keer rijdt de trein niet. En als hij een keer wel rijdt, sta je uren op een winderig perron te wachten voor hij komt.
2 De fractievoorzitter van de VVD noemde het voorstel om de inkomstenbelasting enkele procenten te verlagen geen verkeerd plan. Hij vond het niet onverstandig de koopkracht van de bevolking een impuls te geven.
3 In het dagblad *Trouw* las ik kritiek op de leraren. Er zijn te veel ouderen, te veel vrouwen en ze mopperen te veel. Dat gaat er bij de Haagse regenten in als koek. De problemen in het onderwijs ontstaan niet door hun beleid, maar door die zuurpruimen van leraren. Bejaarde, mopperende ouwe taarten maken het beroep onaantrekkelijk voor jonge mannen. Wat hebben we nodig? Natuurlijk: jonge, vrolijk glimlachende vrouwen: modellen, pitspoezen, rondemissen! Bullshit.
4 Met zijn handel in oud ijzer heeft de heer Van der Kamp een aardig centje verdiend. Na zijn pensioen bewoonde hij een pandje buiten Deventer dat een slordige twee miljoen waard was.
5 Dit bedrijf kan de concurrentie niet meer aan en daarom zijn er ombuigingen aangekondigd. Ook zal vermoedelijk het personeelsbestand moeten afslanken.

Theorie

Stijlfiguren om iets extra nadruk te geven

Prolepsis

Wanneer je woorden die de nadruk moeten hebben, uit de zin haalt en voorop plaatst, is er sprake van een **prolepsis**, ook wel: vooropplaatsing. Het voorop geplaatste zinsdeel duid je later weer aan met een verwijswoord.

– *Oog in oog met de dood staan, daar verandert iemand definitief door, denk je niet?*

Anticipatie

Als je iets eerst voorlopig aanduidt met een verwijswoord om het pas later daadwerkelijk te noemen, heet dat **anticipatie**. Zo maak je de lezer/luisteraar nieuwsgierig. De anticipatie is geschikt als eerste zin van een tekst.

– *Geen enkel bedrijf zit erop te wachten, maar vroeg of laat krijgt elke onderneming ermee te maken: wanbetalers.*

Repetitio

Repetitio is de Latijnse term voor herhaling: je herhaalt hetzelfde woord (of dezelfde woorden) om er aandacht op te vestigen.

– *Nee, nee en nog eens nee!*

Anafoor

Bij de **anafoor** beginnen meerdere zinnen achter elkaar met dezelfde woorden. De anafoor komt vaak voor in plechtige en belangrijke toespraken.

– *'Lieve bondskanselier, dank u voor de kansen die u mij gegeven hebt. Dank u voor de kansen die u vele anderen geboden hebt. Dank u voor de kansen die wij als Duitsers en als Europeanen door u gekregen hebben. U heeft oneindig veel bereikt. Moge u in vrede rusten.'* Dat zei Angela Merkel bij de uitvaart van Helmut Kohl.

Tautologie

Bij een **tautologie** wordt – evenals bij de repetitio – een begrip herhaald, alleen nu niet door middel van hetzelfde woord, maar door het gebruik van een synoniem, een ander woord van dezelfde woordsoort:

– *in vuur en vlam, nooit ofte nimmer, pais en vree.*

Let op: tautologie komt ook voor als stijlfout. → ***zie Formuleren p. 137 (4 vwo)***

Pleonasme

Bij een **pleonasme** wordt een eigenschap die in een woord aanwezig is, extra benadrukt:

– *onder valse voorwendsels, waardeloze prullen, een lange slungel.*

Let op: pleonasme komt ook voor als stijlfout. → ***zie Formuleren p. 137 (4 vwo)***

Enumeratie

Een **enumeratie** is een (lange) opsomming, meestal van meer dan drie elementen.

– *Politieke analisten signaleerden indertijd een ware Trumpmania: Trumps beeltenis tooide T-shirts, mutsen, vlaggen, koffiebekers en andere parafernalia.*

Opsomming in drieën / drieslag

De **opsomming in drieën** bestaat uit drie elementen, waarbij de eerste twee gescheiden worden door een komma en de twee laatste meestal door het woord *en*.

– *Massa's Venezolanen gaan de straat op om voedsel, medicijnen en verkiezingen te eisen.*

Als de drie elementen van de 'opsomming in drieën' een vaste combinatie vormen, spreek je van een **drieslag**. Die komt ook in andere talen voor:

– *bloed, zweet en tranen; sex, drugs & rock-'n-roll; Wein, Weib und Gesang; Liberté, égalité, fraternité; veni, vidi, vici.*

→

Climax
Een bijzonder soort opsomming is de climax. Bij een **climax** nemen de elementen van de opsomming in sterkte toe.
– *Elke dag trekken massa's vakantiegangers langs de Trevifontein om over hun schouder muntjes in het water te gooien. Eén muntje: je keert terug naar Rome, twee muntjes: je ontmoet een levenspartner, drie muntjes: je houdt er een huwelijk aan over.*

Omgekeerde climax
Je kunt de onderdelen van een opsomming ook in kracht laten afnemen. In dat geval spreek je van een **omgekeerde climax**.
– *Mogen we niet oud zijn? Oud heeft tijd gehad om rijper, mooier en moediger te worden. Met gouden jaren, zilveren haren en een goudgele bronzen smaak. Beemster oude kaas.*

Antithese
Een **antithese** is een tegenstelling. Je combineert dan twee zaken met tegengestelde eigenschappen met elkaar. In de reclame wordt dat veel gedaan.
– *Lidl, de hoogste kwaliteit voor de laagste prijs.*
– *Parijs was na de aanslag op Charlie Hebdo toch weer een vrolijke stad geworden, maar na de aanslagen van afgelopen nacht is het er nu treurig, angstig en gevaarlijk.*

Chiasme
Een **chiasme** is een kruisstelling: als je de woorden van een chiasme onder elkaar plaatst, zie je een kruis. Zo herhaal je op een speciale manier een begrip.
– *Een wijs man kan meer leren van een domme vraag dan een domme man van een wijs antwoord.*

wijs man — domme vraag
domme man — wijs antwoord

Opdracht
3

Elke zin bevat één stijlfiguur. Onderstreep de woorden die een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: prolepsis, anticipatie, repetitio, anafoor, tautologie, pleonasme. Elke stijlfiguur komt één keer voor.

1. Alle dagen stond ik op en ging ik naar mijn werk. Alle dagen sloofde ik me uit voor mijn baas. Alle dagen moest ik ongewenste aanrakingen dulden. Het was ellendig.
2. Die oeverloze discussies over de Europese Unie, daar word ik doodmoe van.
3. Het plaatsje Egersund, een piepklein gehucht in het zuidwesten van Noorwegen, staat zes weken lang in het teken van de maatjesharing.
4. Hij is informeel, zijn aanhang draagt hem op handen en op verkiezingsbijeenkomsten gaat hij geduldig met iedereen op de selfie. ÖVP-lijsttrekker Kurz oogt fris tussen de oude, grijze mannen die de Oostenrijkse politiek domineren.
5. Mensen gaan met vakantie. Daar vertel ik niets nieuws mee. Je hebt de zomervakantie, de herfstvakantie, de paasvakantie, de kerstvakantie, noem maar op. En elke week hebben we in het weekend twee dagen vakantie.
6. Volgens de Q-koortsslachtoffers reageerde de overheid na de uitbraak traag en laks.

Opdracht
4

Elke zin bevat één stijlfiguur. Onderstreep de woorden die een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: enumeratie, opsomming in drieën / drieslag, climax, omgekeerde climax, antithese, chiasme. Elke stijlfiguur komt één keer voor.

1. De overheid moet altijd waakzaam zijn, zodat de burgers rustig kunnen slapen.
2. Over de schrijfster Josepha Mendels noteerde ik eigenschappen als eigengereid, flamboyant, opvliegend, goedgebekt, ontregelend, vrijgevochten en rechtdoorzee.
3. PvdA'er Frans Timmermans kan bogen op een imposante loopbaan. Na enkele adviesfuncties werd hij Tweede Kamerlid. Vervolgens werd hij staatssecretaris en daarna minister van Buitenlandse Zaken. Inmiddels is hij eerste vicevoorzitter van de Europese Commissie. Wie weet volgt hij straks Jean-Claude Juncker op als voorzitter.
4. 'Soms denk ik dat het onrechtvaardig is dat wij, weinigen, zo veel bezitten en velen zo weinig', zei de aristocraat.

5 Sporten wordt alom aangemoedigd, omdat uit allerlei onderzoeken blijkt dat bewegen de gezondheid bevordert: het gaat obesitas tegen, het helpt tegen depressies en het vermindert de kans op diabetes type 2.
6 Voor sommige zangers is het winnen van *The voice of Holland* meteen het hoogtepunt van hun carrière. Heel Nederland kent ze. Daarna mogen ze een nummer uitbrengen dat nog door een deel van de fans wordt aangeschaft en daarna … treden ze hooguit nog op bij bruiloften en partijen, maar je hoort niets meer van ze.

Opdracht 5

1. Schrijf een tekst van ongeveer 150 woorden waarin je ten minste vijf van de besproken stijlfiguren gebruikt. Bedenk zelf een onderwerp. Als je niets weet, schrijf dan over '(het nut van) sport op school' of 'eerst een wereldreis en dan pas studeren'.
2. Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Zoek in elkaars tekst de stijlfiguren en benoem ze.

Theorie

Stijlfiguren om de lezer aan het denken te zetten

Paradox
Een **paradox** is een schijnbare tegenstelling. In eerste instantie lijkt de zin wat vreemd, maar als je er even over nadenkt, zie je de juistheid ervan in. Een paradox kan aardig zijn als titel voor een tekst, als eerste zin, of als uitsmijter.
– *Het enige wat nu nog zeker is in de zakenwereld, is dat alles onzeker is.*

Oxymoron
Een **oxymoron** (klemtoon op de derde lettergreep) is een speciaal geval van de paradox. Bij een oxymoron worden twee tegengestelde begrippen gecombineerd.
– *oud nieuws, de ongekroonde koning, vloeibaar gas.*

Retorische vraag
Een **retorische vraag** is een vraag waarop je geen antwoord verwacht, een vraag die eigenlijk een mededeling is.
– *De Nederlandse regering besluit 1,4 miljard belastingverlichting te geven aan buitenlandse bedrijven. Zou de hardwerkende burger daarop zitten te wachten?*
Een retorische vraag is een geschikt stijlmiddel voor de afronding van een tekst.

Opdracht 6

Elke zin bevat één stijlfiguur. Onderstreep de woorden die een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: oxymoron, paradox, retorische vraag.
1. Volgens politiek Den Haag hebben de jongere ouderen van de babyboomgeneratie het financieel prima voor elkaar.
2. 'Het enige wat we van de geschiedenis leren, is dat we niets van de geschiedenis leren', zei de beroemde historicus.
3. 'Maak jij je soms niet schuldig aan milieuvervuiling?' vroeg de docent. 'Je gaat met de scooter naar school en met het vliegtuig op vakantie. En daarnaast veroorzaak je nog een hele berg afval.'
4. Je moet even onder aan je ijsje likken, anders lekt er zo gesmolten ijs op je kleren.

Theorie

Een stijlfiguur om een grappig effect te bereiken

Woordspeling
Een **woordspeling** is een taalgrapje. Woordspelingen maken de toon van een tekst minder ernstig. Ze zijn ook geschikt als titel voor een tekst. In reclameslogans komen ze geregeld voor. Meestal wordt een woord in twee verschillende betekenissen gebruikt, waardoor het grappige effect bereikt wordt. Soms wordt een grapje gemaakt met de vorm van het woord, met de letters ervan.

– *Bij een aflevering van* Heel Holland bakt *zei presentator André van Duin: 'Spiegeltje, spiegeltje aan de wand, wie is de mooiste taart van het land? En dan zegt de spiegel: "Dat ben jij, Jannie van der Heijden."'*
– *Het is droevig gesteld met de financiën van de krijgsmacht. Bij gebrek aan munitie roepen militairen op oefening: 'Pang pang'. Wat ze echter nodig hebben, is ping ping.*

Opdracht 7

Elke zin bevat één stijlfiguur. Onderstreep de woorden die een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: oxymoron, paradox, retorische vraag, woordspeling.

1. De grijze eekhoorn verdrong op het Britse vasteland de rode variant, maar is nu zelf het haasje: hij belandt in grote aantallen op de barbecue.
2. Toen de verslaafde rockzanger in de afkickkliniek aankwam, zag hij eruit als een levend lijk.
3. 'Wil niet iedereen in vrede leven?' vroeg de verslaggever vertwijfeld.
4. Zelfs socialisten begrijpen dat je niet met iedereen solidair kunt zijn; immers: wie solidair is met iedereen, is solidair met niemand.

Theorie

Een stijlfiguur om een belezen indruk te maken

Allusie
Een **allusie** is een toespeling op (een verwijzing naar) bekend veronderstelde personen, gebeurtenissen, situaties, teksten enz. De allusie wordt nogal eens gebruikt als titel voor een tekst of (minder vaak) als uitsmijter. Met een allusie toon je dat je wat weet van literatuur, kunst of politiek. Dat zou ertoe moeten leiden dat de lezer je ziet als een autoriteit. Let op: de kans bestaat dat die lezer niet weet waar je naar verwijst. Dan mist je allusie haar doel.
Bijvoorbeeld:
– *Apps zijn dood, lang leve de app!*
Dit is de titel van een artikel uit *Elsevier* van 24 juni 2017 over de supersnelle groei van het aantal apps. Voor de meeste ervan hebben gebruikers echter al snel geen enkele belangstelling meer. De zin is een verwijzing naar de uitroep `Le roi est mort, vive le roi' (De koning is dood, lang leve de koning), waarmee in vroeger tijden het overlijden van een vorst bekend werd gemaakt en zijn opvolger werd aangekondigd.

Opdracht 8

Zoek uit waarnaar de allusies verwijzen. Soms weet je dat wellicht en anders vind je het op internet. Noteer van elke allusie ook waarom die past bij het onderwerp van de tekst.

1. De grote zeemeermin (titel van een artikel over de loopbaan van Inge de Bruijn na haar sportcarrière)
2. Geen cent te veel (titel van een artikel over de financiële situatie van de Zeeuwse gemeente Vlissingen)
3. De Hartige Samaritaan (naam van een Delfts pop-uprestaurant, dat gerund werd door studenten en vluchtelingen)

4 In de knop gebroken (titel van een artikel over de Amerikaanse president John F. Kennedy)
5 Inpakken en weggeven (reclameslogan van Xenos)
6 Ik was ontroerd en domweg gullukkug in het Vondelpark. (slotzin van een column van Remco Campert over een middagje aanwezigheid bij de verfilming van zijn roman 'Het leven is vurrukkulluk')
7 Help, de wetenschapper verzuipt! (titel van een artikel over het grote aantal data waarmee wetenschappers geconfronteerd worden)
8 Spiegeltje spiegeltje (titel van een reclametekstje van Bloomon, waarin vrouwen wordt aangeraden zichzelf een compliment te geven)

Opdracht
9

Je kent zelf ook titels van liedjes, films en boeken of bekende zinnen daaruit. Kies daaruit een zinsnede (allusie) die je geschikt lijkt als titel voor een tekst. Noteer ook het onderwerp van die tekst en leg uit waarom de allusie passend is.

Opdracht
10

1 Denk nog even aan het onderwerp van je laatste schrijfopdracht. Bedenk een allusie die als titel of uitsmijter dienst had kunnen doen. Leg uit waarom die titel/uitsmijter geschikt is voor het onderwerp.
2 Probeer bij je volgende schrijfopdracht een allusie te gebruiken als motiverende titel.

Opdracht
11

1 Zoek vijf tv-reclames waarin een stijlfiguur wordt gebruikt. Je mag ook advertenties uit kranten en tijdschriften nemen.
2 Zoek in kranten of tijdschriften vijf fragmenten waarin een stijlfiguur wordt gebruikt.

Opdracht
12

Neem de woorden over die samen een stijlfiguur vormen en noteer om welke stijlfiguur het gaat. Kies uit: allusie, anafoor, anticipatie, antithese, chiasme, climax, drieslag, enumeratie, eufemisme, hyperbool, ironie, litotes, omgekeerde climax, opsomming in drieën, oxymoron, paradox, pleonasme, prolepsis, repetitio, retorische vraag, tautologie, understatement, woordspeling. Let op: in sommige fragmenten zitten meerdere stijlfiguren. Het aantal is dan aangegeven.
1 Boeren, burgers en buitenlui. Het Mechels Miniatuur Theater zal op het kerkplein ter lering en vermaak de komische klucht *De buskenblaser* spelen. Komt dat zien, komt dat zien! (3x)
2 Dat Zijne Majesteit uit Australië terugvliegt met Emirates, geeft aan dat de klant wel koning is bij KLM, maar de koning geen klant meer bij dat bedrijf.
3 De landmacht kampt met financiële krapte. Gevechtscapaciteit, vuursteun, genie, onderhoud, logistiek, voorraden, het raakt allemaal uitgeput. Met pief paf poef of pang pang roepen tijdens een oefening schrik je de vijand niet af. De NAVO-vergaderingen staan weliswaar stijf van harde úitspraken, maar de áfspraken zijn boterzacht. (6x)
4 De beslissing om uit de EU te stappen heeft Groot-Brittannië in 2017 geen goed gedaan: het Britse pond daalde in waarde, de prijzen stegen en de economie liet het afweten. (2x)
5 Thé Lau zal voortleven in de zinnen van zijn band The Scene die iedereen kan meezingen, zoals 'Blauw, blauw, blauw' en 'Iedereen is van de wereld en de wereld is van iedereen'. (2x)
6 Het Nederlandse voetbal is de laatste jaren verworden tot een combinatie van gehakt-, bitter- en terugspeelballen. (2x)
7 Feenstra Installatiebedrijf regelt alles in uw woning: verwarming, isolatie, sanitair, ventilatie, zonne-energie. Feenstra, meer in huis. (2x)
8 Het verzekeringswezen zucht en steunt, want het is de laatste jaren kommer en kwel. (2x)
9 Wie vroeger de mogelijkheid van een Europese kernmacht opperde, werd snel als fantast weggezet, maar nu Angela Merkel openlijk twijfelt aan de bescherming door Amerika, wordt opeens het ondenkbare denkbaar.
10 Een kind is geen nummer, maar dit is wel een nummer voor het kind: 0641480602, Kinderrechten.

Opdracht
13

1 Schrijf een tekstje van ongeveer 250 woorden, waarin je ten minste vier verschillende stijlfiguren gebruikt. Bedenk zelf een onderwerp of kies een van de onderwerpen hieronder:
- Een baantje in het examenjaar
- Lenen voor je studie
- Mobieltjes in de les
- Waarom geen schooluniform?

2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Onderstreep in elkaars tekst de stijlfiguren en benoem ze.

Opdracht
14

Kijk nog eens naar de laatste tekst die je geschreven hebt, of naar het spiekbriefje voor de laatste voordracht die je hebt gehouden.

1 Heb je stijlfiguren toegepast? Onderstreep ze en noteer om welke stijlfiguren het gaat.

2 Kijk in die tekst of je (nog meer) stijlfiguren kunt verwerken. Herschrijf vijf zinnen uit de tekst met die stijlfiguren erin.

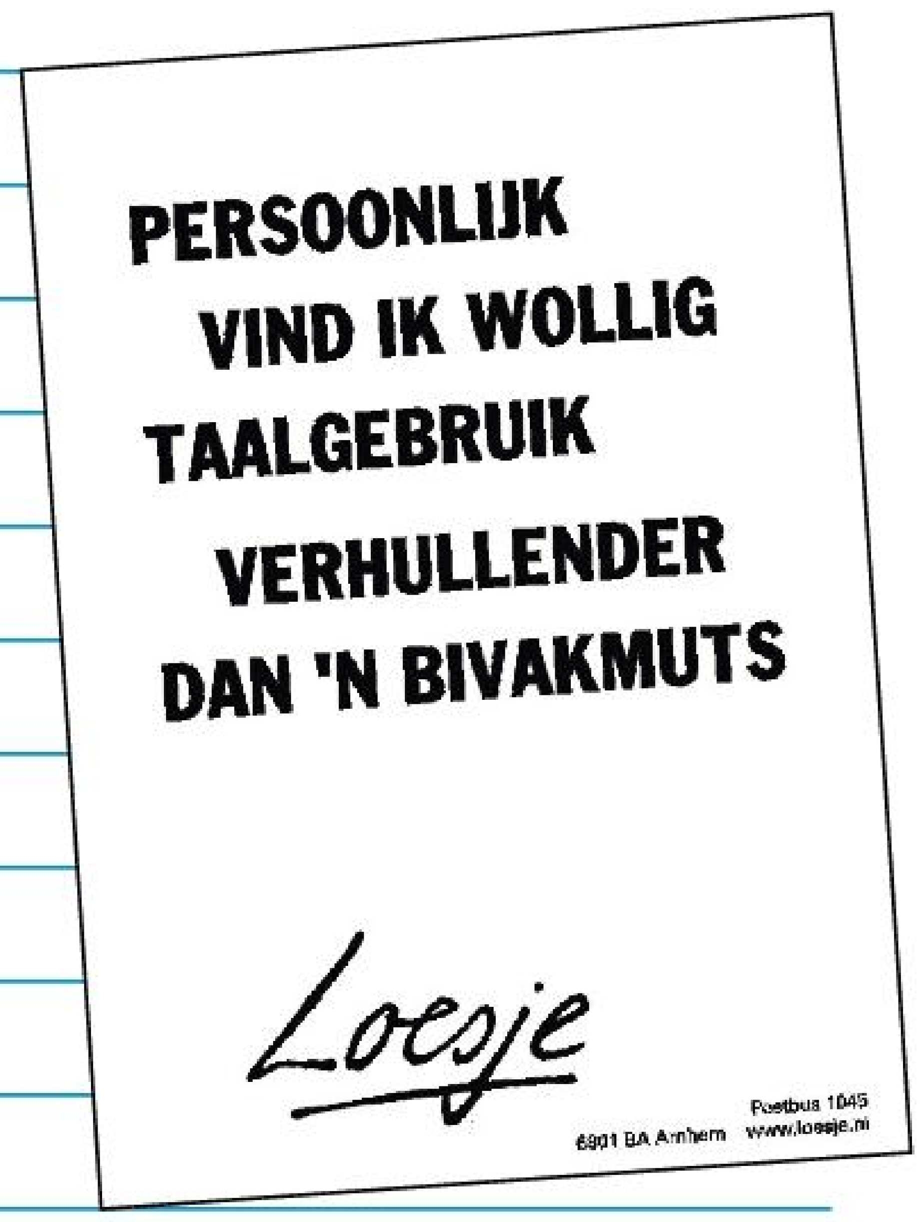
3 Wissel je zinnen uit met die van een klasgenoot. Onderstreep in elkaars zinnen de stijlfiguren en benoem ze.

Ik kan/weet:

- ☐ stijlfiguren in teksten herkennen. 3F
- ☐ stijlfiguren herkennen en gebruiken (om iets 'lichter' of 'zwaarder' te maken dan wel extra nadruk te geven).

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

PERSOONLIJK
VIND IK WOLLIG
TAALGEBRUIK
VERHULLENDER
DAN 'N BIVAKMUTS
Loesje
Postbus 1045
6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Cursus 9

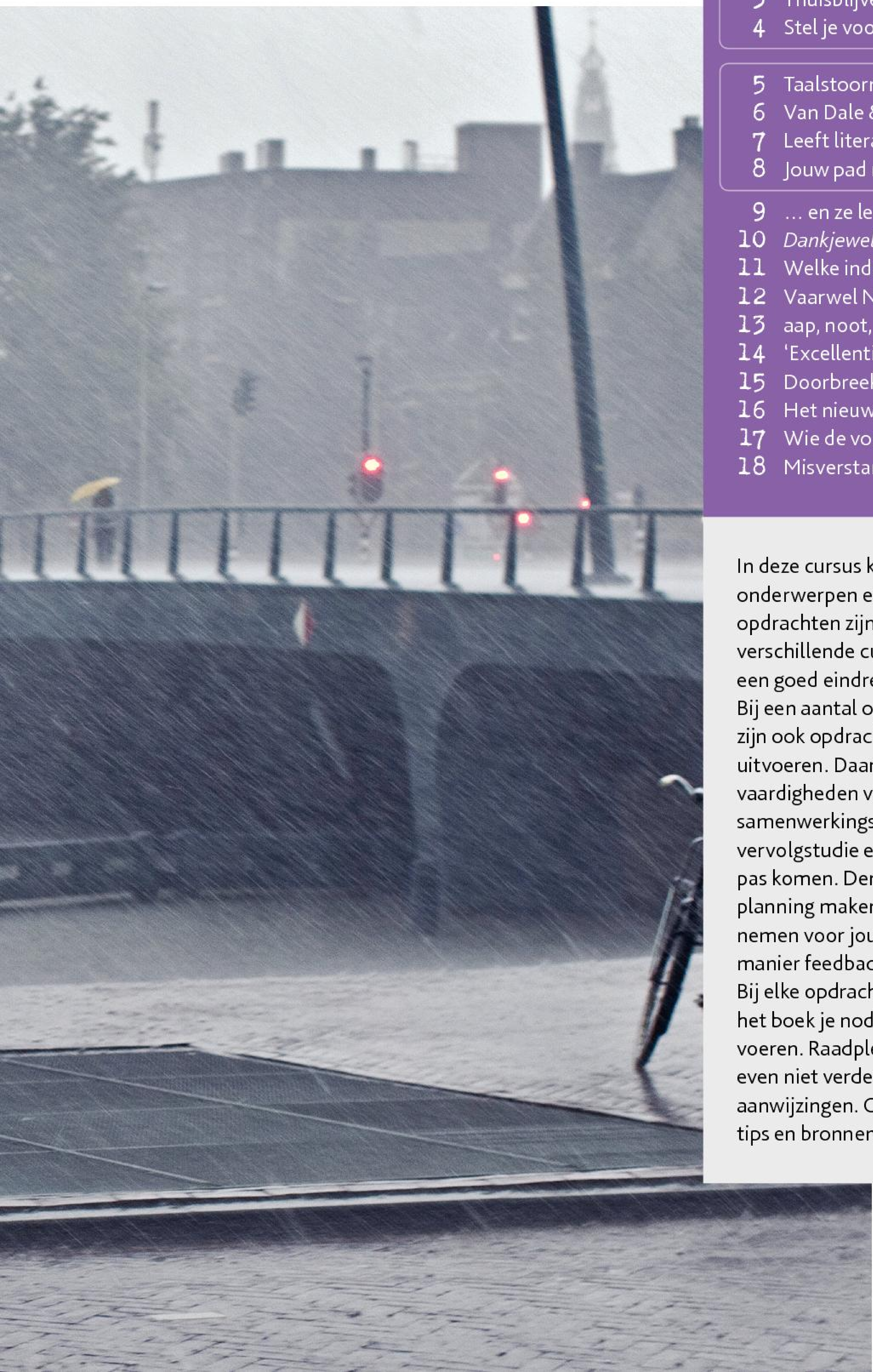
Praktijk-opdrachten

Het is een mooie, regenachtige dag.

C. Buddingh'

Inhoud

In deze cursus komt een breed scala aan onderwerpen en werkvormen aan de orde. De opdrachten zijn zo opgezet dat je vaardigheden uit verschillende cursussen moet combineren om tot een goed eindresultaat te komen.
Bij een aantal opdrachten werk je alleen, maar er zijn ook opdrachten die je in een groep moet uitvoeren. Daarbij oefen je niet alleen specifieke vaardigheden van het vak Nederlands, maar ook samenwerkingsvaardigheden. Deze zullen je in je vervolgstudie en je latere beroepspraktijk goed van pas komen. Denk aan zaken als taken verdelen, een planning maken, persoonlijke verantwoordelijkheid nemen voor jouw deel van de taak, op een goede manier feedback geven en ontvangen en evalueren.
Bij elke opdracht is aangegeven welke paragrafen uit het boek je nodig hebt om de opdracht uit te voeren. Raadpleeg die paragrafen in elk geval als je even niet verder kunt: je vindt er waardevolle aanwijzingen. Op *Nieuw Nederlands online* vind je tips en bronnen die je kunt gebruiken.

9 … en ze leefden nog lang en gelukkig

Een brochure over het nut van voorlezen

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek *(4 vwo)*
- Cursus 2 Lezen – § 3 Uiteenzetting, betoog *(4 vwo)* en beschouwing en § 6 Wetenschappelijk artikel *(5 vwo)*
- Cursus 3 Schrijven – § 2 Uiteenzetting *(4 vwo)*
- Cursus 7 Formuleren – § 1-9 *(4 vwo)*, §10-11 *(5 vwo)* en § 12-14
- Cursus 8 Spelling – § 1-13 *(4 vwo)*

Heb jij ook mooie jeugdherinneringen aan de kleuterschool waar de juf of meester regelmatig voorlas? En wilde jij ook niet gaan slapen, voordat je een verhaaltje, of liever nog twee verhaaltjes, gehoord had? Dikke kans dat het antwoord op deze vragen 'ja' is. Verreweg de meeste kinderen houden er namelijk van voorgelezen te worden. Het is daarom voor ouders niet alleen leuk om kinderen voor te lezen: als je het goed aanpakt, is het ook heel goed voor de taalontwikkeling van het kind.

Voor deze opdracht ga je je verdiepen in de voordelen van voorlezen aan kinderen. Je documenteert je eerst globaal over hoe taalontwikkeling bij kleine kinderen werkt en kijkt vervolgens wat je kunt doen om door middel van voorlezen de taalontwikkeling te stimuleren. Met deze kennis schrijf je een informatiebrochure (drie kolommen op een gevouwen A4'tje) die uitgedeeld kan worden aan ouders en andere opvoeders. Kies een verhaaltje of een tekstgedeelte uit een kinder- of prentenboek en gebruik dat als voorbeeld om jouw voorleestips te illustreren.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

10 *Dankjewel* en/of *shukran*?

Een bijdrage voor een forum over tweetalig opvoeden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren *(4 vwo)*
- Cursus 3 Schrijven – § 6 Ingezonden brief *(5 vwo)*
- Cursus 7 Formuleren – § 1-9 *(4 vwo)*, §10-11 *(5 vwo)* en § 12-14
- Cursus 8 Spelling – § 1-13 *(4 vwo)*

Zou het niet geweldig zijn overal ter wereld de taal te spreken van de landen die je bezoekt, zodat je met iedereen kunt communiceren? Hoeveel meer zou je dan niet leren over een land en zijn inwoners!
Helaas lukt het lang niet iedereen om meerdere talen goed te leren spreken: zodra je zo oud bent dat je op de middelbare school een vreemde taal in je pakket hebt, is het vaak ploeteren geblazen: woordjes leren, wennen aan een andere woordvolgorde, uitspraak oefenen.
Heel wat beter af zijn de kinderen die opgroeien in een gezin waar meerdere talen gesproken worden. Of toch niet? Leert een Nederlands kind met een Afghaanse vader en een Russische moeder de aangeboden talen alle drie misschien maar half? En kunnen ouders hun kind een vreemde taal, bijvoorbeeld Engels, aanleren als ze zelf geen moedertaalspreker zijn?

Je gaat een bijdrage schrijven over deze kwestie voor een forum over meertaligheid. Daarvoor moet je eerst je eigen mening vormen: is twee- of meertalig opvoeden van kinderen wel of niet goed voor hun taalontwikkeling? Zijn er risico's of nadelen? Welke zijn dat dan? Wat kunnen voordelen zijn voor het kind? En is ieder kind geschikt om tegelijkertijd meer talen te leren?

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

11 Welke indruk wil je achterlaten?

Een goede sollicitatiebrief

Je past toe:

- Cursus 3 Schrijven – § 7 Zakelijke e-mail en § 8 Motivatiebrief
- Cursus 7 Formuleren – § 1-9 *(4 vwo)*, §10-11 *(5 vwo)* en § 12-14
- Cursus 8 Spelling – § 1-13 *(4 vwo)*

Waarschijnlijk heeft iedereen het volgende begin van een overbekende maar tegelijkertijd ook beruchte brief weleens gelezen: 'Naar aanleiding van uw vacature solliciteer ik hierbij naar de functie van …' Deze zin is niet zo bekend geworden omdat hij zo goed is, maar omdat er slechts weinig mensen met iets beters komen als ze solliciteren.
Toch is het belangrijk dat juist jouw sollicitatiebrief opvalt tussen die van misschien wel tientallen anderen, zodat jouw brief met net wat meer aandacht gelezen wordt en jij op gesprek mag komen. Anders kun je je de moeite net zo goed besparen!
Hoe doe je dat, een goede briefopening schrijven? Dat is een kwestie van originaliteit en een beetje lef. Verder moet je precies weten wat je over jezelf wilt vertellen.

Voor deze opdracht zoek je een vacature die jouw interesse wekt. Ga bij jezelf na waarom je deze vacature interessant vindt en wat jou geschikt maakt: welke positieve eigenschappen breng je mee? Welke vaardigheden heb je al ontwikkeld en waaruit blijkt dat? Misschien heb je zelfs ook een cursus gedaan die voor de functie van belang is? Schrijf vervolgens een goed gestructureerde, overtuigende brief waarin je jezelf als de beste kandidaat voor de functie presenteert. Denk aan een pakkende opening.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

12 Vaarwel Nederland

Een artikel voor *Onze Taal* over taalverlies

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren *(4 vwo)*
- Cursus 3 Schrijven – § 1 Van bouwplan naar tekst *(4 vwo)*, § 2 Uiteenzetting *(4 vwo)* en § 4 Beschouwing *(5 vwo)*
- Cursus 7 Formuleren – § 1-9 *(4 vwo)*, §10-11 *(5 vwo)* en § 12-14
- Cursus 8 Spelling – § 1-13 *(4 vwo)*

Landverhuizers zijn van alle tijden: ongeveer 70 jaar geleden, niet lang na het einde van de Tweede Wereldoorlog, verliet een half miljoen Nederlanders, bijna 5% van de bevolking, ons land, omdat de toekomst in Nederland op dat moment voor velen te onzeker was. Zij reisden af naar Australië, Nieuw-Zeeland, Amerika en Canada, waar nieuwe arbeidskrachten met open armen ontvangen werden.
Ook nu zijn er mensen die – om wat voor reden dan ook – een nieuwe start maken in een land met een totaal andere taal en cultuur. Televisieprogramma's als *Ik vertrek*, waarin mensen gevolgd worden die in het buitenland een nieuw bestaan proberen op te bouwen, laten dit zien. Wat gebeurt er eigenlijk met je moedertaal, als je in een andere omgeving terechtkomt?

Bij deze opdracht werk je in tweetallen. Jullie documenteren je over alle aspecten van het verlies van de moedertaal bij mensen die in het buitenland wonen en maken voor het taaltijdschrift *Onze Taal* een kort overzichtsartikel, dat vragen beantwoordt als: welke waarden verbinden mensen in het buitenland aan hun moedertaal, wanneer gebruiken ze hun moedertaal nog, welke delen van hun taal raken vergeten en waardoor kan dit komen?

***Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

13 aap, noot, mies

Een herschreven brochure voor laaggeletterden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek *(4 vwo)* en § 9 Documenteren *(4 vwo)*
- Cursus 7 Formuleren – § 1-9 *(4 vwo)*, §10-11 *(5 vwo)* en § 12-14
- Cursus 8 Spelling – § 1-13 *(4 vwo)*

Ongeveer 2,5 miljoen volwassen Nederlanders kunnen niet goed genoeg lezen, schrijven en/of rekenen om goed te functioneren in onze samenleving. Dat is natuurlijk vooral lastig voor deze laaggeletterden zelf, maar het heeft óók grote gevolgen voor de rest van de maatschappij. Laaggeletterden missen belangrijke informatie over bijvoorbeeld gezondheid, wonen en financiën, waardoor ze in de problemen kunnen komen en afhankelijk zijn van hulp van buitenaf. Stichting Lezen & Schrijven zet zich op allerlei manieren in om het aantal laaggeletterden te verminderen. Jullie gaan een handje helpen door een informatiebrochure te herschrijven, zodat hij geschikt wordt voor laaggeletterden.

Maak tweetallen en documenteer je: waar lopen laaggeletterden bij het lezen tegenaan en wat kun je doen om taal voor hen beter toegankelijk te maken? Ga vervolgens samen op zoek naar een informatiebrochure, bijvoorbeeld van de huisarts, de apotheek, de gemeente, het openbaar vervoer of de Belastingdienst. Maak een analyse van de gebruikte taal en herschrijf de tekst van de folder zo, dat laaggeletterden die goed kunnen begrijpen.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

14 'Excellentie' of toch maar 'Mark'?

Een discussie over formaliteiten in taal

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 6 Discussie
- Cursus 7 Formuleren

Taalverandering is een bekend verschijnsel, waarover zeer uiteenlopende opvattingen bestaan. Sommigen vinden nieuwigheden in de taal geen probleem en gaan er gemakkelijk in mee, terwijl anderen juist veel waarde hechten aan taalregels en aan tradities en gebruiken.
Spreek je je docenten aan met 'u' of zeg je 'jij'? En je ouders? Schrijf je nog 'Hoogachtend' onder een brief of een e-mail, of altijd 'Groetjes', of iets ertussenin? Hoe begroet je volwassenen, als je ze tegenkomt? En wat zeg je als je afscheid neemt? Maak je verschil tussen leeftijdgenoten en oudere mensen?
In sommige praatprogramma's wordt premier Mark Rutte aangesproken met *Excellentie*, maar in de Tweede Kamer zei een Kamerlid tegen hem: 'Doe eens normaal, *man*'.
De vraag is waar dit soort veranderingen in omgangs- en aanspreekvormen toe leiden: wat gaat ermee verloren, wat krijgen we ervoor terug?

Vorm je mening over de veranderingen in de formaliteiten in taal. Organiseer een discussie met drie andere leerlingen. Zoek samen naar voorbeelden van situaties waar je veranderingen kunt waarnemen. Presenteer je eigen standpunt en ga met elkaar over dit thema in gesprek. Kom na jullie gesprek met een gemeenschappelijk standpunt, dat jullie op een A4'tje presenteren.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

15 Doorbreek het frame!

Een niet-stereotiepe reclame

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 1 Onderwerp, hoofdgedachte, tekstdoel en titel *(4 vwo)* en § 6 Publiek *(4 vwo)*
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie *(4 vwo)*, § 2 Aantekeningen maken *(4 vwo)* en § 4 Presentatie *(4 vwo)*
- Cursus 6 Argumenteren – § 4 Drogredenen *(5 vwo)*

Al sinds de uitvinding van de televisie wordt er reclame gemaakt voor bijvoorbeeld wasmiddelen. Het standaardbeeld van een vrouw die de was doet voor kinderen en eventueel een man die niets anders doet dan vlekken maken, is sindsdien nauwelijks veranderd. Hoe komt dat?
Hoewel reclames die ons verwachtingspatroon doorbreken vaker op onze lachspieren werken, blijken ze niet effectiever dan reclames die ons een 'ideaalbeeld' voorschotelen, bijvoorbeeld een gelukkig gezin met een buitenshuis werkende man, een kokende en wassende huisvrouw en twee leuke kinderen. En aangezien bedrijven graag zien dat hun reclames zo veel mogelijk effect hebben, kiezen ze vaak voor voorspelbare beelden. De techniek om mensen te overtuigen door middel van een bepaalde woord- en beeldkeuze, heet *framing*. Niet alleen in de reclame, maar ook in de politiek en de journalistiek wordt hiervan veel gebruikgemaakt. Als je je van dat verschijnsel bewust bent, kun je allerlei vormen van communicatie beter (en kritischer) beoordelen.

Kies in viertallen een product waarvoor al lang reclame gemaakt wordt, en analyseer de commercial: welke beelden met welke associaties komen steeds terug? Beschrijf het 'ideaalbeeld' achter het door jullie gekozen product. Besluit op welke manier jullie dit beeld kunnen doorbreken en bedenk een reclamevariant van 30 tot 60 seconden. Maak er een filmpje van.

→ *Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

16 Het nieuws van alle kanten

Een voorlichtingsfilmpje over mediawijsheid

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek *(4 vwo)* en § 8 Betrouwbaarheid *(4 vwo)*
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie *(4 vwo)*, § 2 Aantekeningen maken en § 4 Presentatie *(4 vwo)*
- Cursus 6 Argumenteren – § 5 Aanvaardbaarheid van argumentatie *(5 vwo)*
- Cursus 7 Formuleren – § 1-9 *(4 vwo)*, §10-11 *(5 vwo)* en § 12-14

Waar we ons in de vorige eeuw nog informeerden door een krant te lezen, naar de radio te luisteren en naar het journaal te kijken, hebben we tegenwoordig veel meer mogelijkheden om aan informatie te komen.
Een probleem hierbij is echter dat niet alle informatie even goed gecheckt wordt, voordat ze gepubliceerd wordt. Denk maar aan het door bots gegenereerde nepnieuws dat als 'officieel nieuws' via sociale media de ronde deed en waarschijnlijk zelfs beslissingen als de Brexit en de verkiezingen in Amerika beïnvloed heeft.
Een ander probleem is dat media soms juist te veel worden gecontroleerd, zoals in landen met weinig of geen persvrijheid. Het gevolg van deze ontwikkeling is dat we niet alle informatie 'zo maar' kunnen geloven, wat helaas lang niet iedereen beseft.

Om jongeren die opgroeien in een tijd waarin de sociale media niet meer weg te denken zijn, goed te informeren over de risico's, ga je met twee anderen een voorlichtingsfilmpje maken over omgaan met informatie uit de diverse media. Dit doe je aan de hand van aansprekende voorbeelden uit het nieuws, dat in diverse kanalen verschillend gepresenteerd is, bijvoorbeeld doordat de ene bron een ander perspectief inneemt dan de andere, of doordat er van nuance geen sprake meer is, op bijvoorbeeld Twitter. Als bron kun je natuurlijk ook beeldmateriaal gebruiken.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

17 Wie de vorm beheerst, is de inhoud meester

Een speech vol retorica

Je past toe:

- Cursus 3 Schrijven – § 3 Betoog *(4 vwo)*
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie *(4 vwo)* en § 4 Presentatie *(4 vwo)*
- Cursus 7 Formuleren – § 1-9 *(4 vwo)*, §10-11 *(5 vwo)* en § 12-14

Iedereen kent uitspraken als 'Yes, we can!' van de voormalige Amerikaanse president Obama of 'I have a dream' van burgerrechtenactivist Martin Luther King. Deze oneliners komen uit speeches die de emoties van het publiek bespeelden, een krachtige boodschap hadden en tegelijkertijd uitgesproken werden door vertrouwenwekkende mensen.
De bron voor alle beroemd geworden speeches ligt bij de filosoof Aristoteles, die meer dan 2000 jaar geleden al haarfijn kon uitleggen wat de elementen zijn van een goede speech: pathos, ethos en logos, oftewel de emoties van het publiek bespelen, het vertrouwen in de spreker hooghouden en een overtuigende inhoud presenteren.

Stel dat jij de kans krijgt een boodschap over te brengen aan de burgers van Nederland. Bedenk wat jij hun uit de grond van je hart zou willen meegeven. Hierover bereid je een speech voor van twee minuten, die een klasgenoot voor je opneemt. Bedenk hoe jij emoties kunt oproepen, hoe jij het vertrouwen van je publiek kunt winnen en hoe jouw boodschap met de juiste argumenten overtuigend kan zijn. Schrijf de hele speech uit en oefen hem hardop, zodat je niet alleen voorleest zonder te haperen, maar ook weet waar je pauzes moet laten vallen en wanneer je in de camera moet kijken.

***Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

18 Misverstanden in de taal

Een beschouwing over dubbelzinnigheden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren *(4 vwo)*
- Cursus 3 Schrijven – § 4 Beschouwing *(5 vwo)*
- Cursus 7 Formuleren – § 1-9 *(4 vwo)*, §10-11 *(5 vwo)* en § 12-14
- Cursus 8 Spelling – § 1-13 *(4 vwo)*

Als je krantenkoppen leest als 'Veel ouderen eten alleen met de kerst' of 'Driehonderd Nederlanders worden wekelijks getroffen door een hartstilstand', denk je misschien: wat zielig. Alleen maar met kerst eten en dan een heel jaar niet? Elke week een hartstilstand? Daar moet je toch niet aan denken. Maar als je goed kijkt, zie je dat deze koppen ook anders geïnterpreteerd kunnen worden.
Taal is een bron van dubbelzinnigheden. Toch doorzien we bijna altijd wat er bedoeld wordt, doordat ons brein er primair op gericht is taalinformatie te begrijpen. Soms leidt ambiguïteit (dubbelzinnigheid) onbedoeld tot grappige en ongebruikelijke interpretaties. Het is voor bijvoorbeeld cabaretiers ook een manier om grappen te maken. Denk maar aan Herman Finkers, met zinnen als: 'De gangster schoot uit zijn slof' of 'Voor een kip is het een eitje'.

Welke zinnen ambigu (dubbelzinnig) zijn en hoe dat komt, ga je in tweetallen analyseren. Kijk hiervoor op internet of spit hiervoor kranten door en ga op zoek naar dubbelzinnige krantenkoppen. Je kunt ook speciale taalwebsites bezoeken die 'taalfouten' verzamelen of op de achterkant van het taaltijdschrift *Onze Taal* kijken. Probeer categorieën te maken van verschillende soorten 'taalfouten' en hun gevolg(en) voor ons taalbegrip. Schrijf hiervan samen een korte analyse. Sluit af met enkele tips: hoe kun je taalmisverstanden vermijden en hoe kun je ze gebruiken om humoristisch te zijn?

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Aantekeningen

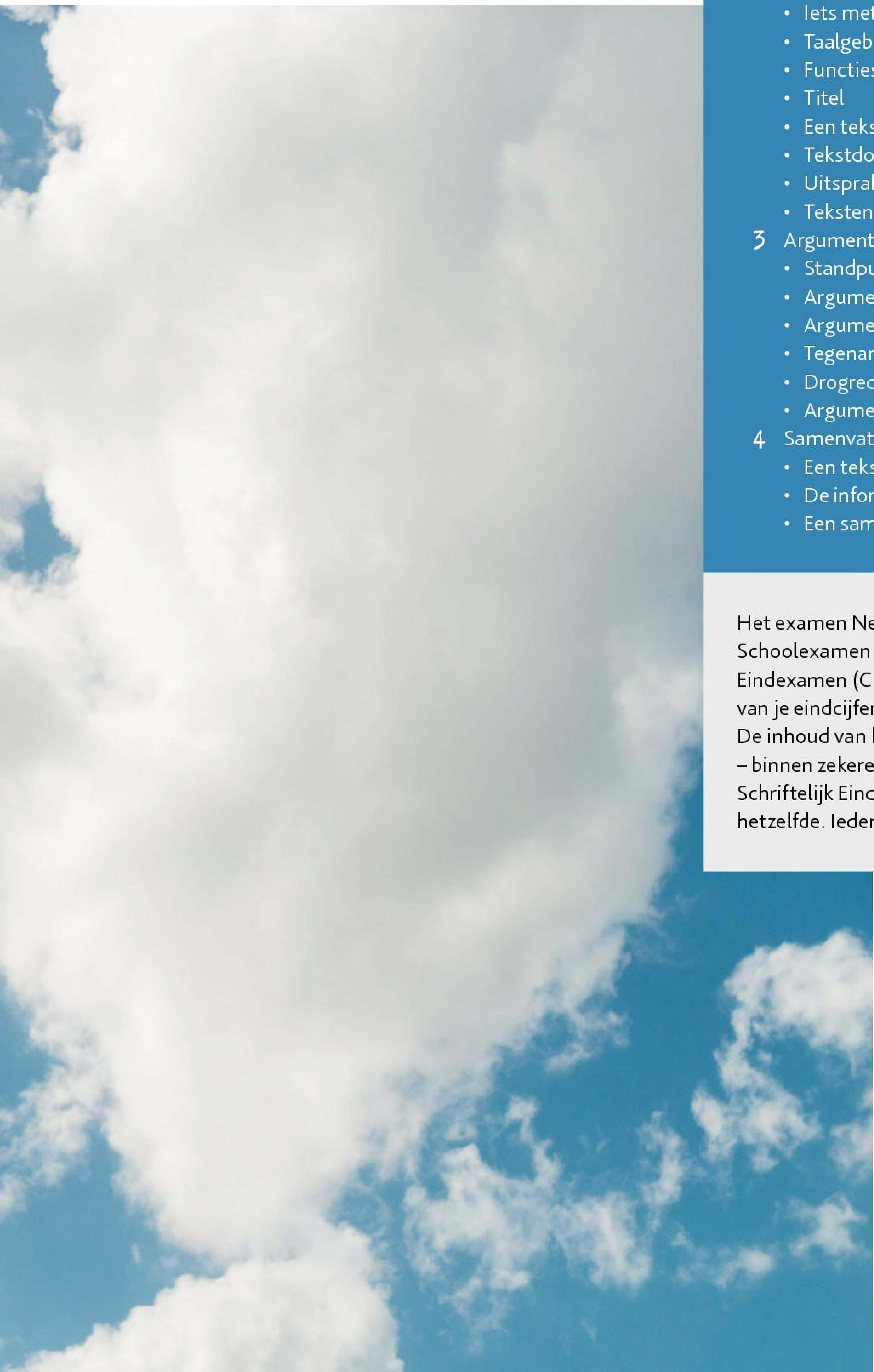

WAT HEB JE AAN
TOETERS
EN BELLEN
ALS JE ER
GEEN MUZIEK
MEE GAAT MAKEN
Loesje

Eindexamen

Wij zijn hier nog.

Tommy Wieringa (2005)

Inhoud

Het examen Nederlands bestaat uit een Schoolexamen (SE) en een Centraal Schriftelijk Eindexamen (CSE). Beide examens bepalen de helft van je eindcijfer voor het vak Nederlands.
De inhoud van het Schoolexamen mag elke school – binnen zekere grenzen – zelf bepalen. Het Centraal Schriftelijk Eindexamen is voor alle vwo-leerlingen hetzelfde. Iedereen maakt het op hetzelfde tijdstip.

1 Aanpak

Je leert:

- over het Centraal Schriftelijk Eindexamen.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 vwo.

Theorie

Het Centraal Schriftelijk Eindexamen Nederlands

Op het Centraal Schriftelijk Eindexamen krijg je vier of vijf teksten voorgelegd. De langste tekst bevat zelden meer dan 1400 woorden, de andere teksten blijven meestal onder de 1000 woorden. Over die teksten moet je zo'n veertig vragen beantwoorden. Er zijn drie 'domeinen':
1 analyseren en interpreteren;
2 argumenteren;
3 samenvatten.
Je docent krijgt na de correctie van het examen te horen hoe de klas gescoord heeft op deze drie terreinen, in verhouding met de rest van Nederland.

Tips voor de aanpak
1 Maak een planning.
2 Lees niet de hele tekst.
3 Schrijf bij citaten niet meer op dan nodig is.
4 Gebruik bij open vragen niet meer woorden dan het toegestane aantal.
5 Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden.
6 Probeer altijd iets op te schrijven.
7 Controleer spelling en formulering.

1 Maak een planning.
Voor het examen heb je drie uur de tijd. Een klein deel daarvan gebruik je om (aan het begin) een planning te maken en (aan het eind) spelling en formulering te controleren. Fouten daarin leveren bij open vragen namelijk aftrek op.

Voor de vragen is aangegeven hoeveel punten ze opleveren. Kijk eerst hoeveel punten je voor elke tekst kunt scoren. Op basis daarvan bereken je hoe je de tijd ongeveer over de teksten gaat verdelen:
- Bereken hoeveel minuten je ongeveer voor elke tekst wilt gebruiken.
- Schrijf dan bij elke tekst op wanneer je die af wilt hebben.
- Controleer na elke tekst of je op schema bent. Als je in tijdnood komt, sla dan de vragen die veel tijd kosten en weinig punten opleveren even over.

NB Je hoeft niet te beginnen met tekst 1. Als er een andere tekst bij zit waarvan het onderwerp je beter ligt, kun je gerust daarmee beginnen.

2 Lees niet de hele tekst.
Lees niet de hele tekst, want dat kost veel tijd. Bovendien leiden de vragen je vanzelf door de tekst heen.
Als je het antwoord op een vraag niet meteen weet, sla die dan eerst even over. Latere vragen geven soms aanwijzingen voor de antwoorden op eerdere vragen. Markeer de overgeslagen vraag wel, zodat je hem niet vergeet. Markeer ook vragen waarop je het antwoord niet zeker wist. Als je tijd overhebt, bekijk je die vragen nog eens.

Bij het examen mag je een eendelig woordenboek gebruiken. Daarin kun je de betekenis van woorden opzoeken, maar dat kost wel tijd. Vaak kun je de betekenis sneller uit de tekst afleiden door een woordraadstrategie te gebruiken. → ***zie Woordenschat p. 106 (4 vwo)***

3 Schrijf bij citaten niet meer op dan nodig is.
Als je moet **citeren** (letterlijk overnemen uit de tekst), hoef je alleen maar de eerste en de laatste twee woorden over te nemen, plus de regelnummers. Doe dat ook. Je wint er tijd mee en je hebt minder kans op spelfouten.

4 Gebruik bij open vragen niet meer woorden dan het toegestane aantal.
Bij open vragen staat vaak het **aantal woorden** vermeld dat je mag gebruiken. Je docent mag het antwoord beoordelen tot dat maximale aantal. Wanneer je in je antwoord woorden uit de vraag herhaalt, worden die woorden niet meegeteld. Als het juiste antwoord binnen dat aantal woorden staat, dan worden de punten voor dat antwoord toegekend. Staat het correcte antwoord echter (gedeeltelijk) na het maximale aantal woorden, dan krijg je geen of minder punten. Houd je dus aan het aangegeven maximum.

5 Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden.
Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden: dat kost alleen maar tijd. Als je dat toch doet, kijkt de corrector alleen de eerst gegeven antwoorden na, tot aan het gevraagde aantal. Als je bijvoorbeeld drie antwoorden geeft terwijl er maar twee gevraagd worden, wordt het derde antwoord niet beoordeeld. Dat levert dus sowieso geen punten op.

Meestal is in de vraag aangegeven hoeveel informatie-elementen je antwoord moet bevatten. Als er drie elementen gevraagd worden voor 2 punten, levert één goed element meestal niets op, twee goede elementen zijn dan 1 punt en drie goede 2 punten.
Als het aantal informatie-elementen niet is aangegeven, kun je dat vaak afleiden uit het aantal punten. Als je met een vraag twee punten kunt verdienen, is de kans groot dat je antwoord twee informatie-elementen moet bevatten.

6 Probeer altijd iets op te schrijven.
Probeer altijd iets op te schrijven. Misschien is je antwoord gedeeltelijk goed en krijg je een deel van de punten. Als je niets opschrijft, kan je docent geen enkel punt toekennen. Als je het antwoord op een meerkeuzevraag niet weet, noteer dan toch een letter. Je hebt (bij vier antwoordopties) immers 25 procent kans dat je goed gokt.

7 Controleer spelling en formulering.
Als door de formulering het antwoord inhoudelijk onbegrijpelijk is, wordt dat antwoord fout gerekend. In andere gevallen geldt voor formulering en spelling een aftrekregeling:

1 fout of 2 fouten	1 scorepunt
3 of 4 fouten	2 scorepunten
5 of 6 fouten	3 scorepunten
7 of meer fouten	4 scorepunten

Als je bij het oefenen van examens merkt dat je steeds de maximale aftrek ‘scoort’, kun je ervoor kiezen om dat maar te accepteren en (bijna) geen tijd aan spelling en formulering te besteden. Met de tijd die je daarmee verdient, probeer je dan extra punten te scoren voor de antwoorden op de vragen.

Fouten in de **spelling** worden meegerekend bij alle niet-meerkeuzevragen, ook als je antwoord op zo’n vraag fout is.

- Ook **overschrijffouten** (incorrect uit de tekst overgeschreven woorden) worden fout gerekend, tenzij ze in de tekst of de opgaven fout gespeld zijn. Let op: overschrijffouten komen veel voor.
- Als je een woord vaker dan één keer fout opschrijft, telt dat elke keer opnieuw als een fout.

→

Tip: Als je een tekst moet indelen, wordt je gevraagd aan te geven bij welke alinea een deelonderwerp begint. Ben jij iemand die het woord *alinea* vaak fout spelt als 'alinia', noteer dan alleen het nummer en laat het woord *alinea* weg.

- Onder spelling valt ook hoofdlettergebruik. Begin dus elke zin met een **hoofdletter** en plaats geen hoofdletters zomaar midden in de zin. Controleer in de tekst of een woord met een hoofdletter geschreven is.
- Je kunt beter **geen woorden afbreken** aan het eind van de regel. Past een woord niet op de regel, zet het woord dan in zijn geheel op de volgende.
- Als je getallen ten onrechte in cijfers schrijft of fouten maakt met leestekens, wordt dat niet fout gerekend.

Soms staat bij een vraag vermeld dat je *in een of meer volledige zinnen* moet antwoorden. In dat geval worden punten afgetrokken voor fouten in de **formulering**.
Formuleringsfouten die herhaald worden, worden steeds opnieuw fout gerekend.
Bij een antwoord op een open vraag waarbij je niet hoeft te antwoorden in een volledige zin, wordt niet de grammaticale formulering van het antwoord beoordeeld, maar wel de spelling. Formuleringsfouten in te veel gebruikte woorden worden niet meegerekend.

Voorbeeld

Vraag:
"Een term als 'nooit tolereren' moet vooral een ferme, symbolische boodschap afgeven." (tekst 3, regels 65-68)

1p 1 Waarom is de boodschap die 'nooit tolereren' moet afgeven volgens de tekst vooral symbolisch van aard? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Mogelijk antwoord 1:
De boodschap die 'nooit tolereren' moet afgeven, is symbolisch van aard (1), omdat een beleid van 'nooit tolereren' in de praktijk niet te handhaven is.

Mogelijk antwoord 2:
omdat (2) een beleid van 'nooit tolereren' in de praktijk niet te handhaven is (3)

Mogelijk antwoord 3:
Boodschap 'nooit tolereren' symbolisch, want beleid 'nooit tolereren' in praktijk niet te handhaven. (4)

(1) Antwoord 1 is correct. Het bestaat in dit geval niet uit 24 maar uit 13 woorden, want de woorden 'De boodschap die "nooit tolereren" moet afgeven, is symbolisch van aard' staan in de vraag en tellen niet mee.
Minder woorden overnemen kan ook. Correct zou bijvoorbeeld ook zijn: De boodschap is symbolisch van aard, omdat een beleid van 'nooit tolereren' in de praktijk niet te handhaven is.
Antwoord 2 is inhoudelijk ook correct, hoewel de 'omdat-zin' eigenlijk geen volledige zin is. Het is een bijzin, maar dat is vanaf 2018 toegestaan.

(2) Aan het begin van de zin ontbreekt de hoofdletter in *omdat*. Dat is een spelfout.

(3) Dat aan het eind van de zin de punt achter *is* ontbreekt, levert geen aftrek op.

(4) Antwoord 3 is fout, want het is geformuleerd in **telegramstijl**. → ***zie Basis p. 14 (5 vwo)*** Daarbij ontbreken vaak persoonsvormen en lidwoorden. Voor een antwoord dat volledig in telegramstijl is weergegeven, worden geen punten toegekend.

Theorie

Examenvragen en puntentelling

Tekstonafhankelijke vragen
Sommige examenvragen kunnen bij elke tekst gesteld worden. Bij elke tekst kan bijvoorbeeld gevraagd worden uit welke deelonderwerpen hij bestaat, wat het tekstdoel is en wat de hoofdgedachte is. Over zulke tekstonafhankelijke vragen gaat deze cursus Eindexamen.

Meerkeuzevragen
Op het examen worden veel vragen gesteld als **meerkeuzevragen**: vragen waarbij je het juiste antwoord uit een aantal mogelijkheden moet kiezen. De antwoorden op zulke meerkeuzevragen staan in alfabetische volgorde; de volgorde zegt dus niets over het goede antwoord. Geef als antwoord alleen de hoofdletter, niet meer!
Voor het beantwoorden van meerkeuzevragen kun je de volgende strategie hanteren:

Stap 1 Lees de meerkeuzevraag, maar nog niet de antwoorden.
Stap 2 Stel vast in welk tekstgedeelte je het antwoord moet zoeken. Vaak blijkt dat uit de vraag.
Stap 3 Lees het betreffende tekstgedeelte nauwkeurig door. Probeer in gedachten zelf een antwoord op de vraag te formuleren (net zoals je gedaan zou hebben als het een open vraag zou zijn geweest).
Stap 4 Lees dan alle antwoordopties nauwkeurig door. Vergelijk ze met het door jou bedachte antwoord.
Stap 5 Zoek in de tekst naar aanwijzingen die belangrijk kunnen zijn voor je keuze. Onderstreep die aanwijzingen in de tekst.
Stap 6 Kies op basis van de aanwijzingen het antwoord op de vraag.

Een andere aanpak is elimineren. Je probeert dan tot een keuze te komen door antwoorden die volgens jou zeker fout zijn, weg te strepen.

Puntentelling
Meerkeuzevragen worden bijna altijd gewaardeerd met 1 punt; alleen vragen naar de hoofdgedachte van een tekst leveren 2 punten op. Open vragen leveren soms meer punten op: het aantal staat aangegeven vóór de vraag.
Alle vragen samen leveren zo'n 60 punten op. Er worden geen punten vooraf gegeven, maar je krijgt minimaal een 1. De overige (maximaal 9) punten van je eindcijfer verdien je met die ongeveer 60 scorepunten, die elk dus ongeveer 0,15 punt van je eindcijfer opleveren. Voor spelling en formulering bedraagt de maximale aftrek ongeveer 4 x 0,15 = 0,6 punt.

Correctie
Na het examen kijkt je docent het na volgens het officiële correctiemodel. Daarna organiseert de Vereniging voor Levende Talen een bespreking, waar een aantal docenten Nederlands samen het examen bespreken. Daaruit komt vaak nog een aantal formuleringen die ook goed gerekend mogen worden. Na de correctie kijkt een andere docent Nederlands je werk na. Hij overlegt met je leraar over de uiteindelijke score.
Het College voor Toetsen en Eindexamens (CvTE) bepaalt de norm: welk cijfer hoort bij welk aantal scorepunten.

Opdracht
1

Hieronder vind je een overzicht van het examen vwo 2016 tijdvak 1. Stel, je moet dat examen maken tussen 13.30 uur en 16.30 uur. Voor het examen heb je dus 180 minuten. Het hele examen levert 66 punten op. Voor spelling en taalgebruik worden maximaal 4 punten afgetrokken.

Examen vwo Nederlands 2016 tijdvak 1

Tekst 1 *De prijs van werk*	16 vragen	24 punten
Tekst 2 *Te groot voor kennis*	5 vragen	12 punten
Tekst 3 *Sylvie en Rafaël tonen de morele crisis*	5 vragen	9 punten
Tekst 4 *Mens, leer te sterven!*	5 vragen	9 punten
Tekst 5 *Oorlog en criminaliteit*	5 vragen	12 punten

1 Stel dat je je tijd gelijkelijk over alle punten verdeelt. Hoeveel tijd moet je dan reserveren voor de controle van spelling en formulering?
2 Stel dat je 5 minuten neemt voor de planning en 10 minuten neemt voor de controle van spelling en formulering. Dan blijven er 165 minuten over. Als je voor elk scorepunt ongeveer evenveel tijd neemt, hoeveel minuten heb je dan voor elk van de teksten?
3 Vul je planning in.

Tekst 1:	13.30 uur	-	… uur
Tekst 2:	… uur	-	… uur
Tekst 3:	… uur	-	… uur
Tekst 4:	… uur	-	… uur
Tekst 5:	… uur	-	… uur
Controle spelling en formulering:	… uur	-	16.30 uur

4 Zoek het examen vwo 2016 tijdvak 1 op internet. Hoeveel tijd kun je ongeveer gebruiken voor vraag 7?

Opdracht
2

1 Kijk op de website https://alleexamens.nl. Vanaf welk jaar zijn de vwo-examens beschikbaar?
2 Een andere handige examensite is www.examenblad.nl. Vanaf welk jaar staan de vwo-examens op die site?
3 Op deze site vind je een quickscan, waarin de meningen van docenten over het examen zijn weergegeven. Hoe dachten de docenten in 2017 over de moeilijkheidsgraad van het vwo-examen Nederlands?
4 In 2016 was er een aanvulling op het correctievoorschrift. Lees de tekst even door. Was deze aanvulling gunstig voor de leerlingen of juist niet? Licht je antwoord toe.

Ik kan/weet:

☐ op welke manier ik een examentekst met vragen moet aanpakken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

2 Analyseren en interpreteren

Je leert:

- over teksten analyseren en interpreteren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis – § 1-9 *(4 vwo)* en §10-11 *(5 vwo)*
- Cursus 2 Lezen – § 1-4 *(4 vwo)*, § 5-6 *(5 vwo)* en § 7

Theorie

Teksten analyseren en interpreteren

Het begrip *analyseren* betreft het herkennen van de opbouw (de structuur) van de tekst. *Interpreteren* houdt in dat je de betekenis van de tekst vaststelt.
De vragen over analyseren en interpreteren kunnen betrekking hebben op een klein deel van de tekst (een of meer woorden, een zin, een alinea), op een grotere teksteenheid, bijvoorbeeld een deelonderwerp, of op de hele tekst.

Opdracht
1

Hieronder staan in alfabetische volgorde enkele tekstonafhankelijke 'opdrachten' waarmee de vaardigheden analyseren en interpreteren op het examen getoetst worden.
Noteer achter elke opdracht of die betrekking heeft op
A de hele tekst
B een grotere teksteenheid
C een klein deel van de tekst

1 Een tekst indelen
2 Een vraag over de titel van de tekst beantwoorden
3 Functies van tekstgedeelten vaststellen
4 Het taalgebruik in een tekst beoordelen
5 Het tekstdoel / de tekstsoort vaststellen
6 Iets met eigen woorden uitleggen
7 Teksten (of tekstfragmenten) met elkaar vergelijken
8 Uitspraken over een tekst beoordelen
9 Woorden of zinnen uit de tekst citeren

Theorie

Woorden of zinnen uit de tekst citeren

In het Eindexamen Leesvaardigheid krijg je soms de opdracht (uit een bepaalde alinea) een stukje tekst te **citeren**. Citeren betekent: iets letterlijk overnemen uit de tekst. Let op: Je hoeft alleen maar de eerste twee woorden en de laatste twee woorden plus de regelnummers te noteren. Schrijf dus niet meer over dan nodig is. Op die manier win je tijd en voorkom je spelfouten.

Bij citeervragen zijn er verschillende mogelijkheden:
- Citeer een **tekstfragment**. In dit geval moet je een tekstdeel citeren dat groter is dan één zin.
- Citeer een **zin**. In dit geval moet je één hele zin (van hoofdletter tot punt!) citeren.

→

- Citeer een **woord**. Bij deze opdracht gaat het altijd om slechts één woord. Schrijf je meer woorden op, dan krijg je geen (of minder) punten.
- Citeer een **zinsgedeelte/zinsnede**. In dit geval moet je een stuk van een zin citeren. Het is altijd kleiner dan de hele zin. Citeer je toch de hele zin, dan krijg je meestal geen of minder punten.
- Citeer een **woordgroep**. Bij deze opdracht moet je een (klein) aantal bij elkaar horende woorden citeren. Die woorden vormen samen een woordgroep, meestal een zinsdeel: onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, bijwoordelijke bepaling enzovoort.

Opdracht
2

Lees tekst 1 *De prijs van werk* en beantwoord de vraag.
Eerder in de tekst wordt gesteld dat de rechten van werknemers worden aangetast. Dit gebeurde "schijnbaar niet met al te grote moeite."

1p Citeer een zinsnede uit de alinea's 7 tot en met 11 waarin dit "schijnbaar niet met al te grote moeite" op een andere manier wordt verwoord.

Tekst 1

De prijs van werk

(7) De argumenten van de voorstanders zijn steevast economisch. De Nederlandse markt is in vergelijking met buitenlandse markten al veel flexibeler. Flexibilisering zou de arbeidsmarkt 'beter laten functioneren' en voor 'meer dynamiek' zorgen. Langer werken zou bovendien de 'houdbaarheid van de verzorgingsstaat' garanderen. (110–115)

(8) De belangrijkste vraag wordt ondertussen nauwelijks gesteld. Die gaat niet over de economische, maar over de maatschappelijke – zeg gerust geestelijke – gevolgen van deze politieke keuzes. De tijd voor hobby's, muziek, vrienden, familie, kunst, cultuur en sport slinkt in rap tempo. Nederlanders besteden steeds minder tijd aan huisgenoten, vrienden en familie. Niet alleen hebben we het drukker, het onderscheid tussen werk en vrije tijd vervaagt. Als 'manager van je eigen leven' ben je in principe altijd aan het werk, daarmee geholpen door je *smartphone*. En alsof dat nog niet genoeg is, heeft de flexibele mens – of deze nu in tijdelijke of vaste dienst is – minder het gevoel een zinvol onderdeel van een gemeenschap te zijn. Kerk, vereniging, partij en vakbond zijn al langer op hun retour. Nu brokkelt ook de laatste zuil van zekerheid, ons werk, in rap tempo af. Het gaat – kortom – slecht met het 'ons' in Nederland. (120–140)

(9) Aan deze maatschappelijke teloorgang ligt een hardnekkig mensbeeld ten grondslag. In dit mensbeeld worden zowel studenten als werknemers, flex én vast, tot 'menselijke grondstof' gereduceerd: economische eenheden die zo efficiënt mogelijk moeten worden ingezet. De woordkeuze van politici, economen en human-resourcesmanagers is veelzeggend. Werknemers zouden 'concurrerende' wezens zijn. Om zichzelf als 'menselijk kapitaal' te kunnen verkopen op de 'arbeidsmarkt' moeten ze in zichzelf 'investeren'. In de 'kenniseconomie' zorgt 'een leven lang leren' ervoor dat zij hun 'concurrentiekracht' behouden. De immer concurrerende werknemer moet daar wel zijn best voor doen. 'Wie dat niet doet, moet op de blaren zitten'. Mislukken is een kwestie van 'eigen verantwoordelijkheid' geworden. (145–165)

(10) Voorlopig zal de trend van harder, flexibeler en prestatiegerichter werken dan ook niet worden gekeerd. Rechts wil het, links slikt het. Zelfs de belangrijkste graadmeter van de toekomst, het onderwijs, wordt verder ten dienste gesteld van de arbeidsmarkt. 'Nutteloze' vakken als geschiedenis, kunst, aardrijkskunde en literatuur zullen nog meer op de achtergrond geraken. CKV (culturele en kunstzinnige vorming) moet nu al wijken voor de 'kernvakken'. Aan de (170–175)

180 universiteit krijgen alleen de top-
sectoren die geld opleveren extra
subsidie. Het sleutelwoord is
innovatie – een eufemisme voor
wetenschap die geld oplevert.
185 **(11)** Studenten gaan meer lenen met
het argument dat studeren een
'investering in jezelf' is. De onder-
liggende boodschap luidt: doe geen
pretstudie maar een 'nuttige' oplei-
190 ding waarvan de investering ren-
deert. Studeren moet bovendien
steeds sneller, waardoor een record-
aantal overspannen studenten bij de
psycholoog loopt.

naar: Rutger Bregman
uit: de Volkskrant, 24 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 7 t/m 11

Opdracht
3

Lees tekst 2 *Het nieuws als show* en beantwoord de vraag.
In alinea 12 wordt over de hedendaagse krant gesproken als "een krant die niet alleen soepel maar ook steeds gladder wordt". (regels 231-233)

1p Citeer uit alinea 10 tot en met 13 een zinsgedeelte waarin het tegenovergestelde staat van de hedendaagse situatie.

Tekst 2

Het nieuws als show

(10) Beperken we ons tot de kranten,
dan moeten we constateren dat die,
190 tegen alle pessimisme in, vandaag
veel professioneler worden gemaakt
dan enkele decennia terug. Het
opleidingsniveau van de redacteuren
ligt hoger, ze schrijven vlotter en
195 gewiekster, de opmaak is efficiënter,
het idee van wat een krant moet zijn,
is meer doordacht. Van een licht
anarchistisch en nogal eens log en
inefficiënt product werd de krant een
200 prettig lezende verschijning,
toegesneden op een lezer die als
persoon wil worden erkend en
tegelijk raad wil krijgen van een als
vriend vermomde 'meneer'.
205 **(11)** Juist in die professionalisering
schuilt echter de grootste paradox én
het grootste gevaar van de huidige
journalistiek. De individualisering die
het nieuws, de lezer én de presen-
210 tator of commentator een duidelijk
herkenbaar gezicht heeft gegeven,
vereist op organisatorisch vlak een
machinerie waarvan de afzonderlijke
raderen elke individualiteit hebben
215 moeten opgeven. Ooit heerste er op
krantenredacties een onverwoest-
bare anarchie en rekenden afzonder-
lijke redacteuren het tot hun eer zich
aan chefs en hoofdredactie zo weinig
220 mogelijk gelegen te laten liggen.
Daarmee heeft het professioneel
bedrijfsrationalisme korte metten
gemaakt. Kranten worden nu ge-
maakt volgens een top-down model
225 dat vijftien, twintig jaar geleden on-
denkbaar was geweest.
(12) Redacties zijn – anders gezegd
– geoliede machines geworden, ter
wille van een product dat veel
230 persoonlijker oogt dan ooit het geval
was. Het resultaat daarvan is een
krant die niet alleen soepel maar ook
steeds gladder wordt – en daarin
steeds meer gaat lijken op al die
235 andere kranten die werken volgens
hetzelfde procedé. De fotootjes
boven en de herkenbare namen
onder de gezichtsbepalende artikelen
mogen verschillen, door professio-
240 nalisering en personalisering zijn
kranten steeds meer op elkaar gaan
lijken.
(13) Daarmee worden pijnlijke on-
gelukken vermeden. Maar tegelijk
245 verdwijnt ook iedere verrassing. En
juist van het opzienbarende en onge-
hoorde moet een krant het hebben.
Een nieuwe toon in een commentaar,
een reportage waaraan niemand had
250 gedacht, een lumineuze invalshoek:
altijd zijn die te danken geweest aan
redacteuren die de ruimte kregen om
hun gang te gaan. Dat was riskant,

→

want ongeleide projectielen zijn altijd
255 gevaarlijk. Maar ze bezorgden een
krant wel zijn meest briljante momenten
– en bepaalden daarmee de voor
de lezers meest dierbare, soms
verfoeide, maar in ieder geval onmis-
260 kenbare karaktertrekken.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 10 t/m 13

Theorie

Iets uitleggen / Iets met eigen woorden zeggen

Bij 'leg uit'-vragen moet je een stukje tekst **uitleggen**, een genoemd begrip toelichten, een verklaring die de schrijver geeft in eenvoudiger taal weergeven of een vraag formuleren. Soms staat bij zo'n vraag expliciet vermeld dat je iets *met eigen woorden* moet zeggen. Blijf in dat geval bij de formulering van je antwoord wel dicht bij de tekst, maar neem die niet letterlijk over: voeg aan je antwoord in ieder geval enkele eigen woorden toe.
Bij 'leg uit'- en 'met eigen woorden'-vragen staat vaak de volgende zin: *Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan xx woorden*. Je moet dan een correcte zin formuleren, want het antwoord wordt niet alleen beoordeeld op spelling, maar ook op formulering.
Ook is aangegeven hoeveel woorden je mag gebruiken. Als je dat aantal overschrijdt, mag je docent de woorden die je te veel gebruikte, niet beoordelen. Staat het goede antwoord (deels) na het toegestane aantal woorden, dan krijg je geen (of minder) punten.

Opdracht
4

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 99 en beantwoord de vragen.
"Het gaat – kortom – slecht met het 'ons' in Nederland." (alinea 8, regels 140-142)

1p **1** Wat wordt bedoeld met "het 'ons'"?

In alinea 9 wordt een mensbeeld geschetst dat volgens de tekst ten grondslag ligt aan de huidige maatschappelijke situatie. Welke negatieve consequentie heeft dit mensbeeld, gelet op alinea 9 en 15?

1p **2** Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Theorie

Het taalgebruik in een tekst beoordelen

Soms is de auteur emotioneel bij een probleem betrokken en komt zijn mening over een kwestie ook naar voren in zijn taalgebruik. Hij kan bijvoorbeeld zijn teleurstelling of zijn blijdschap over de zaak uiten in zijn woordkeuze. Ook als een schrijver zich boos maakt over iets, zie je dat soms aan woorden waaruit zijn verontwaardiging blijkt.
Een andere houding ten opzichte van een kwestie is *ironie*. De schrijver laat dan in zijn **taalgebruik** merken dat hij een zaak niet al te serieus neemt. Hij bespreekt zijn onderwerp in dat geval enigszins spottend. Als die spot scherp wordt aangezet (bijtend en gemeen), is er sprake van *sarcasme*.
Bij examenvragen over taalgebruik wordt soms de emotie of de houding van de auteur aangegeven. Jij moet vervolgens vaststellen in welke woorden of zinnen je die emotie/houding tegenkomt. Het kan ook andersom: jij moet dan uit het taalgebruik in de tekst de houding van de auteur afleiden of van een aantal zinnen beoordelen of ze die houding bevatten.

Voorbeeld

1. Het woord 'ironisch' betekent 'licht spottend'. Het juiste antwoord op de vraag is: C in 1 en 4.

2. Als je de alinea met zin 1 leest, blijkt dat de auteur van de tekst de journalist helemaal niet 'wakker' vindt, maar een beetje dom. In de tekst staat 'wakker' niet voor niets tussen aanhalingstekens.

3. De ironie (spot) van zin 4 zit in formuleringen als 'twitterend bedienen' en 'op verjaarsbezoek bij tante Riet'.
De twee overige zinnen (2 en 3) zijn neutrale informerende zinnen zonder waardeoordeel. Zin 2 is een constatering, zin 3 een vraagstelling.

Bepaalde passages van de tekst *Het balboekje van de verslaggever* zijn als mild spottend op te vatten. Hier volgen vier citaten:

1 "Neem de recente ervaring van een jonge, 'wakkere' (2) krantenjournalist." (regels 19-21)
2 "In het verschrompelde maatschappelijk middenveld kunnen veel belangenclubs allang niet meer bogen op een volgzame achterban." (regels 73-76)
3 "De vraag rijst of we nu in iets vergelijkbaars zijn beland, maar dan tussen politiek en media." (regels 93-96)
4 "Terwijl politici en pundits elkaar twitterend bedienen (3), timmeren gewone burgers een konijnenhok of gaan ze op verjaarsbezoek bij tante Riet (3)." (regels 126-130)

1p 28 In welke van deze citaten is het taalgebruik als ironisch (1) te typeren?
A in 1 en 2
B in 1 en 3
C in 1 en 4
D in 2 en 3
E in 2 en 4
F in 3 en 4

Examen vwo 2016 tijdvak 2, vraag 28

Opdracht
5

Lees tekst 3 *De prijs van werk* en beantwoord de vraag.
Een schrijver kan gebruikmaken van stijlmiddelen om zijn mening overtuigender weer te geven.

1p Citeer uit het tekstgedeelte van de alinea's 4 tot en met 6 een zin die duidelijk ironisch bedoeld is.

Tekst 3

De prijs van werk

(4) De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving
60 en arbeidsmarkt hebben ingericht. Het is het resultaat van beleidskeuzes die op dit moment verder worden doorgezet. De verkiezingscampagne in 2012 ging over Europa,
65 de zorg en de crisis. De arbeidsmarkt werd weinig genoemd. In de formatie is men akkoord gegaan met de aantasting van het ontslagrecht en bekorting van de werkloosheids-
70 uitkering, schijnbaar niet met al te grote moeite.
(5) Eigenlijk is dat vreemd. Sinds de crisis wordt er gepleit voor méér regelgeving: voor banken, zorginstel-
75 lingen, verzekeraars, woningbouwcorporaties en andere instellingen. Maar als het over de arbeidsmarkt gaat, dan lijkt iedere regel er juist een te veel geworden. 'Baanzeker-
80 heid' en 'arbeidstijdverkorting' komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek. Het ontslagrecht wordt stap voor stap aangepast. Er gaan zelfs stemmen op om de werkweek te
85 verlengen.
(6) Natuurlijk, er is wel verzet. De gedecimeerde vakbeweging roept eens wat. En onlangs stuurden zestien hoogleraren in de rechten
90 een brandbrief naar Den Haag. De Nederlandse arbeidsmarkt is al zeer flexibel, schreven ze. En dat de versoepeling van het ontslagrecht tot meer werkgelegenheid zou leiden, is
95 nooit bewezen. Ook de concurrentiepositie wordt er niet mee bevorderd. De arbeidsproductiviteit gaat immers omlaag doordat werknemers zichzelf

→

meer moeten profileren, waardoor zij
100 minder op het belang van het bedrijf
zijn gericht. Bezwaren als deze zijn
aan dovemansoren gericht. Alterna-
tieven – loonmatiging, minder con-
sumptie en meer vrije tijd – worden
105 nauwelijks overwogen.

naar: Rutger Bregman
uit: de Volkskrant, 24 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 4 t/m 6

Theorie

De functie van een tekstgedeelte bepalen

Een tekstgedeelte (een of meer alinea's) heeft binnen het geheel of een deel van de tekst een bepaalde functie. Die kan worden weergegeven met behulp van **functiewoorden** als *conclusie, oplossing, stelling* en *verklaring*. Ook binnen een alinea kunnen de verschillende zinnen elk een eigen functie hebben, die met een functiewoord aangegeven kan worden.
Op het examen moet je vaak de functie van een tekstgedeelte vaststellen. Je krijgt dan een rijtje van zo'n tien functiewoorden, in alfabetische volgorde. Jij moet het juiste woord bij enkele aangegeven tekstgedeelten zoeken. In het algemeen hoef je elk functiewoord maar één keer te gebruiken.
Als het gaat om slechts één tekstgedeelte, wordt de vraag naar functiewoorden vaak als meerkeuzevraag gesteld. Ook in dat geval staan de vier antwoordopties – net als bij alle andere meerkeuzevragen in het examen – in alfabetische volgorde.

Functiewoorden
Functiewoorden zijn tamelijk abstract. Het is belangrijk dat je goed weet wat die abstracte begrippen precies betekenen.
Op *Nieuw Nederlands online* vind je alle functiewoorden die voorkwamen in de vwo-examens van 2013 tot en met 2017. Minder bekende begrippen worden kort toegelicht.

De functie van de inleiding van de tekst
Soms wordt er gevraagd naar de functie van de **inleiding** of een deel ervan. Functies van de inleiding zijn bijvoorbeeld:
- het onderwerp van de tekst aanduiden;
- het belang van het onderwerp benadrukken;
- bij de actualiteit aansluiten;
- een anekdote vertellen over het onderwerp;
- een historisch overzicht geven van het tekstonderwerp;
- een grappige toonzetting hanteren;
- een probleemstelling formuleren;
- de hoofdvraag van de tekst stellen;
- een constatering doen over het onderwerp;
- een onverwachte vergelijking maken;
- een prikkelende stelling poneren;
- een samenvatting vooraf geven van de rest van de tekst.

Het onderliggende doel van deze functies is veelal de lezer te motiveren om de tekst te gaan lezen.

Opdracht **6**

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* en beantwoord de vragen.

1p **1** Wat is de functie van alinea 5 ten opzichte van alinea 2 tot en met 4 in de tekst 'Het nieuws als show'?
In alinea 5 wordt ten opzichte van het tekstdeel dat bestaat uit alinea 2, 3 en 4
- A een krachtige tegenwerping geformuleerd.
- B een lichte nuancering aangebracht.
- C een aantal mogelijke bezwaren geformuleerd.
- D een toekomstverwachting uitgesproken.

Alinea's kunnen verschillende functies ten opzichte van elkaar hebben, zoals: *aanleiding, definitie, gevolg, hypothese, onderbouwing, oorzaak, oplossing, relativering, stelling, vermoeden, voorbehoud, weerlegging*.

1p **2** Welke functie heeft alinea 6 ten opzichte van alinea 5? Kies één functie uit bovengenoemde woorden.

1p **3** Welke functie heeft alinea 7 ten opzichte van alinea 6? Kies één functie uit bovengenoemde woorden.

1p **4** Welke functie heeft alinea 8 ten opzichte van alinea 7? Kies één functie uit bovengenoemde woorden.

Tekst 4

Het nieuws als show

(1) In 1963 verscheen op de Nederlandse televisie voor het eerst iets wat leek op een anchorman[1)]. Willem Duys[2)] begon het maandelijkse praatprogramma *Voor de vuist weg*. Hijzelf was er de spil en het gezicht van; gasten kwamen en gingen. Berucht werd de uitzending met de man die ter verruiming van de geest een gaatje in zijn voorhoofd had geboord (midden jaren zestig). Het grootste deel van wat uitdrukkelijk een 'show' heette, werd gevuld met licht nieuws en optredens van artiesten. *Voor de vuist weg* bleek een schot in de roos. Niet alleen omdat het programma jarenlang tot de best bekeken uitzendingen van de Nederlandse televisie behoorde, maar ook omdat de formule ervan gaandeweg school heeft gemaakt in de televisie-journalistiek en nieuwsvoorziening.

(2) Eén vast en betrouwbaar gezicht om je aan vast te klampen, en een hele stoet individuele gezichten om het nieuws een persoonlijk karakter te geven. Dat is vandaag de dag ook het karakter van populaire praatprogramma's op televisie als *Pauw & Witteman* en *Knevel & Van den Brink*[3)]. Alleen veranderde dit ene gezicht soms in twee gezichten. Dat was eveneens afgekeken van het Amerikaanse voorbeeld, waar zelfs nieuwslezers het al sinds jaar en dag niet meer alleen mogen doen. En dus vormen duo-presentatoren als Jeroen Pauw en Paul Witteman hun eigen variant op het janusgezicht[4)] waarmee politiekoppels van oudsher hun ondervragingstechnieken kracht bijzetten.

(3) Die gezichten, daar gaat het om. Zij geven het nieuws een persoonlijk aanzien. Aan de redactionele kant krijgt het medium het mombakkes opgezet van Paul Witteman of Andries Knevel. Aan de persoonlijke kant krijgt het nieuws het gezicht van één specifieke betrokkene bij ramp, festiviteit of trend. En de politicus die aanschuift, wordt van de weeromstuit een persoon als u of ik. Politici maken hun akkoord niet alleen eerder bekend bij *Pauw & Witteman* dan in de Tweede Kamer, zij doen dat meestal ook als leuke jongens die elkaar best mogen, in plaats van de staatslieden die zij zouden moeten zijn.

(4) Het format, dat tenslotte niet voor niets in het entertainment van Willem Duys is geworteld, brengt die metamorfose vanzelf tot stand. Hoe effectief het format is, blijkt niet alleen uit dit soort tv-programma's. Ook de dagbladen moeten eraan geloven.

→

Nieuws is pas compleet, wanneer daarbij een paar ‘gewone Nederlanders’ mogen toelichten hoe het hun leven beïnvloedt en wat zij daarvan vinden. En ook aan de kant van het medium heeft het anonieme gezag van de krant inmiddels een duidelijk gezicht gekregen. Hoofdredacteuren spreken zich uit in wekelijkse brieven aan de lezer, gaan het land in om deze te ontmoeten of schuiven op hun beurt aan bij presentator Jeroen Pauw. Het officiële commentaar van de krant wordt vaak overvleugeld door dat van columnisten, sprekend op eigen gezag en voorzien van identificeerbare pasfoto’s.

(5) Dit zou het moment kunnen zijn om over al die ontwikkelingen een jeremiade aan te heffen. Redenen daarvoor zijn er te over. Kranten maken zich tot in hun formaat toe klein om de lezer zo veel mogelijk nabij te komen. Niet langer vallen zij hem lastig met brede analyses en vergezichten. In plaats daarvan mag hij zich spiegelen aan de commentaren van columnisten in wie hij moeiteloos zichzelf kan herkennen. Een politicus wordt eerder beoordeeld op zijn persoonlijkheid of uiterlijk (lach, das, pumps, gezinsleven) dan op zijn visie. De zorgvuldige ontrafeling van een probleem maakt plaats voor een mening óver dat probleem. Het sonore geluid van de krant die een ‘meneer’ was, wordt overstemd door een kakofonie van opinies waartussen de lezer kan uitzoeken wat hem het best bevalt.

(6) Je kunt je afvragen hoe erg dat is. Wie ervan uitgaat dat een volwassen democratie het niet kan stellen zonder mondige burger, zal over het verlies van een gezaghebbende mediastem niet erg treuren. De wereld biedt een chaotische aanblik en wanneer de krant daarvan de spiegel wil zijn, dan ligt het voor de hand dat die ook de chaos van het maatschappelijk gekwetter reflecteert. Vreemd is het dan niet dat ook krant, radio en televisie zich aanpassen aan die wirwar zonder centrum of hemels baldakijn.

(7) Zo zou men elke zorg over de staat van de hedendaagse nieuwsmedia kunnen pareren. Laten we daarmee eindelijk de hoop los dat ooit nog iemand ons zou kunnen vertellen ‘hoe het zit’ en dat die ons ontslaat van de plicht om zelf na te denken? Hebben we dát soort autoriteitsgeloof met ontzuiling, secularisering en emancipatie achter ons gelaten? Ik zou wensen dat het zo eenvoudig lag dat burgers inderdaad de mondige, lucide, nieuwsgierige, goedgeïnformeerde en onafhankelijke individuen zijn waarop de postmoderne samenleving prat gaat. In werkelijkheid hebben zij er veelal de tijd, de energie en soms ook de wil of het vermogen niet toe om kritisch te reageren. Ik vrees dat die veronderstelde zelfstandigheid van de burger te idealistisch is: men vergeet hoe graag de doorsnee krantenlezer en tv-kijker zich nog altijd laat leiden door wat hij leest of hoort. De keuze van krant of zender bepaalt hij zelf. Maar daarna laat hij zich graag bevestigen door een medium dat ‘zegt wat hij (lezer, kijker) denkt’.

(8) Lezers van de meer ‘intellectuele’ kranten kiezen voor *NRC, Trouw* of *Nederlands Dagblad* omdat ze daarin een visie hopen terug te vinden die hun aanstaat en die hen helpt de wereld te begrijpen. Kritiek zullen ze af en toe ongetwijfeld hebben en soms zullen ze met een ingezonden brief protesteren. De frequentie daarvan moet je niet overschatten. In weerwil van alle emancipatie en zelfstandigheid van de burger is de krant nog altijd een ‘meneer’ van wie we verwachten te horen ‘hoe het zit’ en wiens mening we veelal als vanzelfsprekend tot de onze maken. De krant of het tv-programma weet dat van zijn kant ook heel goed.

(9) Als opiniemakers spelen de media dus nog altijd een grote rol. Alleen heeft die opinie, voorheen gedragen door een anonieme ‘meneer’, nu een gezicht gekregen. De sterverslaggever, de presentator, de commentator of de hoofdredacteur spreekt de lezer aan van mens tot mens – en suggereert daarmee een vertrouwelijkheid die

naadloos aansluit bij de steeds informelere verhoudingen in het maatschappelijk verkeer. De visie die hij uitdraagt, hoeft er daardoor niet minder diepgravend op te worden.

(10) Beperken we ons tot de kranten, dan moeten we constateren dat die, tegen alle pessimisme in, vandaag veel professioneler worden gemaakt dan enkele decennia terug. Het opleidingsniveau van de redacteuren ligt hoger, ze schrijven vlotter en gewiekster, de opmaak is efficiënter, het idee van wat een krant moet zijn, is meer doordacht. Van een licht anarchistisch en nogal eens log en inefficiënt product werd de krant een prettig lezende verschijning, toegesneden op een lezer die als persoon wil worden erkend en tegelijk raad wil krijgen van een als vriend vermomde 'meneer'.

(11) Juist in die professionalisering schuilt echter de grootste paradox én het grootste gevaar van de huidige journalistiek. De individualisering die het nieuws, de lezer én de presentator of commentator een duidelijk herkenbaar gezicht heeft gegeven, vereist op organisatorisch vlak een machinerie waarvan de afzonderlijke raderen elke individualiteit hebben moeten opgeven. Ooit heerste er op krantenredacties een onverwoestbare anarchie en rekenden afzonderlijke redacteuren het tot hun eer zich aan chefs en hoofdredactie zo weinig mogelijk gelegen te laten liggen. Daarmee heeft het professioneel bedrijfsrationalisme korte metten gemaakt. Kranten worden nu gemaakt volgens een top-down model dat vijftien, twintig jaar geleden ondenkbaar was geweest.

(12) Redacties zijn – anders gezegd – geoliede machines geworden, ter wille van een product dat veel persoonlijker oogt dan ooit het geval was. Het resultaat daarvan is een krant die niet alleen soepel maar ook steeds gladder wordt – en daarin steeds meer gaat lijken op al die andere kranten die werken volgens hetzelfde procedé. De fotootjes boven en de herkenbare namen onder de gezichtsbepalende artikelen mogen verschillen, door professionalisering en personalisering zijn kranten steeds meer op elkaar gaan lijken.

(13) Daarmee worden pijnlijke ongelukken vermeden. Maar tegelijk verdwijnt ook iedere verrassing. En juist van het opzienbarende en ongehoorde moet een krant het hebben. Een nieuwe toon in een commentaar, een reportage waaraan niemand had gedacht, een lumineuze invalshoek: altijd zijn die te danken geweest aan redacteuren die de ruimte kregen om hun gang te gaan. Dat was riskant, want ongeleide projectielen zijn altijd gevaarlijk. Maar ze bezorgden een krant wel zijn meest briljante momenten – en bepaalden daarmee de voor de lezers meest dierbare, soms verfoeide, maar in ieder geval onmiskenbare karaktertrekken.

(14) Willem Duys werd in de jaren zestig door het progressievere deel van de natie hartgrondig gehaat. Ook daar waren goede redenen voor. Maar de revolutie die zijn programma belichaamde, verdient niet alleen waardering, omdat hij de eerste presentator was die een mediapersoonlijkheid werd. Hij was óók berucht omdat hij met soevereine flair de tv-wetten aan z'n laars durfde te lappen. Onbekommerd liet hij zijn programma uitlopen tot ver over de toegemeten tijd heen – eenmaal zelfs tot middernacht, het luidkeels door Duys gezongen Wilhelmus leidde tot de zoveelste rel[5)]. Dat hoeft niet ieders smaak te zijn, maar léven bracht het wel. Een klein beetje 'Duys' als zand in een te soepele machine zou de (kranten)redacteur opnieuw moeten worden gegund. Aan te veel professionaliteit gaat een nieuws- en opiniemedium uiteindelijk óók ten onder.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1

noot 1 anchorman: vaste presentator in een televisiejournaal of actualiteitenprogramma, rond 1960 naar Amerikaans voorbeeld in de Nederlandse media geïntroduceerd
noot 2 Willem Duys (1928-2011) was een Nederlandse radio- en televisiepresentator.
noot 3 *Pauw & Witteman* was een populair praatprogramma (2006-2014) op televisie waarin diverse gasten, onder wie politici, aan tafel verschenen en over actuele onderwerpen discussieerden. Een vergelijkbaar praatprogramma was van 2007 tot 2014 dat van Andries Knevel en Tijs van den Brink.
noot 4 janusgezicht: term, ontleend aan Janus, een Romeinse god die met twee gezichten werd afgebeeld
noot 5 Er ontstond een rel nadat Willem Duys in 1966 tijdens zijn talkshow *Voor de vuist weg* het Nederlands volkslied aanhief uit boosheid over de protesten tegen het huwelijk van prinses Beatrix en Claus von Amsberg dat in die periode werd voltrokken.

Opdracht 7

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 99 en beantwoord de vragen.
Alinea 14 zou gelezen kunnen worden als een zelfstandige redenering.

4p **1** Benoem de verschillende onderdelen van deze redenering. Vul daartoe de derde kolom van onderstaand schema verder in. Kies daarbij uit de volgende termen: *conclusie, constatering, hypothese, oorzaak, precisering, stelling, tegenwerping, uitwerking, voorbeeld, voorwaarde.*

Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3
zin 1	Natuurlijk, er zijn best werknemers die van baan willen veranderen.	
zin 2	Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe uitdaging' of willen ze gewoon meer geld verdienen.	
zin 3	Een nieuwe baan mag in de optiek van de werknemers echter niet ten koste gaan van hun baanzekerheid.	
zin 4	'Het gaat niet om baanzekerheid, het gaat om werkzekerheid', haasten werkgevers zich daarbij aan te tekenen.	tegenwerping
zin 5	Werknemers zouden zich volgens hen niet zo druk moeten maken over hun contract, ze moeten er gewoon voor zorgen dat ze aantrekkelijk blijven voor werkgevers.	
zin 6	Maar dat is een wereld van verschil: baanzekerheid is een recht, werkzekerheid een gunst.	

1p **2** Welke functie heeft alinea 15 ten opzichte van het tekstgedeelte dat bestaat uit de alinea's 13 en 14?
A afweging
B samenvatting
C voorbeeld
D weerlegging

Theorie

Een vraag over de titel van de tekst beantwoorden

Een tekst heeft een informerende of een motiverende **titel**. Over een motiverende titel wordt soms een vraag gesteld. Dat is vaak een 'leg uit'-vraag. In het algemeen vind je in de tekst aanknopingspunten voor de betekenis van de titel.

Opdracht
8

2p

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 93 en beantwoord de vraag.
De titel van de tekst luidt 'Het nieuws als show'. Leg deze titel uit.
Gebruik in je uitleg geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Theorie

Een tekst indelen

Een tekst bestaat uit **deelonderwerpen**. Die moet je in de tekst kunnen herkennen. Daarom bevat vrijwel elk examen de opdracht om de tekst (na de inleiding) te verdelen in deelonderwerpen. De **tussenkopjes** zijn dan gegeven en jij moet bepalen bij welke alinea('s) ze horen, zoals bij vraag 1 en 2 in het voorbeeld.

Zo vind je de deelonderwerpen

- Een deelonderwerp wordt vaak aangekondigd in de eerste zin(nen) en soms afgerond met een slotzin. Zoek dus naar structurerende zinnen en zinsgedeelten. Die vind je op de voorkeursplaatsen, het begin en het eind van de alinea's.
- Lees nadat je een beginalinea van een deelonderwerp gekozen hebt, nog even de voorgaande alinea. Gaat die inderdaad nog over het vorige deelonderwerp?
- Het eerste deelonderwerp begint direct na de inleiding. Als je moet aangeven waar het eerste deelonderwerp begint, is het soms makkelijker om te kijken waar de inleiding eindigt.
- Kijk ook even naar de andere tekstvragen. Die gaan soms over een deelonderwerp. Aansluitende alinea's die in één vraag genoemd worden, vormen vaak zo'n deelonderwerp. Daar kun je wat aan hebben bij de vraag naar de indeling van de tekst.
- Kies bij twijfel de alinea met het laagste alineanummer. Een te hoog gekozen alinea veroorzaakt soms nog meer fouten.
- Soms worden er twee antwoorden goed gerekend. Meestal gaat het om twee op elkaar volgende alinea's. In dat geval is de laatste alinea van het vorige deelonderwerp meestal een soort opmaat naar het volgende.

Voorbeeld

Let op: dit voorbeeld behandelt alleen vraag 2 uit de examenopdracht hieronder; vraag 1 komt aan de orde in opdracht 9.

De tekst *Het nieuws als show* kan door middel van onderstaande kopjes in vijf opeenvolgende delen worden onderverdeeld:
Deel 1: Veranderingen in de media
Deel 2: Duiding van de veranderingen in de media
Deel 3: Professionalisering van de media
Deel 4: Uniformering van de media
Deel 5: Slot

1 Bij welke alinea begint deel 2, 'Duiding van de veranderingen in de media'?
2 Bij welke alinea begint deel 4, 'Uniformering van de media'?
Examen vwo 2016 tijdvak 2, vraag 1 en 2

→

Het nieuws als show

(10) Beperken we ons tot de kranten, dan moeten we constateren dat die, tegen alle pessimisme in, vandaag veel professioneler worden gemaakt dan enkele decennia terug ❶. Het opleidingsniveau van de redacteuren ligt hoger, ze schrijven vlotter en gewiekster, de opmaak is efficiënter, het idee van wat een krant moet zijn, is meer doordacht. Van een licht anarchistisch en nogal eens log en inefficiënt product werd de krant een prettig lezende verschijning, toegesneden op een lezer die als persoon wil worden erkend en tegelijk raad wil krijgen van een als vriend vermomde 'meneer'.

(11) Juist in die professionalisering schuilt echter ❸ de grootste paradox én het grootste gevaar van de huidige journalistiek. De individualisering die het nieuws, de lezer én de presentator of commentator een duidelijk herkenbaar gezicht heeft gegeven, vereist op organisatorisch vlak een machinerie waarvan de afzonderlijke raderen elke individualiteit hebben moeten opgeven. Ooit heerste er op krantenredacties een onverwoestbare anarchie en rekenden afzonderlijke redacteuren het tot hun eer zich aan chefs en hoofdredactie zo weinig mogelijk gelegen te laten liggen. Daarmee heeft het professioneel bedrijfsrationalisme korte metten gemaakt ❹. Kranten worden nu gemaakt volgens een top-down model dat vijftien, twintig jaar geleden ondenkbaar was geweest.

(12) Redacties zijn – anders gezegd – geoliede machines geworden, ter wille van een product dat veel persoonlijker oogt dan ooit het geval was. Het resultaat daarvan is een krant die niet alleen soepel maar ook steeds gladder wordt – en daarin steeds meer gaat lijken op al die andere kranten die werken volgens hetzelfde procedé ❷. De fotootjes boven en de herkenbare namen onder de gezichtsbepalende artikelen mogen verschillen, door professionalisering en personalisering zijn kranten steeds meer op elkaar gaan lijken.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 10 t/m 12

Hoe vind je het antwoord op vraag 2: Bij welke alinea begint deel 4, 'Uniformering van de media'?

❶ Alinea 10 gaat duidelijk nog over deelonderwerp 3 'Professionalisering van de media'.

❷ Alinea 12 gaat over deelonderwerp 4. Zinsneden als *steeds meer gaat lijken op* en *volgens hetzelfde procedé* wijzen op 'uniformering' (= alles wordt uniform/hetzelfde).

❸ Het signaalwoord *echter* wijst op een soort tegenstelling tussen alinea 10 en 11.

❹ De groen gemarkeerde zinnen in alinea 11 geven aan dat de individualiteit en de anarchie (toestand waarin niemand de leiding heeft) verdwenen zijn; er is dus uniformiteit.
Conclusie: alinea 11 hoort bij deelonderwerp 4 'Uniformering van de media'. Het antwoord op de vraag: Bij welke alinea begint deel 4, 'Uniformering van de media'? is dus: alinea 11.

Opdracht 9

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 349 en beantwoord de vraag.

1p Bij welke alinea begint deel 2, 'Duiding van de veranderingen in de media'?

Opdracht 10

Lees tekst 5 *De prijs van werk* en beantwoord de vragen.
De inleiding van de tekst 'De prijs van werk' bestaat uit alinea 1 en 2. Na deze inleiding kan de tekst in vier achtereenvolgende delen worden onderverdeeld:
deel 1: Werkdruk en arbeid
deel 2: Werkdruk en politiek
deel 3: Werkdruk en samenleving
deel 4: Werk als individuele keuze

1p **1** Bij welke alinea begint deel 3, 'Werkdruk en samenleving'?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 4, 'Werk als individuele keuze'?

Tekst 5

De prijs van werk

(1) Er is iets goed fout met de Nederlandse arbeidsmarkt. Inmiddels heeft een op de acht werknemers een burn-out. De helft van alle Nederlanders zegt het te druk te hebben. Het meeste ziekteverzuim is een gevolg van stress, depressie of overspannenheid. Meer dan de helft van alle depressieve werknemers noemt zijn werk als belangrijkste oorzaak voor de depressie.

(2) Daar wordt van alles aan gedaan. Nergens in Europa zijn immers meer psychologen per hoofd van de bevolking. Nergens gaan zo veel mensen naar de psycholoog of psychiater, zónder dat een psychische stoornis is vastgesteld. Tussen 1996 en 2011 steeg het gebruik van antidepressiva met maar liefst 230 procent. Depressies komen steeds minder vaak voort uit jeugd- of relatieproblemen en steeds vaker uit problemen op het werk of ontslag. De arbeidsmarkt levert steeds meer zieke mensen af.

(3) We hebben het drukker dan ooit want we moeten steeds flexibeler zijn, thuis en op het werk. Op papier heeft de Nederlander misschien een korte werkweek, maar sinds de jaren tachtig zijn we alleen maar drukker geworden met werk, overwerk, zorg en opleiding. Waren we hier in 1985 nog 43,6 uur per week aan kwijt, in 2005 was dat al 48,6 uur. De stijging zat voor het grootste deel in de categorie 'werk'. Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer stress te ervaren. De manier waarop we onze uren maken, is namelijk veranderd. De arbeidsmarkt wordt steeds flexibeler. Flexibilisering maakt dat werknemers steeds meer met elkaar moeten concurreren, of ze nu een vaste of tijdelijke baan hebben. Flexibel zijn betekent: voortdurend aan 'je eigen merk' schaven en maximaal wendbaar zijn. Volgens arbeidspsychologen worden overspannenheid en depressiviteit vooral veroorzaakt door de daaruit voortvloeiende baanonzekerheid, werkdruk, informatie-overload en onbalans tussen werk en privé.

(4) De explosie van stress en depressie is indirect een gevolg van de manier waarop we onze samenleving en arbeidsmarkt hebben ingericht. Het is het resultaat van beleidskeuzes die op dit moment verder worden doorgezet. De verkiezingscampagne in 2012 ging over Europa, de zorg en de crisis. De arbeidsmarkt werd weinig genoemd. In de formatie is men akkoord gegaan met de aantasting van het ontslagrecht en bekorting van de werkloosheidsuitkering, schijnbaar niet met al te grote moeite.

(5) Eigenlijk is dat vreemd. Sinds de crisis wordt er gepleit voor méér regelgeving: voor banken, zorginstellingen, verzekeraars, woningbouwcorporaties en andere instellingen. Maar als het over de arbeidsmarkt gaat, dan lijkt iedere regel er juist een te veel geworden. 'Baanzekerheid' en 'arbeidstijdverkorting' komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek. Het ontslagrecht wordt stap voor stap aangepast. Er gaan zelfs stemmen op om de werkweek te verlengen.

(6) Natuurlijk, er is wel verzet. De gedecimeerde vakbeweging roept eens wat. En onlangs stuurden zestien hoogleraren in de rechten een brandbrief naar Den Haag. De Nederlandse arbeidsmarkt is al zeer flexibel, schreven ze. En dat de versoepeling van het ontslagrecht tot meer werkgelegenheid zou leiden, is nooit bewezen. Ook de concurrentiepositie wordt er niet mee bevorderd. De arbeidsproductiviteit gaat immers omlaag doordat werknemers zichzelf meer moeten profileren, waardoor zij minder op het belang van het bedrijf zijn gericht. Bezwaren als deze zijn aan dovemansoren gericht. Alternatieven – loonmatiging, minder consumptie en meer vrije tijd – worden nauwelijks overwogen.

(7) De argumenten van de voorstanders zijn steevast economisch. De Nederlandse markt is in vergelijking met buitenlandse markten al veel flexibeler. Flexibilisering zou de arbeidsmarkt 'beter laten functioneren' en voor 'meer dynamiek' zorgen.

→

Langer werken zou bovendien de 'houdbaarheid van de verzorgingsstaat' garanderen.

(8) De belangrijkste vraag wordt ondertussen nauwelijks gesteld. Die gaat niet over de economische, maar over de maatschappelijke – zeg gerust geestelijke – gevolgen van deze politieke keuzes. De tijd voor hobby's, muziek, vrienden, familie, kunst, cultuur en sport slinkt in rap tempo. Nederlanders besteden steeds minder tijd aan huisgenoten, vrienden en familie. Niet alleen hebben we het drukker, het onderscheid tussen werk en vrije tijd vervaagt. Als 'manager van je eigen leven' ben je in principe altijd aan het werk, daarmee geholpen door je smartphone. En alsof dat nog niet genoeg is, heeft de flexibele mens – of deze nu in tijdelijke of vaste dienst is – minder het gevoel een zinvol onderdeel van een gemeenschap te zijn. Kerk, vereniging, partij en vakbond zijn al langer op hun retour. Nu brokkelt ook de laatste zuil van zekerheid, ons werk, in rap tempo af. Het gaat – kortom – slecht met het 'ons' in Nederland.

(9) Aan deze maatschappelijke teloorgang ligt een hardnekkig mensbeeld ten grondslag. In dit mensbeeld worden zowel studenten als werknemers, flex én vast, tot 'menselijke grondstof' gereduceerd: economische eenheden die zo efficiënt mogelijk moeten worden ingezet. De woordkeuze van politici, economen en human-resourcesmanagers is veelzeggend. Werknemers zouden 'concurrerende' wezens zijn. Om zichzelf als 'menselijk kapitaal' te kunnen verkopen op de 'arbeidsmarkt' moeten ze in zichzelf 'investeren'. In de 'kenniseconomie' zorgt 'een leven lang leren' ervoor dat zij hun 'concurrentiekracht' behouden. De immer concurrerende werknemer moet daar wel zijn best voor doen. 'Wie dat niet doet, moet op de blaren zitten.' Mislukken is een kwestie van 'eigen verantwoordelijkheid' geworden.

(10) Voorlopig zal de trend van harder, flexibeler en prestatiegerichter werken dan ook niet worden gekeerd. Rechts wil het, links slikt het. Zelfs de belangrijkste graadmeter van de toekomst, het onderwijs, wordt verder ten dienste gesteld van de arbeidsmarkt. 'Nutteloze' vakken als geschiedenis, kunst, aardrijkskunde en literatuur zullen nog meer op de achtergrond geraken. CKV (culturele en kunstzinnige vorming) moet nu al wijken voor de 'kernvakken'. Aan de universiteit krijgen alleen de topsectoren die geld opleveren extra subsidie. Het sleutelwoord is innovatie – een eufemisme voor wetenschap die geld oplevert.

(11) Studenten gaan meer lenen met het argument dat studeren een 'investering in jezelf' is. De onderliggende boodschap luidt: doe geen pretstudie maar een 'nuttige' opleiding waarvan de investering rendeert. Studeren moet bovendien steeds sneller, waardoor een recordaantal overspannen studenten bij de psycholoog loopt.

(12) Het onderricht van de werknemer richt zich nu ook op de persoon zelf, op zijn assertiviteit, de mate waarin hij een 'teamspeler' is en bovenal zijn flexibiliteit. Werknemers worden niet alleen in hun functie beoordeeld, hun hele persoonlijkheid moet de toets der kritiek doorstaan. Werken en leren zijn in de kenniseconomie onlosmakelijk met elkaar verbonden. Flexibiliteit is nu een deugd op zich, voor zowel vaste als tijdelijke werknemers. We moeten ook 'in ons hoofd' flexibel worden. Maar de werknemer die tot 'levenslang leren' is veroordeeld, is niet onderhevig aan permanente verwondering. Hij lijdt aan chronische kennisstress.

(13) Uiteindelijk is er slechts één kink in de kabel: we willen helemaal geen hogere werkdruk. We wíllen niet harder werken. Uit iedere arbeidsenquête blijkt dat we juist minder willen werken. Desnoods voor een lager salaris. Zowel mannen als vrouwen geven de voorkeur aan een deeltijdbaan van tussen de 20 en 34 uur per week. Vrijwel alle werknemers verkiezen baanzekerheid boven een hoger inkomen, meer vrijheid of een bijscholingstraject – zeker sinds de crisis is uitgebroken. Ontslagen vijftigers hebben geen behoefte aan een leven lang leren als er toch geen

baan in het verschiet ligt. De helft
230 van het aantal kleine zelfstandigen
geeft er na drie jaar de brui aan.
(14) Natuurlijk, er zijn best werknemers die van baan willen veranderen.
Dan zijn ze op zoek naar 'een nieuwe
235 uitdaging' of willen ze gewoon meer
geld verdienen. Een nieuwe baan
mag in de optiek van de werknemers
echter niet ten koste gaan van hun
baanzekerheid. 'Het gaat niet om
240 baanzekerheid, het gaat om werkzekerheid', haasten werkgevers zich
daarbij aan te tekenen. Werknemers
zouden zich volgens hen niet zo druk
moeten maken over hun contract, ze
245 moeten er gewoon voor zorgen dat
ze aantrekkelijk blijven voor werkgevers. Maar dat is een wereld van
verschil: baanzekerheid is een recht,
werkzekerheid een gunst.
250 **(15)** Voor eenieder met succes is dit
mensbeeld zo gek nog niet. Voor
zolang het duurt, mogen de succesvollen zich op de borst kloppen.
Succes is dan hun eigen keuze. Voor
255 veel lageropgeleiden, minderheden,
ouderen, jongeren, alleenstaande
moeders, arbeidsongeschikten en
werklozen is het flexibele mensbeeld
een ramp. Met werkzekerheid betalen
260 ze hun rekeningen niet. En daar mogen
ze alleen zichzelf de schuld van geven.
(16) Het grootste verlies wordt door
ons allemaal geleden. Nederlanders
zijn jaar in jaar uit, al zo'n drie decen-
265 nia achter elkaar, minder in staat van
'het goede leven' te genieten. Natuurlijk maakt werk daar een belangrijk onderdeel van uit. Maar minder
vrije tijd en minder zekerheid bete-
270 kenen minder verwondering, minder
zorg voor elkaar, minder vriendschap, minder saamhorigheid en
minder genieten. Dat is geen kwestie
van 'eigen verantwoordelijkheid'. Het
275 is het resultaat van politieke keuzes.

naar: Rutger Bregman
uit: de Volkskrant, 24 november 2012
Rutger Bregman (1988) is een Nederlands geschiedkundige en publicist.
Examen vwo 2016 tijdvak 1, Tekst 1

Theorie

Het tekstdoel of de tekstsoort vaststellen

In het Eindexamen Tekstbegrip wordt je vaak gevraagd het **tekstdoel** (amuseren, informeren, opiniëren, overtuigen of activeren) of de **tekstsoort** (uiteenzetting, beschouwing, betoog of mengvorm) van de tekst vast te stellen. → ***zie Lezen p. 58 (4 vwo)***
De vraag naar tekstdoel/tekstsoort is meestal een meerkeuzevraag.

Zo stel je het tekstdoel / de tekstsoort vast

1. Vraag je af: wat wil de auteur met deze tekst bereiken bij de lezers? Geef eerst jouw antwoord (als lezer) op die vraag.
2. Kijk dan naar de vraag over de hoofdgedachte van de tekst. → ***zie Basis p. 10 (4 vwo)***
   Er is verband tussen hoofdgedachte en tekstdoel/tekstsoort. Een informerende tekst (uiteenzetting) of een opiniërende tekst (beschouwing) heeft meestal een constatering als hoofdgedachte. Een overtuigende tekst (betoog) of een activerende tekst heeft als hoofdgedachte een mening (standpunt). Kijk dus of de aangeboden antwoorden bij de meerkeuzevraag over de hoofdgedachte vooral constateringen of vooral meningen zijn. Houd natuurlijk rekening met de hoofdgedachte die je als antwoord gekozen hebt.
3. Bekijk de titel. Soms geeft een titel een aanwijzing over het tekstdoel. Zeker wanneer de titel een mening is, is dat een aanwijzing voor een overtuigende of activerende tekst.

Opdracht
11

1p

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 93 en beantwoord de vraag.
Hoe kan tekst 4 het beste worden getypeerd?
De tekst is vooral te typeren als

A een beschouwing, omdat de geschetste visies op nieuwsvoorziening nogal eens zijn veranderd in de afgelopen decennia.
B een beschouwing, omdat verschillende mogelijkheden worden gepresenteerd om de moderne nieuwsvoorziening te verbeteren.
C een betoog, omdat wordt gepleit voor een hernieuwde werkwijze voor redacteuren in de moderne nieuwsvoorziening.
D een betoog, omdat wordt opgeroepen tot het omarmen van Duys' format om de moderne nieuwsvoorziening te verbeteren.

Opdracht
12

1p

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 99 en beantwoord de vraag.
Met welke zin wordt het doel van tekst 5 het best omschreven?
De tekst is ervoor bedoeld om

A aan de lezer duidelijk te maken dat de politiek het toelaat dat er te hoge eisen aan werknemers worden gesteld en dat alleen de werknemers zelf daar verandering in kunnen brengen.
B aan de lezer uiteen te zetten hoe de eisen vanuit de arbeidsmarkt veranderd zijn en de lezer ervan te overtuigen dat deze veranderingen een negatieve invloed op de maatschappij hebben.
C de lezer duidelijk te maken welke mechanismen gezamenlijk de arbeidsmarkt beïnvloeden en de lezer ervan te overtuigen dat alleen een goede voorbereiding tot betere individuele kansen leidt.
D de lezer te informeren over de veranderingen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij en de lezer ertoe aan te zetten meer eigen verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke positie te nemen.

Theorie

Uitspraken over een tekst beoordelen

De opdracht om **uitspraken over een tekst te beoordelen** op juistheid is meestal een van de laatste opdrachten bij de tekst. Je hebt de tekst dan al bijna helemaal gelezen en er een aantal andere vragen over beantwoord. De inhoud, het onderwerp en de deelonderwerpen, de redeneringen van de auteur en de hoofdgedachte heb je dus al in je hoofd. Op basis daarvan vergelijk je de uitspraken met de inhoud van de tekst. Tip: Streep eerst beweringen weg die zeker onjuist zijn.

Opdracht
13

2p

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 93 en beantwoord de vraag.
Welke drie van onderstaande zinnen stroken met de inhoud en de strekking van tekst 4?
Noteer de nummers van de zinnen.

1 Dagbladlezers zijn tegenwoordig goed in staat om zelfstandig hun mening te vormen op basis van de beschikbare nieuwsvoorziening.
2 De krant weerspiegelt onze postmoderne maatschappij waarin veel opinies naast elkaar bestaan.
3 Door gebrek aan brede analyses en vergezichten wordt de krant steeds oppervlakkiger.
4 Het huidige format voor nieuwsvoorziening leidt tot voorspelbaarheid en te grote uniformiteit.
5 Hoofdredacteuren van kranten geven het nieuws elke dag hun eigen persoonlijke tintje.
6 Lezers van een krant willen door hun krant graag bevestigd worden in hun opinies.
7 Willem Duys was de grondlegger van de huidige televisiejournalistiek.

Opdracht
14

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 99 en beantwoord de vraag.

3p Welke drie van onderstaande zinnen zijn inhoudelijk gezien juist volgens tekst 5? Noteer de nummers van deze zinnen.

1 ‘Baanzekerheid’ en ‘arbeidstijdverkorting’ komen nauwelijks meer voor in het Haagse woordenboek.
2 Bewust kiezen politici het mensbeeld van de flexibele mens als basis voor hun beleidskeuzes.
3 De huidige flexibilisering van de arbeidsmarkt is inhoudelijk niet verdedigbaar.
4 De laatste jaren ervaren mensen veel meer stress door hun werk.
5 Politieke problemen leiden tot problemen op de arbeidsmarkt.
6 Wetenschap moet geld opleveren.

Theorie

Teksten vergelijken

Als twee teksten over hetzelfde onderwerp gaan, kun je ze met elkaar **vergelijken**. Er zijn dan immers altijd overeenkomsten en verschillen. Die kunnen met diverse zaken te maken hebben, bijvoorbeeld:

- verschillen tussen de teksten in de gegeven informatie;
- inhoudelijke toevoegingen die een tekstfragment geeft op de hoofdtekst;
- verschillen in de verklaringen of de oplossingen die de teksten geven voor een probleem;
- overeenkomsten of verschillen in opvattingen en/of argumenten van de auteurs.

Als er gevraagd wordt naar verschillen tussen twee teksten, moet je altijd over *beide* teksten iets inhoudelijks zeggen, bijvoorbeeld: ‘De auteur van tekst 1 vindt dít en de auteur van tekst 2 vindt juist dát.’ Zeg niet: ‘De auteur van tekst 1 vindt dít en de auteur van tekst 2 *niet*.’ In het laatste geval zeg je niet iets duidelijks over tekst 2.

Er zijn drie soorten vragen:
1 vragen over een tekstfragment en een (klein) deel van een hoofdtekst;
2 vragen over een tekstfragment en een hele hoofdtekst;
3 vragen over twee hoofdteksten.

Voor vragen van het type 2 en 3 moet je één of twee teksten helemaal gelezen hebben of opnieuw lezen. Dat kost veel tijd. Als je op het examen in tijdnood raakt, kun je vragen van het type 2 en 3 beter even overslaan. Blijkt later dat je toch tijd genoeg hebt, dan maak je de vraag alsnog, want zo’n vraag levert vaak wel 2 of 3 punten op.

Opdracht
15

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 99 en tekst 6 *Tekstfragment 1* en beantwoord de vragen.

1p **1** Citeer uit tekstfragment 1 de zin die nauw aansluit bij de hoofdgedachte van tekst 5.

1p **2** In tekstfragment 1 worden beweringen gedaan over inkomensveranderingen van verschillende sociaal-economische groeperingen.
Bij welke alinea uit tekst 5 sluiten deze beweringen het meeste aan?

Tekst 6

Tekstfragment 1

Voor minister-president Rutte is het onvermijdelijk dat we zekerheden opgeven. "Dé manier om kwijt te raken wat we hebben, is vast te houden aan wat we hebben", sprak hij in zijn H.J. Schoo-lezing. Daar zit een kern van waarheid in. Maar de boodschap zou veel beter te verteren zijn als je niet zou voelen dat het steeds dezelfde mensen zijn die profiteren van "het opgeven van zekerheden", terwijl anderen het nakijken hebben. Hoger opgeleiden, de commerciele jongens, de mensen die slim door het systeem weten te manoeuvreren, gaan erop vooruit en de rest heeft het nakijken.

Volgens een recente studie van het Amsterdamse Instituut voor Arbeidsstudies is de rijkste 10 procent van Nederland er sinds het einde van de jaren zeventig 23 procent op vooruitgegaan, terwijl de armste 10 procent juist 30 procent heeft ingeleverd. Maatschappelijke veranderingen zijn beter te verkopen als de overheid niet de concurrentie, maar de verbinding tussen burgers zou benadrukken. Misschien zouden we dan ook tot de conclusie komen dat sommige zekerheden niet meer te handhaven zijn. Maar dan zou de pijn tenminste eerlijk verdeeld worden.

naar: Peter Giesen
uit: de Volkskrant, 9 november 2013
Examen vwo 2016 tijdvak 1, tekstfragment 1

Ik kan/weet:

- ☐ betogende teksten lezen, waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of beschouwing geeft. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ taalgebruik beoordelen. 4F
- ☐ ironisch taalgebruik herkennen. 4F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F
- ☐ impliciete relaties tussen tekstdelen aangeven. 4F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende of betogende teksten. 4F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

3 Argumenteren

Je leert:

- hoe je de diverse opdrachten over de vaardigheid Argumenteren aanpakt.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1-9 *(4 vwo)* en §10-11 *(5 vwo)*
- Cursus 2 Lezen § 1-4 *(4 vwo)*, § 5-6 *(5 vwo)* en § 7
- Cursus 6 Argumenteren § 1-3 *(4 vwo)* en § 4-5 *(5 vwo)*

Theorie

Argumenteren

Op het Centraal Schriftelijk Eindexamen wordt je kennis van argumentatie getoetst. Die kennis valt uiteen in twee vaardigheden: (1) een betoog analyseren en (2) een betoog beoordelen. Alle theorie over argumenteren vind je in de gelijknamige cursus.
→ zie Argumenteren p. 118 (4 vwo)

1 Een betoog analyseren
Je kunt
- standpunten en argumenten identificeren en interpreteren;
- feitelijke en waarderende argumenten onderscheiden;
- argumentatiestructuren herkennen: enkelvoudige, onderschikkende en nevenschikkende argumentaties;
- argumentatieschema's herkennen op basis van
  – oorzaak en gevolg;
  – kenmerk of eigenschap;
  – voor- en nadelen;
  – voorbeelden;
  – vergelijking;
  – autoriteit.

2 Een betoog beoordelen
Je kunt
- drogredenen herkennen: (*a*) een onjuist gebruik van een argumentatieschema of (*b*) het overtreden van een discussieregel;
  a onjuist gebruik van een argumentatieschema:
    – onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema;
    – onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema;
    – onjuist beroep op een voor- en nadelenschema:
      – overdrijven van voor- of nadelen;
      – vals dilemma;
    – onjuist beroep op een voorbeeldschema: overhaaste generalisatie;
    – onjuist beroep op een vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking;
    – onjuist beroep op autoriteit.
  b overtreding van een discussieregel:
    – de persoonlijke aanval;
    – het ontduiken van de bewijslast;
    – de cirkelredenering;
    – het vertekenen van een standpunt;
    – het bespelen van publiek.
- een betoog op aanvaardbaarheid beoordelen op basis van:

→

– aanvaardbaarheid en controleerbaarheid van feitelijke argumenten;
– betrouwbaarheid van bronnen;
– aanvaardbaarheid van waarderende argumenten;
– relevantie van argumenten;
– consistentie van de argumentatie;
– toereikendheid van de argumentatie.

In het vervolg van deze paragraaf komen de diverse tekstonafhankelijke vragen/ opdrachten van het domein *Argumenteren* aan de orde.

Theorie

Een betoog analyseren: standpunten en (feitelijke en waarderende) argumenten identificeren en interpreteren

Standpunten en **argumenten** herken je soms aan **signaalwoorden**. Er zijn **feitelijke** en **waarderende** argumenten. → ***zie Argumenteren p. 118 (4 vwo)***

Opdracht
1

Lees tekst 1 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* en beantwoord de vragen.

1p **1** Welk standpunt wordt in tekst 1 ingenomen als het gaat om de positie van vrouwen en mannen?
A Het is terecht dat vrouwen bevoorrecht worden, omdat dat al eeuwenlang het geval is.
B Het is terecht dat vrouwen bevoorrecht worden, omdat ze nu eenmaal zwakker zijn.
C Mannen moeten bevoorrecht worden, omdat ze al eeuwenlang achtergesteld worden.
D Mannen moeten bevoorrecht worden, omdat ze het nu slechter hebben dan vrouwen.

4p **2** De redenering die in tekst 1 wordt uitgewerkt, kan worden samengevat met behulp van onderstaand schema.
Vul het verder aan. Geef antwoord in volledige zinnen. Soms moet je de kern van een argument in eigen woorden samenvatten. Gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 70 woorden.

Standpunt	Vrouwen worden bevoorrecht / niet onderdrukt (door mannen)
Argument in alinea 5	
Argument in alinea 6	
Argument in alinea 7	
Conclusie	

Naar: Examen vwo 2017 tijdvak 1, vraag 7

Tekst 1

Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht

(1) Er zijn vijftig jaar voorbij sinds Betty Friedan, de latere hogepriesteres van het feminisme, haar *The feminine mystique* publiceerde. En wat voor vijftig jaar zijn dat geweest! Miljoenen boeken, artikelen en interviews hebben ons duidelijk gemaakt dat vrouwen gediscrimineerd, verdrukt, gebruikt en misbruikt worden door mannen. Het spervuur aan beschuldigingen is intens en meedogenloos. Het begint wanneer we op de kleuterschool zitten en vergezelt ons vaak tot aan het graf.

(2) Maar zijn de beschuldigingen ook waar? Hebben vrouwen het ook

werkelijk slechter dan mannen? Wanneer dat zo is, hoe kan het dan dat de maatschappij mannelijke scholieren altijd veel harder behandelt om volwaardig lid van de maatschappij te worden dan vrouwen – vanaf het oude Egypte tot aan de moderne militaire academies (voordat deze gemengd werden)?

(3) Hoe komt het dat mannen, vanaf de Bijbelse Jakob tot aan het hedendaagse India, altijd moeten betalen voor het recht op trouwen terwijl vrouwen dat niet hoeven? Hoe komt het dat mannen, vanaf het moment dat aan Adam werd gezegd dat hij ‘in het zweet zijns aanschijns’ zou eten, tot op de dag van vandaag praktisch altijd het zwaarste, smerigste en allergevaarlijkste werk uitvoeren en de overgrote meerderheid van werkgerelateerde ongelukken ondergaan? Hoe komt het dat in de meeste landen vanaf Talmoedische tijden tot aan het heden, de wet mannen altijd heeft verplicht hun vrouwen te verzorgen, maar nooit andersom? Hoe komt het dat vrouwen volgens een VN-onderzoek in dertien verschillende landen twee keer zoveel uur per dag besteden aan slapen, rusten, eten, opmaken en *socializen* dan mannen?

(4) Duizenden jaren geleden kon seriemoordenares Medea[1] in de Griekse mythologie ongestraft in een wagen wegkomen die haar ter beschikking was gesteld door de zonnegod Helios. In het Texas van vandaag worden veroordeelde mannelijke moordenaars vaker geëxecuteerd dan vrouwelijke – de verhouding is tien op een. Wanneer het rechtssysteem in de Verenigde Staten vrouwen hetzelfde zou behandelen als mannen, zou het aantal vrouwelijke gevangenen in het kwadraat zijn toegenomen. Sinds de oorlog is uitgevonden, zijn vrouwen nooit gedwongen te vechten; dat is zelfs van toepassing op het hedendaagse Israël, het enige land in de geschiedenis dat vrouwendienstplicht kent.

(5) Vandaag heeft ieder noemenswaardig ziekenhuis een afdeling voor vrouwenziekten, met name voor borstkanker. Maar gelijkwaardige klinieken om prostaatkanker te behandelen zijn zeldzaam, terwijl prostaatkanker toch net zo dodelijk is, zo niet iets dodelijker. In veel ontwikkelde landen worden er twee van iedere drie dollars in de medische zorg aan vrouwen besteed. De financiering van medisch onderzoek is nog onevenwichtiger.

(6) En er is meer. Telkens wanneer er zich een gijzelingssituatie voordoet, zijn het de vrouwen (en kinderen) die als eersten worden vrijgelaten. Zelfs wanneer een klimpartij in de bergen mislukt, wordt verwacht dat de mannen zich opofferen voor de vrouwen en niet andersom. Op tv is mannenbloed goedkoop – een schrijver beweert dat er tweehonderd mannen sterven op het scherm voor iedere vrouw die hun lot deelt. Op hetzelfde medium is een vrouwendood altijd een tragedie, behalve wanneer ze een echt slecht karakter heeft. Maar wanneer een man sterft, is het óf zijn eigen schuld óf is zijn dood onderdeel van het vermaak.

(7) In dit verband kan ik ook wijzen op de zogenoemde ‘dubbele standaard’. Die laat zien dat de dingen niet zo eenvoudig zijn als ze lijken. In het Oude Testament wordt de man die zijn zus verleidt, ter dood gebracht. De tekst bevat geen enkel woord over het omgekeerde. In het Byzantijns recht moest de man die schuldig was aan hoererij een boete betalen – die gedeeltelijk naar de vrouw ging met wie hij geslapen had. Wanneer hij niet kon betalen, moest hij de amputatie van een lidmaat ondergaan – omgekeerd gebeurde dat echter niet. In veel culturen zijn mannelijke homoseksuelen met groot machtsvertoon vervolgd, maar lesbische vrouwen bleven onaangeraakt. Terwijl zo’n tienduizend homoseksuelen in de concentratiekampen stierven, blijkt geen enkele lesbische vrouw ooit gearresteerd te zijn om diezelfde reden.

(8) Kortom, vrouwenonderdrukking is een mythe. Is een leugen. Voor ieder nadeel dat het vrouw-zijn met zich meebrengt, zijn er privileges die zij alleen geniet. In werkelijkheid zijn het de mannen die het meeste werk in het leven doen, moeilijkheden verdragen en als gevolg daarvan sterven. Niet toevallig is hun levensverwachting vandaag de dag in 194 van de 194 landen lager dan die van vrouwen.

→

(9) Mannen kunnen weliswaar geen kinderen baren, maar zijn wel, fysiek gesproken, de sterkere sekse. De huidige situatie, waarin vrouwen 140 bevoorrecht zijn ten opzichte van mannen, moet daarom ook blijven zoals deze is. Iedereen van ons is uit een vrouw geboren. Als volwassen man zou ik niet willen dat vrouwen 145 zich voor mij opofferen (als kind is het een ander geval). Het zou echter fijn zijn wanneer we, te midden van de tsunami aan rioolinhoud die feministen de laatste vijftig jaar over 150 onze hoofden uit hebben gegoten, van tijd tot tijd een vriendelijke vrouwenstem konden horen die zegt: "Dank je, vriend."

naar: Martin van Creveld
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Examen vwo 2017 tijdvak 1, Tekst 1

noot 1 Medea was in de Griekse mythologie een tovenares, getrouwd met Jason. Hij nam haar mee naar Griekenland, maar liet haar in de steek voor de dochter van de koning van Korinthe. Daarop nam Medea gruwelijk wraak door hun twee zoontjes te vermoorden alsook de koning van Korinthe en zijn dochter. Met een drakenwagen, gezonden door haar grootvader Helios, vluchtte Medea weg.

Opdracht
2

Lees tekst 2 *Tekstfragment 2* en beantwoord de vragen.

2p **1** Wat is in tekst 2 het centrale standpunt? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

Een auteur kan in zijn argumentatie gebruikmaken van feitelijke en van waarderende argumenten. Beide soorten argumenten zijn ook aanwijsbaar in tekst 2.

1p **2** In welke alinea wordt met name gebruikgemaakt van argumentatie op basis van waarderende uitspraken?

Tekst 2

Tekstfragment 2

(1) Tegenwoordig kunnen onderzoekers DNA-codes lezen en erfelijke eigenschappen van voedsel ingrijpend veranderen. Dat heet genetische modificatie. Is dat gevaarlijk? Het meest genoemde risico is dat er een eiwit ontstaat waar mensen allergisch voor zijn. In theorie kan dat, maar als de fabrikant zo'n eiwit niet onderkent, doet de EU dat wel en die laat zo'n product niet toe. Andere gezondheidsproblemen zijn nogal gezocht.

(2) De directe effecten op het milieu lijken na twintig jaar ervaring ook wel los te lopen. Steeds meer oerwouden worden gerooid voor de landbouw, maar dat ligt aan de groeiende vraag naar vlees, melk en biobrandstof. Het maakt daarbij niet uit of je gebruikmaakt van gentech of niet.

(3) DNA-technieken vergroten wel de macht van multinationals zoals Monsanto. Monsanto creëert en patenteert krachtige nieuwe zaden die iedere boer moet hebben om de concurrentie vol te houden. Streven Monsanto en consorten naar een monopolie op zaden en dus op ons eten? Ongetwijfeld, want monopolies betekenen winst. Dat is een gevaar en daar moeten we iets tegen doen. Een verbod op genetisch gemodificeerde planten helpt echter weinig. We hebben andere wetten nodig, bijvoorbeeld een verbod op het patenteren van zaden.

naar: Martijn Katan, emeritus hoogleraar in de voedingsleer aan de Vrije Universiteit Amsterdam
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 april 2014
Examen vwo 2017 tijdvak 2, Tekstfragment 2

Theorie

Een betoog analyseren: argumentatieschema's herkennen

Er zijn zes verschillende argumentatieschema's: op basis van **oorzaak en gevolg**, **kenmerk of eigenschap**, **voor- en nadelen**, **voorbeelden**, **vergelijking** en **autoriteit**.
Het juiste schema zoek je in drie stappen:
Stap 1 Onderstreep het standpunt.
Stap 2 Onderstreep het argument.
Stap 3 Bepaal van welk schema er sprake is (door de redenering te vergelijken met de voorbeelden uit de cursus Argumenteren). → ***zie Argumenteren p. 129 (4 vwo)***

Opdracht
3

Lees tekst 3 *Tekstfragment 3* en beantwoord de vraag.
Van wat voor soort argumentatie wordt in tekst 3 voornamelijk gebruikgemaakt?
1p Van argumentatie op basis van
A oorzaak en gevolg
B vergelijking
C voorbeeld

Tekst 3

Tekstfragment 3

(1) Ondernemers omarmen de sociale media. Maar helemaal zonder gevaar is het gebruik ervan niet. Om te zorgen dat je geen flater slaat op Twitter en Facebook, zijn er deze do's & don'ts.

Bezint eer gij begint
(2) Veel mensen gebruiken sociale media 'even tussendoor' om een bericht de wereld in te sturen. Ze tweeten bijvoorbeeld dat ze bij een klant op bezoek zijn om te praten over een grote order. Misschien is die klant daar wel helemaal niet van gediend. Of je krijgt tijdens het gesprek te horen dat de order niet doorgaat. De tweet is ondertussen wel de wereld ingestuurd en kan soms hardnekkig blijven rondzingen.

Respecteer privacy
(3) Niet iedereen wil graag op internet staan. Pas op met het noemen van namen van mensen op Facebook. Wees voorzichtig met persoonsgegevens. Bedenk goed of iedereen die je op een filmpje hebt staan, wel op YouTube wil verschijnen. Weet dat iedere opname die je maakt die niet op de openbare weg speelt, een mijnenveld van privacyregels met zich meebrengt.

Maak communicatiebeleid voor gebruik van sociale media
(4) Hoe wil je dat jouw bedrijf zich presenteert aan de buitenwereld? Welke waarden zijn belangrijk in je communicatie? Dit soort vragen beantwoord je met communicatiebeleid of met je communicatiestrategie. Dat hoeft geen dik boekwerk te zijn, een paar basisregels op een vel A4 zijn vaak genoeg. Sociale media moeten binnen dat beleid passen en ermee in overeenstemming zijn.

naar: www.mkbservicedesk.nl
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekstfragment 3

Opdracht
4

Lees tekst 4 *Tekstfragment 2* en beantwoord de vraag.
Een schrijver kan gebruikmaken van verschillende soorten argumentatie.

1p Van welk argumentatieschema wordt gebruikgemaakt in alinea 3 van tekst 4?
De argumentatie in alinea 3 berust op

A autoriteit.
B vergelijking.
C voorbeeld.

Tekst 4

Tekstfragment 2

Hooggeachte mevrouw Schippers,

(1) Misschien kunt u het ons uitleggen. Wat is het verschil tussen een patiënt met een manisch-depressieve stoornis en iemand die lijdt aan multiple sclerose? Beiden vertonen immers veranderingen in hun gedrag. Beide aandoeningen hebben een periodiek beloop. De beide ziekten treffen gelijkelijk mensen in de bloei van hun leven. (…)
(2) Als het u niet lukt om ons het verschil tussen deze psychiatrische en 'somatische' stoornissen uit te leggen, kunt u dan verduidelijken waarom u voorstelt om een – verhoogde – eigen bijdrage te eisen van de psychiatrische patiënten en niet van patiënten die lijden aan andere (hersen) aandoeningen? (…)
(3) Wij kunnen uw voorstel niet anders uitleggen dan als een terugval op gedachtegoed waartegen Philippe Pinel, die de psychiatrische patiënt letterlijk en figuurlijk uit zijn ketenen bevrijdde, al meer dan tweehonderd jaar geleden in opstand kwam: de waan dat psychiatrische ziekten geen echte ziekten zouden zijn.

naar: een open brief van de hoogleraren psychiatrie van de acht academische ziekenhuizen aan minister Edith Schippers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
uit: NRC Handelsblad, 21 juni 2011
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekstfragment 2

Opdracht
5

Lees tekst 5 *Het nieuws als show* en beantwoord de vraag.

1p Van welk argumentatieschema wordt in alinea 3 en 4 vooral gebruikgemaakt?
Er wordt vooral gebruikgemaakt van argumentatie op basis van

A oorzaak en gevolg.
B vergelijking.
C voorbeelden.
D voor- en nadeel.

Tekst 5

Het nieuws als show

(1) In 1963 verscheen op de Nederlandse televisie voor het eerst iets wat leek op een anchorman[1]. Willem Duys[2] begon het maandelijk-
5 se praatprogramma *Voor de vuist weg*. Hijzelf was er de spil en het gezicht van; gasten kwamen en gingen. Berucht werd de uitzending met de man die ter verruiming van de
10 geest een gaatje in zijn voorhoofd had geboord (midden jaren zestig). Het grootste deel van wat uitdrukkelijk een 'show' heette, werd gevuld met licht nieuws en optredens van
15 artiesten. *Voor de vuist weg* bleek een schot in de roos. Niet alleen omdat het programma jarenlang tot de best bekeken uitzendingen van de Nederlandse televisie behoorde,
20 maar ook omdat de formule ervan gaandeweg school heeft gemaakt in de televisiejournalistiek en nieuwsvoorziening.
(2) Eén vast en betrouwbaar gezicht
25 om je aan vast te klampen, en een hele stoet individuele gezichten om

het nieuws een persoonlijk karakter te geven. Dat is vandaag de dag ook het karakter van populaire praatprogramma's op televisie als *Pauw & Witteman* en *Knevel & Van den Brink*[3]. Alleen veranderde dit ene gezicht soms in twee gezichten. Dat was eveneens afgekeken van het Amerikaanse voorbeeld, waar zelfs nieuwslezers het al sinds jaar en dag niet meer alleen mogen doen. En dus vormen duo-presentatoren als Jeroen Pauw en Paul Witteman hun eigen variant op het janusgezicht[4] waarmee politiekoppels van oudsher hun ondervragingstechnieken kracht bijzetten.

(3) Die gezichten, daar gaat het om. Zij geven het nieuws een persoonlijk aanzien. Aan de redactionele kant krijgt het medium het mombakkes opgezet van Paul Witteman of Andries Knevel. Aan de persoonlijke kant krijgt het nieuws het gezicht van één specifieke betrokkene bij ramp, festiviteit of trend. En de politicus die aanschuift, wordt van de weeromstuit een persoon als u of ik. Politici maken hun akkoord niet alleen eerder bekend bij *Pauw & Witteman* dan in de Tweede Kamer, zij doen dat meestal ook als leuke jongens die elkaar best mogen, in plaats van de staatslieden die zij zouden moeten zijn.

(**4**) Het format, dat tenslotte niet voor niets in het entertainment van Willem Duys is geworteld, brengt die metamorfose vanzelf tot stand. Hoe effectief het format is, blijkt niet alleen uit dit soort tv-programma's. Ook de dagbladen moeten eraan geloven. Nieuws is pas compleet, wanneer daarbij een paar 'gewone Nederlanders' mogen toelichten hoe het hun leven beïnvloedt en wat zij daarvan vinden. En ook aan de kant van het medium heeft het anonieme gezag van de krant inmiddels een duidelijk gezicht gekregen. Hoofdredacteuren spreken zich uit in wekelijkse brieven aan de lezer, gaan het land in om deze te ontmoeten of schuiven op hun beurt aan bij presentator Jeroen Pauw. Het officiële commentaar van de krant wordt vaak overvleugeld door dat van columnisten, sprekend op eigen gezag en voorzien van identificeerbare pasfoto's.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 1 t/m 4

noot 1 anchorman: vaste presentator in een televisiejournaal of actualiteitenprogramma, rond 1960 naar Amerikaans voorbeeld in de Nederlandse media geïntroduceerd
noot 2 Willem Duys (1928-2011) was een Nederlandse radio- en televisiepresentator.
noot 3 *Pauw & Witteman* was een populair praatprogramma (2006-2014) op televisie waarin diverse gasten, onder wie politici, aan tafel verschenen en over actuele onderwerpen discussieerden. Een vergelijkbaar praatprogramma was van 2007 tot 2014 dat van Andries Knevel en Tijs van den Brink.
noot 4 janusgezicht: term, ontleend aan Janus, een Romeinse god die met twee gezichten werd afgebeeld

Opdracht 6

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 99 en beantwoord de vraag.

1p In de tekst wordt met regelmaat gebruikgemaakt van argumentatie. Van welk argumentatieschema wordt voornamelijk gebruikgemaakt?
Van argumentatie op basis van
A gezag
B kenmerk
C oorzaak en gevolg
D overeenkomst en vergelijking
E voorbeelden

Theorie

Een betoog analyseren: argumentatiestructuren herkennen

Er zijn drie verschillende **argumentatiestructuren**: **enkelvoudige**, **onderschikkende** en **nevenschikkende** argumentaties. Bij nevenschikkende argumentatie kan sprake zijn van afhankelijke of van onafhankelijke argumenten. Die structuren kunnen gecombineerd worden tot een onder- en nevenschikkende argumentatie.
Over argumentatiestructuren zijn in de examens voor 2018 geen vragen gesteld. Hieronder vind je een aantal voorbeelden van vragen die in een examen zouden kunnen voorkomen.
Om de argumentatiestructuur vast te stellen, zet je eerst zelf de argumentatie in een blokjesschema. Vervolgens stel je de structuur vast. → ***zie Argumenteren p. 121 (4 vwo)***

Opdracht **7**

Lees tekst 6 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 6

Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht

Niet mannen, maar vrouwen zijn bevoorrecht. (...)
50 **(4)** Duizenden jaren geleden kon seriemoordenares Medea[1] in de Griekse mythologie ongestraft in een wagen wegkomen die haar ter beschikking was gesteld door de
55 zonnegod Helios. In het Texas van vandaag worden veroordeelde mannelijke moordenaars vaker geëxecuteerd dan vrouwelijke – de verhouding is tien op een. Wanneer
60 het rechtssysteem in de Verenigde Staten vrouwen hetzelfde zou behandelen als mannen, zou het aantal vrouwelijke gevangenen in het kwadraat zijn toegenomen.

naar: Martin van Creveld
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Examen vwo 2017 tijdvak 1, Tekst 1 (fragment)

noot 1 Medea was in de Griekse mythologie een tovenares, getrouwd met Jason. Hij nam haar mee naar Griekenland, maar liet haar in de steek voor de dochter van de koning van Korinthe. Daarop nam Medea gruwelijk wraak door hun twee zoontjes te vermoorden alsook de koning van Korinthe en zijn dochter. Met een drakenwagen, gezonden door haar grootvader Helios, vluchtte Medea weg.

Opdracht **8**

Lees tekst 7 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 7

Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht

Niet mannen, maar vrouwen zijn bevoorrecht. (…) In veel culturen zijn mannelijke homoseksuelen met groot machtsvertoon vervolgd, maar lesbische vrouwen bleven onaangeraakt. Terwijl zo'n tienduizend homoseksuelen in de concentratiekampen stierven, blijkt geen enkele lesbische vrouw ooit gearresteerd te zijn om diezelfde reden.

naar: Martin van Creveld
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Examen vwo 2017 tijdvak 1, Tekst 1 (fragment)

Opdracht

9

Lees tekst 8 *Tekstfragment 2* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 8

Tekstfragment 2

DNA-technieken vergroten wel de macht van multinationals zoals Monsanto. Monsanto creëert en patenteert krachtige nieuwe zaden die iedere boer moet hebben om de concurrentie vol te houden. Streven Monsanto en consorten naar een monopolie op zaden en dus op ons eten? Ongetwijfeld (…)

naar: Martijn Katan, emeritus hoogleraar in de voedingsleer aan de Vrije Universiteit Amsterdam
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 april 2014
Examen vwo 2017 tijdvak 2, tekstfragment 2 (fragment van alinea 3)

Opdracht

10

Lees tekst 9 *Het juk van de vrijheid* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 9

Het juk van de vrijheid

De economische voordelen van ongelijkheid zijn (…) een mythe, de sociale nadelen zijn daarentegen reëel. Wereldwijd zijn er cijfers verzameld over tienerzwangerschap, levensverwachting, moorden, obesitas en onderwijsprestaties in verschillende landen. Het blijkt dat de mate van inkomensgelijkheid doorslaggevend is voor succes of geen succes.

naar: Pieter Hilhorst
uit: De Groene Amsterdammer, 18 april 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 1, regel 168-177

Theorie

Een betoog analyseren: tegenargumenten en weerleggingen

Om een betoog te analyseren, moet je naast standpunten en argumenten ook tegenargumenten en weerleggingen kunnen herkennen. Een **tegenargument** is een reactie op een standpunt: een argument tegen dat standpunt. Een **weerlegging** (of ontkrachting) is gericht tegen een argument. Het is een uitspraak die bedoeld is om aan te tonen dat het argument niet correct is. → ***zie Argumenteren p. 119 (4 vwo)***

Opdracht 11

Lees tekst 10 *Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag* en beantwoord de vragen.
In tekst 10 worden twee standpunten met betrekking tot de stand van zaken van de emancipatie tegenover elkaar gezet: het standpunt van Van Saarloos zelf en het standpunt van Van Creveld uit tekst 1, zoals Van Saarloos dat weergeeft.

2p **1** Benoem per auteur het betreffende standpunt. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 35 woorden.

In tekst 1 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* worden argumenten gebruikt om het centrale standpunt in die tekst te ondersteunen. Een aantal van die argumenten wordt in tekst 10 genuanceerd, ontkracht of weerlegd, een aantal andere niet.

2p **2** Welke twee van onderstaande argumenten worden in tekst 10 genuanceerd, ontkracht of weerlegd?

Nummer	Argument
1	De levensverwachting van mannen is in alle landen lager dan die van vrouwen.
2	Er wordt altijd maar verwacht dat mannen zich opofferen voor vrouwen en niet andersom.
3	In crisissituaties worden vrouwen (en kinderen) als eersten vrijgelaten.
4	Mannen dragen financieel meer bij dan vrouwen aan een relatie tussen man en vrouw.
5	Mannen krijgen in Texas veel vaker de doodstraf opgelegd dan vrouwen.
6	Vrouwen spelen nauwelijks een rol van belang in militaire conflicten.

Opdracht 12

Lees tekst 1 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* op p. 106 en tekst 10 *Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag* en beantwoord de vragen.
Uit de teksten 1 en 10 blijken fundamenteel afwijkende visies op hoe de medische wereld omgaat met mannen- en vrouwenziektes. De argumentatie voor beide visies kan worden samengevat met gebruikmaking van onderstaand schema.

4p **1** Noteer de twee argumenten uit tekst 1 voor het aldaar ingenomen standpunt en noteer de argumentatie waarmee in tekst 10 het eerste argument van Van Creveld wordt weerlegd. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 60 woorden.

Standpunt (Van Creveld): Er is meer geld en meer aandacht voor vrouwenziektes dan voor mannenziektes.

↑ ↑

Argument 1 (Van Creveld):

Argument 2 (Van Creveld):

Weerlegging (Van Saarloos):

Onderbouwing (Van Saarloos):

In tekst 1 worden in alinea 3 en 4 enkele al dan niet vermeende voorrechten van vrouwen genoemd. Op twee van bedoelde voorrechten wordt in tekst 10 kritiek gegeven.

4p **2** Neem onderstaand schema over en noteer daarin de twee bedoelde manieren waarop vrouwen volgens tekst 1 worden bevoorrecht. Noteer ook de kritiek daarop zoals verwoord in tekst 10.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 60 woorden.

Bevoorrechting van de vrouw volgens tekst 1	**Kritiek uit tekst 10**
in alinea 3	
in alinea 4	

Tekst 10

Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag

(**1**) "Het gaat slecht met mannen" is gelukkig niet meer bijna hetzelfde als zeggen: "Het gaat slecht met de mensheid." Integendeel, apocalyp-
5 tisch geschreeuw over de teloorgang van de man (feminisering! over-emancipatie!) scoort. Dat heeft professor Martin van Creveld met zijn boek *De bevoorrechte sekse* goed
10 begrepen. Wie stelt dat er wordt gerammeld aan de poorten van de gevestigde orde, kan rekenen op aandacht.
(**2**) In werkelijkheid is de redenering
15 van de professor niets meer dan verkapte borstklopperij: de kracht van de man verzwakt de man. Helemaal nieuw is dit argument niet. Simone de Beauvoir[1] analyseerde in
20 *De tweede sekse* dat de unieke kracht van de vrouw, het baren, haar benadeelde. Mannen kunnen alleen maar doden, terwijl vrouwen leven kunnen schenken. Dit vermogen
25 kunnen de mannen onmogelijk evenaren en daarom onderdrukken ze de vrouw. Zou de man de nieuwe tweede sekse zijn en zou zijn kracht (doden) ook zijn zwakte vormen, dan
30 zou je hieruit kunnen concluderen dat vernietiging (m), en niet leven schenken (v), vandaag de dag als indrukwekkendste kracht wordt gezien. Dat is een cynische conclu-
35 sie. Bovendien is zo'n redenering een veel te verregaande reactie op Van Crevelds pleidooi. Want behalve enkele feitelijke onjuistheden en een ietwat bijzondere lezing van Medea,
40 staat er niets nieuws in zijn stuk.
(**3**) Eén punt maakt hij wel, namelijk dat we soms openlijk over de minder vanzelfsprekende kanten van emancipering moeten nadenken,
45 zonder dat zulke vraagstukken direct worden weggezet als anti-emancipatorisch. Het vergruizen van het kerngezin als hoeksteen (seriële monogamie, mede mogelijk gemaakt
50 door economische zelfstandigheid), de toestroom van vrouwen op de arbeidsmarkt en de onderbelichte rechten van vaders (waarom blijft het kind na scheiding doorgaans bij de
55 moeder en moet de vader krampachtig bewijzen dat hij een goede ouder is?) – ze zijn het bediscussiëren waard. Sowieso moet de illusie dat iedereen eenzelfde
60 opvatting over het goede leven heeft op de schop, zonder dat het een emancipatorische poging als quota direct uitsluit.
(**4**) Maar waar Van Creveld over de
65 werkelijkheid lijkt te willen schrijven, schuwt hij het absurde niet. Zo baalt hij er nog altijd van dat de hoerige man in het Oude Testament ter dood werd veroordeeld. Die wrok kan ik
70 hem niet kwalijk nemen. Historische

→

verhalen bepalen immers onze hedendaagse moraal. Maar het probleem is nu juist dat Van Creveld het gewicht van het verleden negeert, zodra het hem uitkomt. Dat vrouwen een marginale rol hadden aan het oorlogsfront, heeft ongetwijfeld iets te maken met het feit dat ze lang niet op gevechtsposities werden toegelaten. En nog altijd worden vrouwen uit elite-eenheden geweerd.

(**5**) Van Creveld acht het verder belachelijk dat vrouwen nooit wettelijk zijn verplicht om voor hun partner te zorgen, laat staan dat zij een bruidsschat betaalden. Vandaag de dag behoren vrouwen inderdaad even verantwoordelijk te zijn voor de kosten van hun huwelijksovereenkomst. En ja, daar horen ook de eerste dates bij. Van Creveld kan echter niet negeren dat de bruidsschat de vrouw tot een bezit maakte. Ze werd een verovering die dat verbond niet zelf kon verbreken, omdat haar echtgenoot voor haar had betaald en gezorgd. Wie dat 'bevoorrecht' noemt, gelooft in sprookjes waarin prinsessen in comateuze slaap of boven in een hoge toren wachten op een eerste kus, om de prins vervolgens te bedanken voor hun nieuw verworven afhankelijkheid.

(**6**) Het artikel van Van Creveld verwordt al helemaal tot fictie, wanneer hij het leed van prostaatkanker inzet om tegen dat van borstkanker op te bieden. Ik wil hem erop attenderen dat er voor de mannen ook een leuk verzetje is op kankergebied: in 2013 lieten veel Nederlandse mannen hun snor staan om geld in te zamelen voor prostaatkanker. Een zaak die mij aan het hart gaat, ook al zal ik nooit één van de jaarlijks circa 11.428 mannen zijn die met prostaatkanker worden geconfronteerd.

(**7**) Als Van Creveld liever niet aan het KWF[2] doneert, omdat hij nooit één van de jaarlijks circa 15.000 vrouwen zal zijn die met borstkanker te maken krijgen, is dat zijn goed recht. Maar zijn claim dat de vrouw in medisch onderzoek wordt voorgetrokken, is ronduit onzin. Hij maakt zich kwaad over speciale afdelingen voor vrouwenziektes. Hij zal dan blij zijn om te horen dat iedere 'neutrale' afdeling, zoals die van hart- en vaatziekten, stiekem een heuse mannenafdeling is. Onlangs publiceerde NRC Handelsblad nog over een hoogleraar cardiologie die met moeite geld wist los te weken voor hartonderzoek onder vrouwen. Wat blijkt? Hartkwalen treffen vrouwen anders, maar daar is nooit onderzoek naar gedaan. Het mannelijk lichaam is altijd de norm geweest.

(**8**) We zijn bezig die eenzijdige focus te herstellen en dat is waar Van Creveld zo van schrikt. Onderwijl wordt de overspelige man ook nog beboet, terwijl de vrouw vrijuit gaat. Ik weet niet of en waar dat het geval is, maar er zijn in ieder geval plekken bekend waar dat zeker niet zo gaat. Of we moeten die regelmatige berichten negeren waaruit blijkt dat het seksuele leven van een vrouw bestraffing verdient – soms op radicale wijze zoals blijkt uit het boek *Onteerd* van de Pakistaanse Mukhtar Mai[3].

(**9**) Wanneer we zeggen: het gaat slecht met de mensheid, laat het dan niet om specifiek mannen of vrouwen gaan, maar om mensen als Mukhtar Mai, of de door Van Creveld genoemde gegijzelden, de tienduizend uitgemoorde homoseksuelen, de kinderen en partners van moderne Medea's. Laten we ons om hen bekommeren, in plaats van belachelijk haantje-de-voorstegedrag te tonen in het opeisen van ellende. Van Creveld poneert provocatieve stellingen – maar uiteindelijk wil hij niets veranderen, want eigenlijk vindt hij het terecht dat de 'sterkere' man zich opoffert voor vrouwen. De militair expert wil de strijd der seksen niet staken. Zo vooruitstrevend is hij niet. Liever kruipt hij in de rol van sprookjesheld of droomprins.

(**10**) Het gerammel aan de poorten van de gevestigde orde schudt hem niet wakker. Het irriteert hem slechts in zijn slaap: hij krijgt er nachtmerries van. Liever hoort hij sussende woorden. Van Creveld wil met 'dank

je, vriend' worden beloond. Niet om zijn prestaties, maar puur vanwege zijn geslacht. Hij vraagt daarbij om een 'vriendelijke vrouwenstem'. En daar zit de kernangst van zijn stuk: vrouwen zijn hem tegenwoordig (overemancipatie!) niet vriendelijk genoeg. Vrouwen, ze mogen van hun voorrecht genieten, maar alleen als ze lief om zíjn toestemming vragen.

naar: Simone van Saarloos
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Simone van Saarloos (1990) studeerde filosofie en literatuurwetenschappen. Ze is columnist bij nrc.next.
Examen vwo 2017, tijdvak 1, Tekst 2

noot 1 Simone de Beauvoir (1908-1986) was een Frans filosofe, schrijfster en feministe. Ze is vooral bekend geworden door haar boek *De tweede sekse* waarin ze pleit voor (economische) onafhankelijkheid van de vrouw.
noot 2 KWF: een Nederlandse organisatie die zich inzet voor de bestrijding van kanker
noot 3 Mukhtar Mai: een Pakistaanse vrouw die in 2002 door een dorpstribunaal werd veroordeeld tot een groepsverkrachting. Mukhtar Mai bracht de zaak voor de rechter en wist deze – ondanks bedreigingen en voortdurende tegenwerking – uiteindelijk te winnen. Later schreef ze een boek over wat haar is overkomen.

Opdracht 13

Lees tekst 2 *Tekstfragment 2* op p. 108 en tekst 11 *Eco-extremisten* en beantwoord de vraag.
In alinea 2 van tekst 2 wordt gesteld dat het na twintig jaar ervaring wel meevalt met de directe negatieve effecten van 'gentechnologie' (het met behulp van technologie aanpassen van het DNA van een organisme) op het milieu.

1p Geef het argument weer dat de milieubeweging volgens tekst 11 hiertegen zou inbrengen. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 11

Eco-extremisten

(**9**) Het maakt *Greenpeace* en consorten tot erfdragers van de luddieten. Het luddisme was een sociale beweging in het begin van de 19de eeuw, die met name in Engeland veel aanhangers had en zich afzette tegen de industrialisatie en mechanisering die in die tijd grote veranderingen voor arbeiders teweegbrachten. Luddieten waren bang dat de industriële revolutie hun ambachtelijke manier van werken overbodig maakte en reageerden door machines te saboteren en te vernielen.

(**10**) Net als bij de luddieten komen de standpunten van de milieubewegingen niet voort uit onwetendheid. De luddieten waren doorgaans goedgetrainde vaklieden, die wisten waarover ze het hadden. Bij *Greenpeace* en andere milieuorganisaties werken veel hoogopgeleiden die prima in staat zijn om de wetenschappelijke feiten rond bijvoorbeeld genetische modificatie en synthetische biologie tot zich te nemen. Ze kiezen er echter welbewust voor de resultaten terzijde te schuiven en antiwetenschappelijke standpunten in te nemen. Voor hen is een hoogtechnologische samenleving zo'n dystopie, dat ze zich niet laten overtuigen door bewijzen.

190 (**11**) De milieuorganisaties komen doorgaans niet openlijk uit voor hun neo-luddistische ideologie. Ze verschuilen zich achter andere argumenten om hun standpunten te
195 onderbouwen. Een favoriet is het voorzorgsprincipe. Dit houdt in dat als een nieuwe techniek wordt geïntroduceerd, de voorstanders moeten bewijzen dat er geen
200 onomkeerbare schade wordt toegebracht aan mens of milieu. Zoals Amerikaanse politici wetsvoorstellen enorm kunnen vertragen door eindeloos te oreren, kan het
205 voorzorgsprincipe de introductie van een wetenschappelijke ontwikkeling lang vertragen: als een techniek twintig jaar veilig gebleken is, is het principe nog altijd in te zetten door
210 te stellen dat het niet zeker is wat die over meerdere generaties doet. (**12**) Milieuorganisaties maken daarvan dankbaar gebruik en roepen te pas en te onpas dat er
215 niet genoeg onderzoek is gedaan om alle risico's uit te sluiten en dat het daarom verstandiger is een techniek helemaal niet in te zetten. Bij genetische modificatie en
220 synthetische biologie werkt die vertragingstactiek behoorlijk.

naar: Hidde Boersma
uit: de Volkskrant, 27 september 2014
Hidde Boersma (1980) is wetenschapsjournalist en bioloog.
Examen vwo 2017 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 9 t/m 12

Theorie

Een betoog beoordelen: drogredenen herkennen

Op het examen wordt je soms gevraagd **drogredenen** te benoemen. Een goede tekst behoort uiteraard geen drogredenen te bevatten. Daarom staat in de vraag naar een drogreden vaak een zinsnede als 'een kritische lezer zou hier een drogreden kunnen herkennen'. Het stukje tekst waar de drogreden te vinden is (een zin, een alinea), wordt in de vraag aangeduid.
Er zijn twee groepen drogredenen:
1 onjuist gebruik van argumentatieschema's;
2 overtreden van discussieregels.

Bij een drogreden is sprake van een slechte argumentatie. Probeer altijd eerst het standpunt en het argument te vinden en vervolgens te bedenken waarom het argument slecht is. Dat lukt het beste bij drogredenen uit de eerste groep.
Bij de tweede groep moet je vooral letten op formuleringen. In de cursus Argumenteren vind je van elke drogreden een voorbeeld en ook de opdrachten bevatten voorbeelden. Het is verstandig om van elke drogreden een duidelijk voorbeeld uit het hoofd te leren. Als je op het examen dan een vraag over drogredenen krijgt, kun je de zinnen waarom het in de tekst gaat, vergelijken met het geleerde voorbeeld en zo tot de juiste drogreden komen. → ***zie Argumenteren p. 80, 82 (5 vwo)***
Een andere goede strategie is elimineren. Je streept dan antwoorden weg die volgens jou fout zijn, tot het juiste antwoord overblijft.
Het eerste cijfer tussen de haakjes geeft aan hoe vaak de drogreden in de vwo-examens van 2013 tot en met 2017 als antwoordmogelijkheid werd aangeboden. Het tweede cijfer geeft aan hoe vaak de drogreden het juiste antwoord was.

Onjuist gebruik van argumentatieschema's:
- onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema (2/0);
- onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema (0/0);
- overdrijven van voor- of nadelen (3/3);
- vals dilemma (0/0);
- onjuist beroep op een voorbeeldschema: overhaaste generalisatie (2/1);
- onjuist beroep op een vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking (2/0);
- onjuist beroep op autoriteit (1/0).

Overtreden van discussieregels:
- de persoonlijke aanval (2/1);
- het ontduiken van de bewijslast (5/0);
- de cirkelredenering (5/0);
- het vertekenen van een standpunt (2/1);
- het bespelen van publiek (2/1).

Soms wordt je gevraagd een gegeven drogreden uit te leggen. Er is dan eigenlijk sprake van een *Leg uit*-vraag. Let dus op de formulering en het maximumaantal woorden.

Voorbeeld

"Zo lijkt het ook te gaan met de media." (regels 120-121)
Een kritische lezer zou kunnen opmerken dat de hier gemaakte vergelijking niet volledig juist is.

2p **25** Leg uit waarom een kritische lezer deze vergelijking niet helemaal juist zou kunnen vinden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Examen vwo 2016, tijdvak 2, vraag 25

Opdracht
14

Lees tekst 12 *Tekstfragment 1* en beantwoord de vraag.
"In de toekomst is een gezond persoon waarschijnlijk iemand wiens erfelijk materiaal nog niet onderzocht is."
Een kritische lezer kan in deze bewering een drogreden zien.

1p Welke van onderstaande drogredenen kan in deze bewering worden gezien?
A een cirkelredenering
B het maken van een overhaaste generalisatie
C het maken van een verkeerde vergelijking
D het overdrijven van de gevolgen

Tekst 12

Tekstfragment 1

(…) Ten derde is de medicalisering aan de prestatiemaatschappij of *norisk society* te wijten. We accepteren geen afwijkingen van de norm of risico's meer. Een kind dat niet goed presteert op school, heeft ADHD of een andere psychische stoornis. Het is niet vreemd dat Thea Heeren, bestuurder van GGZ Centraal, in de praktijk ziet dat mensen de 'kleine DSM' (een samenvatting van het grote handboek) gebruiken om te kijken of ze een bepaalde stoornis hebben. Kunnen ze alle criteria op een checklist afvinken, dan vinden ze dat ze een ziekte hebben waarvoor ze een behandeling moeten krijgen. In de toekomst is een gezond persoon waarschijnlijk iemand wiens erfelijk materiaal nog niet onderzocht is. Diagnoses zullen steeds vroeger gesteld worden. En we zullen eisen dat aan gediagnosticeerde ziektes ook iets wordt gedaan door de medici. Maar zullen we ons niet doodongelukkig voelen, vooral als er geen behandeling voor de ziekte mogelijk blijkt? Of slikken gezonde mensen straks pillen om zich nog beter te voelen?

Naar: Giovanni Wouters, 'Farmaceuten bedenken constant nieuwe aandoeningen'
uit: de Volkskrant, 13 augustus 2011
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekstfragment 1

Opdracht
15

Lees tekst 13 *Het recht om de gordijnen te mogen sluiten* en beantwoord de vraag.
In alinea 6 wordt een argumentatie opgezet die in alinea 7 eindigt met de volgende conclusie: “Het onschuldbeginsel … toekomstige verdachten.” (regels 138-141) Een kritische lezer kan zich afvragen of het gerechtvaardigd is om deze conclusie te trekken.

1p Welke van onderstaande drogredenen kan de kritische lezer in genoemde argumentatie zien?

A het ontduiken van de bewijslast
B het overdrijven van de voor- of nadelen
C een overhaaste generalisatie

Tekst 13

Het recht om de gordijnen te mogen sluiten

(**6**) Privacy is een pijler van de
120 rechtsstaat. Zonder privacy belanden we in een strafrechtstaat waarin de burger is onderworpen aan de informatiemacht van de overheid of het bedrijfsleven. Een nationale
125 DNA-database zou er mooi in passen. Koops wees er al op dat we in feite nu een paradigmawisseling beleven. Ooit verzamelde de staat alleen informatie die aantoonbaar
130 nodig is voor de opsporing. “Tegenwoordig is het uitgangspunt bijna: zoveel mogelijk informatie verzamelen en als blijkt dat informatie niet relevant is, kan deze worden weg-
135 gegooid (of bewaard voor latere doeleinden, want wie wat bewaart die heeft wat).”
(**7**) Het onschuldbeginsel is dan definitief geschorst. De bevolking
140 bestaat alleen nog uit verdachten of toekomstige verdachten.

naar: Folkert Jensma
uit: NRC Handelsblad, 24 & 25 november 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekst 2, alinea 6 en 7

Opdracht
16

Lees tekst 14 *Eco-extremisten* en beantwoord de vragen.
Een kritisch lezer zou in het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 4 en alinea 5 van tekst 14 een drogreden kunnen aanwijzen.

1p Welke van onderstaande drogredenen zou dat zijn?

A een cirkelredenering
B een persoonlijke aanval
C het bespelen van publiek
D het ontduiken van de bewijslast

Tekst 14

Eco-extremisten

(**4**) *Greenpeace* en *Milieudefensie*
50 wijzen op hun websites genetische modificatie categorisch af, hun gevolg bang makend met plaatjes van angstige, gillende maïskolven en termen als *Frankensteinfood*[2)].
55 Dat er al meer dan twintig jaar genetisch gemodificeerde gewassen worden verbouwd en gegeten zonder enige gezondheidsschade en dat de wetenschappelijke
60 consensus is dat gentech veilig is, maakt ze niet uit. Ook negeren ze het feit dat genetisch gemodificeerde gewassen leiden tot minder pesticidegebruik en dat er varianten
65 zijn ontwikkeld die meer oogstzekerheid geven.
(**5**) De geschetste handelwijze is exemplarisch voor de afkeer van veel milieubewegingen voor
70 technologie en technologische

oplossingen. Oppervlakkig gezien vechten ze wel voor de goede zaak. Aan de basis van de organisaties ligt een wereldbeschouwing die principieel technofoob is. Het lijkt misschien of ze de wereld willen verbeteren, en misschien willen ze dat ook wel. In de praktijk komen hun acties echter vooral voort uit een angst voor de destructieve en oncontroleerbare kracht van technologie. Organisaties als *Greenpeace* en *Milieudefensie* hebben een romantisch beeld van het pre-industriële tijdperk en strijden voor de in hun ogen beheersbare en overzichtelijke wereld van toen. Ze zweren hierdoor regelmatig technologische ontwikkelingen af, zelfs als die helpen de wereld duurzamer te maken.

naar: Hidde Boersma
uit: de Volkskrant, 27 september 2014
Hidde Boersma (1980) is wetenschapsjournalist en bioloog.
Examen vwo 2017 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 4 en 5

noot 2 *Frankenstein* is een roman uit 1818 van Mary Shelley, waarin de hoofdpersoon uit dode lichamen een monster maakt dat hij tot leven weet te wekken.

Opdracht 17

Lees tekst 10 *Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag* op p. 115 en beantwoord de vragen.

“de kracht van de man verzwakt de man.” (regels 16-17)
Van Creveld zou blijkens alinea 2 met deze zinsnede gebruik hebben gemaakt van een argument dat ook al bij De Beauvoir te vinden zou zijn: “Helemaal nieuw is dit argument niet.” (regels 17-18)
Een kritisch lezer zou kunnen opmerken dat de gelijkstelling van “de redenering van de professor” en de analyse van De Beauvoir niet terecht is.

1p **1** Met welk argument zou deze kritische lezer zijn mening kunnen staven? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

“Een zaak die mij aan het hart gaat, ook al zal ik nooit één van de jaarlijks circa 11.428 mannen zijn die met prostaatkanker worden geconfronteerd. Als Van Creveld liever niet aan het KWF doneert, omdat hij nooit één van de jaarlijks circa 15.000 vrouwen zal zijn die met borstkanker te maken krijgen, is dat zijn goed recht.” (regels 114-124)
Een kritisch lezer zou – lettend op wat er staat in de tekst van Van Creveld – kunnen opmerken dat hier sprake is van een drogreden.

1p **2** Van welke drogreden zou hier sprake zijn?
- A een cirkelredenering
- B een onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- C het ontduiken van de bewijslast
- D het vertekenen van een standpunt

Theorie

Een betoog beoordelen op aanvaardbaarheid

Om de argumentatie van een heel betoog te beoordelen op **aanvaardbaarheid**, stel je de volgende vragen:
- Zijn de feitelijke argumenten aanvaardbaar en controleerbaar?
- Zijn de gebruikte bronnen betrouwbaar?
- Zijn de waarderende argumenten aanvaardbaar?
- Zijn de argumenten relevant?
- Is de argumentatie consistent? (Spreekt de auteur zichzelf niet tegen?)
- Is de argumentatie toereikend?

→ ***zie Argumenteren p. 87 (5 vwo)***

In de examens van 2013 tot en met 2017 is er geen vraag gesteld over de aanvaardbaarheid van een heel betoog. Hieronder volgen enkele vragen die gesteld hadden kunnen worden bij het examen vwo 2017, tijdvak 1.

Opdracht
18

Lees tekst 1 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* van Martin van Creveld op p. 106 en tekst 10 *Vrouwen bevoorrecht? Nee, ze zijn juist bezig met een inhaalslag* van Simone van Saarloos op p. 115. Kijk ook naar je antwoorden bij opdracht 1, 7, 8 en 12 (over tekst 1) en 11, 12 en 17 (over tekst 10).

3p **1** Welke van onderstaande uitspraken zijn het meest van toepassing op tekst 1 en 10? Kies bij elk van onderstaande paren AB, CD, EF en GH één antwoord.
- A Van Creveld geeft vooral feitelijke argumenten voor zijn standpunt.
- B Van Creveld geeft vooral waarderende argumenten voor zijn standpunten.
- C Van Creveld gebruikt meer drogredenen dan Van Saarloos.
- D Van Saarloos gebruikt meer drogredenen dan Van Creveld.
- E Van Creveld gebruikt meer ironie dan Van Saarloos om zijn standpunt te ondersteunen.
- F Van Saarloos gebruikt meer ironie dan Van Creveld om zijn standpunt aan te vallen.
- G Van Saarloos weerlegt of ontkracht de argumenten van Van Creveld.
- H Van Saarloos weerlegt of ontkracht niet alle argumenten van Van Creveld.

1p **2** Welke uitspraak geeft het juiste oordeel over betogen van Van Creveld (tekst 1) en Van Saarloos (tekst 10)?
- A Het standpunt van Van Creveld is aannemelijker dan dat van Van Saarloos, omdat zijn argumenten relevanter zijn dan die van Van Saarloos.
- B Het standpunt van Van Saarloos is aannemelijker dan dat van Van Creveld, omdat haar argumenten relevanter zijn dan die van Van Creveld.

Ik kan/weet:

- ☐ betogende teksten lezen, waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of een beschouwing geeft. 4F
- ☐ onderscheid maken tussen argumenten: objectieve (feitelijke) versus subjectieve (waarderende) argumenten, en tussen drogredenen en argumenten. 4F
- ☐ argumentatieschema's herkennen. 4F
- ☐ argumentatie analyseren en beoordelen. 4F
- ☐ persoonlijke waardeoordelen herkennen en deze als zodanig interpreteren. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen standpunt en argument. 3F
- ☐ argumentatiestructuren herkennen.

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

4 Samenvatten

Je leert:

- hoe je de diverse opdrachtvormen rond de vaardigheid Samenvatten aanpakt.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis – § 1-9 *(4 vwo)* en § 10-11 *(5 vwo)*
- Cursus 2 Lezen – § 1-4 *(4 vwo)*, § 5-6 *(5 vwo)* en § 7
- Cursus 6 Argumenteren – § 1-3 *(4 vwo)* en § 4-5 *(5 vwo)*

Theorie

De vaardigheid Samenvatten

Onder de vaardigheid Samenvatten vallen drie deelvaardigheden:

1 een tekst reduceren tot hoofduitspraken;
2 de informatie in een tekst ordenen;
3 een samenvatting beoordelen.

Opdracht
1

Hieronder staat in alfabetische volgorde een aantal vragen en opdrachten waarmee de deelvaardigheden 1, 2 en 3 op het examen getoetst worden.
Noteer bij elke vraag/opdracht *(a* tot en met *g)* het nummer van de deelvaardigheid waar de vraag/opdracht bij hoort.

a Maak een samenvatting van tekst(deel) x.
b Neem onderstaand schema over en vat daarin samen ...
c Op welke (onderliggende) vraag geeft tekst(deel) x antwoord?
d Wat is de hoofdgedachte van tekst(deel) x? (meestal meerkeuze)
e Welk kopje past het beste boven tekstdeel x? (meestal meerkeuze)
f Welke van de onderstaande beweringen hoort (niet) thuis in een samenvatting van tekst x?
g Welke van de onderstaande samenvattingen geeft de hoofdgedachte/gedachtegang/inhoud van de tekst het beste weer?

Theorie

Hoofduitspraken: hoofdgedachte

Op het examen kun je vragen verwachten als:

- Citeer de zin die de hoofdgedachte van tekstdeel x het beste weergeeft.
- Welke van de zinnen A tot en met D geeft de hoofdgedachte van tekstdeel x het beste weer?
- Formuleer de hoofdgedachte van tekstdeel x in één zin. Bij deze opdracht is er meestal niet één zin in de tekst die de hoofdgedachte weergeeft.
- Welke van de zinnen A tot en met D geeft de hoofdgedachte van de gehele tekst het beste weer?

De **hoofdgedachte van een tekstgedeelte** vind je vaak op een **voorkeursplaats**: het begin of het eind van een tekstgedeelte. Bij een alinea zoek je de **kernzin**, meestal de eerste, soms de tweede of de laatste zin. Bij een groepje alinea's, vaak een deelonderwerp, zoek je eerst in de eerste en de laatste alinea. Je vindt de hoofdgedachte vaker daar dan in tussenliggende alinea's.

→

Als je de **hoofdgedachte van de hele tekst** moet vaststellen, kun je meestal kiezen uit vier mogelijkheden. Onthoud het volgende:

- Het gaat om de zin die de hoofdgedachte het béste weergeeft. De foute antwoorden zijn meestal geen onzinnige beweringen, maar er is maar één antwoord het beste.
- Het gaat om de héle tekst. Kijk voordat je A, B, C of D kiest, nog even naar de indelingsvraag. Daar worden de deelonderwerpen genoemd. Door daarop te letten, kun je soms foute antwoorden wegstrepen: zinnen die wél de hoofdgedachte van een deelonderwerp weergeven, maar níét van de hele tekst.
- Lees voordat je de vraag beantwoordt, nog even de titel van de tekst. Een informerende titel geeft soms aanwijzingen over de hoofdgedachte van de tekst.
- Kijk naar (je antwoord op) de vraag over het schrijfdoel of de tekstsoort. Informerende teksten hebben een constatering als hoofdgedachte, overtuigende teksten een standpunt.
- Het juiste antwoord is vaak een microsamenvatting van de tekst; de juiste hoofdgedachte bestaat vaak uit enkele aan elkaar geplakte zinsgedeelten uit de hele tekst.

De handigste manier om de hoofdgedachte te kiezen is elimineren. Lees eerst alle opties. Lees dus ook verder als je denkt dat je het goede antwoord gevonden hebt: misschien is er nog een beter antwoord. Ga vervolgens wegstrepen: verwerp de minder goede antwoorden tot het beste antwoord overblijft.

Opdracht
2

Lees tekst 1 *Ik was, dus ik ben* en voer de opdracht uit.

1p Formuleer de hoofdgedachte van tekst 1 'Ik was, dus ik ben' in één zin. Geef antwoord in een volledige zin en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

Tekst 1

Ik was, dus ik ben

40 (**4**) In een interessant essay in *NRC Handelsblad* van 29 augustus 2009 schrijft Hans Goedkoop dat het goed gaat met het historisch besef in Nederland. Er waren de afgelopen
45 jaren veel jammerklachten over een gebrek aan historische belangstelling. Goedkoop meent dat daarmee het historisch besef niet in het geding komt. De klachten over de teloorgang
50 ervan berusten dus nergens op. "Wij zoeken naar de bril die al een hele tijd op onze neus staat", zegt hij.
(**5**) Kun je met een bril op blind zijn? Ik ben bang van wel. Natuurlijk gaat
55 het goed met de verkoop- en kijkcijfers voor historie. Daar ben ik ook echt blij mee. Het is grandioos dat een programma als *Andere tijden* zo goed bekeken wordt en bekroond is.
60 Ik ben er blij om dat Geert Mak in de top 10 van bestverkopende schrijvers staat. Het stemt tevreden dat vanuit de regering een opdracht is gekomen de geschiedeniscanon voor de basis-
65 scholen samen te stellen. Zelfs een Nationaal Historisch Museum zal er eindelijk komen na een historie van meer dan twee eeuwen mislukte pogingen er een te stichten.[1)]
70 (**6**) Mooi, mooi, werkelijk waar. Maar wat staat daar tegenover? Desinteresse, kneutergeschiedenis, oplichting, verkitsching van de historie, geschiedenis als pretpark en
75 kermisattractie. Ik kan niet meedoen met het gejuich over de opbloei van de historische belangstelling, omdat ik tegenwoordig zoveel veinzerij zie. De geschiedschrijving van de historie
80 heeft een roddelgehalte gekregen, de tocht naar het verleden staat gelijk aan ramptoerisme, de historische sensatie van Johan Huizinga[2)] is sensatiezucht geworden.

naar: Marita Mathijsen, ingekorte versie van de Huizingalezing in de Leidse Pieterskerk, uitgesproken op 18 december 2009
uit: NRC Handelsblad, Opinie & Debat, 18 & 19 december 2009
Examen vwo 2013 tijdvak 1, alinea 4 t/m 6

noot 1 Op 7 juni 2011, dus ruim anderhalf jaar na publicatie van deze tekst, werd bekend dat de subsidiëring voor de oprichting van een Nationaal Historisch Museum zou worden stopgezet.

noot 2 Johan Huizinga (1872-1945) was vanaf 1915 hoogleraar Algemene Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hier schreef hij het boek waarmee hij wereldfaam verwierf: *Herfsttij der Middeleeuwen*.

Opdracht
3

Lees tekst 2 *Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht* en beantwoord de vragen.

1p **1** Hoe kan de strekking van alinea 6 van tekst 2 het beste worden samengevat? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

1p **2** Hoe kan de strekking van alinea 7 van tekst 2 het beste worden samengevat?
- A Al eeuwenlang worden vrouwen bij vervolging voor seksuele gedragingen bevoorrecht.
- B De normen voor seksueel gedrag zijn minder stringent voor vrouwen dan voor mannen.
- C De praktijk dat vrouwen seksueel worden bevoorrecht is wereldwijd aanwijsbaar.
- D Het is een wijdverbreid misverstand dat mannen worden bevoordeeld ten opzichte van vrouwen.

Tekst 2

Mannen? Nee vrouwen zijn bevoorrecht

(**6**) En er is meer. Telkens wanneer
85 er zich een gijzelingssituatie voordoet, zijn het de vrouwen (en kinderen) die als eersten worden vrijgelaten. Zelfs wanneer een klimpartij in de bergen mislukt, wordt verwacht dat de mannen zich opofferen
90 voor de vrouwen en niet andersom. Op tv is mannenbloed goedkoop – een schrijver beweert dat er tweehonderd mannen sterven op het
95 scherm voor iedere vrouw die hun lot deelt. Op hetzelfde medium is een vrouwendood altijd een tragedie, behalve wanneer ze een echt slecht karakter heeft. Maar wanneer een
100 man sterft, is het óf zijn eigen schuld óf is zijn dood onderdeel van het vermaak.

(**7**) In dit verband kan ik ook wijzen op de zogenoemde ‘dubbele
105 standaard’. Die laat zien dat de dingen niet zo eenvoudig zijn als ze lijken. In het Oude Testament wordt de man die zijn zus verleidt, ter dood gebracht. De tekst bevat geen enkel
110 woord over het omgekeerde. In het Byzantijns recht moest de man die schuldig was aan hoererij een boete betalen – die gedeeltelijk naar de vrouw ging met wie hij geslapen had.
115 Wanneer hij niet kon betalen, moest hij de amputatie van een lidmaat ondergaan – omgekeerd gebeurde dat echter niet. In veel culturen zijn mannelijke homoseksuelen met groot
120 machtsvertoon vervolgd, maar lesbische vrouwen bleven onaangeraakt. Terwijl zo'n tienduizend homoseksuelen in de concentratiekampen stierven, blijkt geen enkele lesbische
125 vrouw ooit gearresteerd te zijn om diezelfde reden.

naar: Martin van Creveld
uit: NRC Handelsblad, 19 & 20 oktober 2013
Examen vwo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 6 en 7

Opdracht
4

Lees tekst 3 *Het recht om de gordijnen te mogen sluiten* en beantwoord de vraag.

1p Wat is de hoofdgedachte van tekst 3?
- A De attitude van de burger draagt in hoge mate bij aan het verminderen van privacy.
- B De informatie die overheid en bedrijven vergaren, geeft deze te veel macht over mensen.
- C Het recht op privacy is voor de media een nieuwsitem dat niet serieus genomen wordt.
- D Inperking van het recht op privacy is noodzakelijk om onze veiligheid te garanderen.

Tekst 3

Het recht om de gordijnen te mogen sluiten

(**1**) Het ergste wat je over iemand te weten kan komen, is alles. Als het over privacy gaat, is dat mijn favoriete citaat. Het is van Bert Jaap Koops, hoogleraar regulering van technologie in Tilburg. Ik kon het alleen niet op tijd in mijn hersenpan vinden, toen ik dinsdag bij het opiniërend televisieprogramma *De Wereld Draait Door* aan tafel mocht zitten. Daar ging het over het nut van, nota bene, een nationale DNA-database, waarin iedere burger verplicht wordt geregistreerd ten dienste van de opsporing. Het is een idee van Peter R. de Vries, ooit omarmd door een Rotterdamse politiechef. Die werd teruggefloten door de minister wegens 'doorgeslagen denken'. Maar in de roes van het opsporingssucces in de zaak Vaatstra[1] ging het deze week crescendo. Die arrestatie kwam na een beperkt, goed omschreven, regionaal en vrijwillig DNA-onderzoek. Dus waarom niet even doorpakken naar een nationale verplichte DNA-registratie? Althans, dat was de teneur in de (sociale) media. Of ik voor het tv-debat maar even aan de rem wilde komen hangen. Privacy neemt in razend tempo af. Je draagt er allemaal vrijwillig aan bij met Facebook, LinkedIn en Twitter.

(**2**) Waar is privacy ook alweer goed voor? Soms ben ik het zelf ook even kwijt. Ik sloeg er Koops' oratie uit 2006 over tendensen in opsporing en technologie op na. Dat was een helder verhaal over het uitdijende strafrecht, de voortdenderende technologie en de transparante burger die permanent bewaakt, gevolgd en geregistreerd wordt. Die laat zich dit vooralsnog aanleunen. Albert Heijn voorspelt je boodschappen, Google weet wat je gaat zoeken, de NS kent je reisgedrag, de telecomproviders onthouden je bel- en internetgegevens, de bank en de KLM laten de staat (en de VS) meekijken in je geld- en reisverkeer, Facebook onthoudt alle gezichten en je gsm weet waar je bent. De fiscus wist sowieso alles al. De politie ontvangt straks live-beelden van alle bewakingscamera's. Op Schiphol kijkt de bodyscan even onder je kleren. Je paspoort bevat je vingerafdrukken en irisscan. Het houdt niet op.

(**3**) De vraag is inmiddels met hoe weinig privacy we toe kunnen. Waar ligt de ondergrens? Welke inbreuk accepteren we echt niet? Het elektronisch patiëntendossier was dus voor de burger een brug te ver. Net als een reality-tv-programma met heimelijke beelden van gewonden op de Eerste Hulp. Ook de kilometerheffing met kijkkastje kwam er niet. Over het biometrische paspoort ontstond ongenoegen, maar niet genoeg om het af te blazen. Het argument 'ik heb niks te verbergen' heeft de overhand.

(**4**) Ik vind dat Koops mijn reserve het best verwoordt. Voor hem is privacy een essentieel onderdeel van de *condition humaine*[2], het mens zijn. Er moet ergens in je leven een plek zijn waar je niet wordt bespied. Waar je alleen met jezelf kunt zijn of intiem met een ander. Waarover je geen verantwoording schuldig bent en waar je vrij bent van andermans morele oordelen. Waar je onbevangen jezelf kunt zijn en geheimen kunt koesteren en ongezien in je dagboek kunt schrijven. Privacy is daarvoor de waarborg. In een rechtsstaat mag je ervan uitgaan dat de burger niet wordt achtervolgd door verouderde of foute informatie en het recht heeft om informatie te laten wissen of te laten verlopen. In een rechtsstaat mag een burger opnieuw beginnen. Zijn handelen mag ook vergeten worden.

(**5**) Privacy is een waarborg om de macht van de staat in toom te houden, zegt Koops. Het zorgt ervoor dat de overheid niet alles weet en alles kan en dat de overheid de burger niet controleert op oneigenlijke gronden. De privacynorm "maakt het mogelijk om naar eigen keuze in relaties met andere mensen jezelf bloot te geven of je gedekt te houden". Als er in concrete situaties een veiligheids-

→

belang is of een ander algemeen belang dat inbreuk rechtvaardigt, dan kan dat, mits omkleed met beperkingen. Maar als er onverhoopt "geen algemeen vangnet van privacy meer over is, dan is het alleen nog de macht van anderen die bepaalt welke keuzen je kunt maken in je leven".

(**6**) Privacy is een pijler van de rechtsstaat. Zonder privacy belanden we in een strafrechtstaat waarin de burger is onderworpen aan de informatiemacht van de overheid of het bedrijfsleven. Een nationale DNA-database zou er mooi in passen. Koops wees er al op dat we in feite nu een paradigmawisseling beleven. Ooit verzamelde de staat alleen informatie die aantoonbaar nodig is voor de opsporing. "Tegenwoordig is het uitgangspunt bijna: zoveel mogelijk informatie verzamelen en als blijkt dat informatie niet relevant is, kan deze worden weggegooid (of bewaard voor latere doeleinden, want wie wat bewaart die heeft wat)."

(**7**) Het onschuldbeginsel is dan definitief geschorst. De bevolking bestaat alleen nog uit verdachten of toekomstige verdachten. Tussen een medisch bevolkingsonderzoek en een strafrechtelijk sporenonderzoek is dan niet veel verschil. Zelfde data-base, andere vraag. Verzekeraars zouden als eerste toegang willen, stel ik me voor. Of je een baan krijgt, een verzekering, een hypotheek – het is nu al vaak de vraag hoe het antwoord uit de talloze databases is samengesteld.

naar: Folkert Jensma
uit: NRC Handelsblad, 24 & 25 november 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekst 2

noot 1 De zaak Vaatstra betreft een moordzaak die pas na jaren werd opgelost dankzij grootschalig DNA-onderzoek.

noot 2 Met de term *condition humaine* (ontleend aan de titel van een werk van de Franse denker Malraux uit 1933) wordt geduid op algemeen-menselijke kenmerken zoals honger en dorst, pijn, eenzaamheid en dood.

Opdracht **5**

Lees tekst 4 *Het nieuws als show* op p. 93 en beantwoord de vraag.

2p Welke van onderstaande beweringen geeft het beste de hoofdgedachte van tekst 4 weer?

A De diverse nieuwsmedia zijn onder invloed van de verregaande individualisering van de burger steeds meer op elkaar gaan lijken, wat de kwaliteit van de media niet ten goede is gekomen.
B De formule van Duys' praatprogramma *Voor de vuist weg* heeft de journalistiek de afgelopen decennia persoonlijker en professioneler gemaakt en deze ontwikkeling moet worden toegejuicht.
C De moderne media hebben hun 'smoel' verloren en moeten ernaar streven dit terug te krijgen door redacteuren de kans te geven met onverwachte en eigenzinnige berichtgeving te komen.
D De moderne media zouden Duys' format moeten blijven hanteren, aangezien de doorsnee burger krant, radio en televisie nog steeds nodig heeft voor meningsvorming over de actualiteit.

Theorie

Hoofduitspraken: tussenkopjes

In kranten en tijdschriften worden de deelonderwerpen soms aangegeven met informatieve **tussenkopjes**. Die geven aan waarover het tekstgedeelte gaat. In examenteksten staan die tussenkopjes niet, maar je kunt wel de vraag krijgen welk tussenkopje het beste boven een bepaald tekstdeel past. Dat is dan het kopje dat de inhoud van het tekstdeel het beste verwoordt.

Opdracht
6

Lees tekst 3 *Het recht om de gordijnen te mogen sluiten* op p. 126 en beantwoord de vragen.
Hieronder staan in willekeurige volgorde vier tussenkopjes die in tekst 3 gebruikt zouden kunnen zijn:

1 Gebrek aan privacy
2 Aantasting van de rechtsorde
3 Privacy in de media
4 Toenemende inbreuk op privacy

1p **1** Welk van deze tussenkopjes zou het beste passen boven alinea 3?
1p **2** Welk van deze tussenkopjes zou het beste passen boven alinea 6?

Theorie

Hoofduitspraken: (hoofd)vraag waarop tekst(deel) antwoord geeft

In de inleiding van een tekst wordt soms een vraag gesteld, die in de tekst beantwoord wordt. Maar ook als die niet letterlijk in de tekst gesteld wordt, geeft een tekst vaak antwoord op een vraag: de **impliciete hoofdvraag**.
Ook een deelonderwerp van een tekst kan antwoord geven op een vraag. Het deelonderwerp *Oorzaken van de klimaatverandering* bijvoorbeeld beantwoordt de vraag *Wat zijn de oorzaken van de klimaatverandering?* of *Welke zaken veroorzaken de klimaatverandering?* Op het examen moet je soms vaststellen op welke niet in de tekst genoemde vraag een tekst(deel) antwoord geeft.

Opdracht
7

Lees tekst 3 *Het recht om de gordijnen te mogen sluiten* op p. 126 en voer de opdracht uit.
1p Formuleer de hoofdvraag waarop tekst 3 het antwoord geeft. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Theorie

Hoofduitspraken: een samenvatting van een tekstdeel maken

Als je een samenvatting moet maken, is altijd het maximumaantal woorden gegeven. Gebruik je meer woorden dan is toegestaan, dan levert de informatie in de te veel gebruikte woorden geen punten op. Bij een samenvatting worden ook formulering en spelling beoordeeld.
Er zijn twee opdrachtvormen: de *beknopte* samenvatting en de *geleide* samenvatting. Voor beide vormen geldt: als je twijfelt of je een zin wel of niet in je samenvatting moet opnemen, schrijf hem dan in eerste instantie wel op. Je krijgt namelijk geen puntenaftrek als je een zin in je samenvatting opneemt die er niet in thuishoort. Als blijkt dat je te veel woorden hebt gebruikt, ga dan nog eens na of je de zin misschien kunt weglaten.

Beknopte samenvatting
Bij een **beknopte samenvatting** geeft de opdracht je geen aanwijzingen over wat je moet opnemen in je tekst. Het tekstgedeelte dat je moet samenvatten, is precies aangegeven met alineanummers of regelnummers, maar je moet zelf vaststellen wat de hoofdzaken zijn. Zoek de belangrijkste informatie eerst op de **voorkeursplaatsen**: het begin en het eind van de tekst of het tekstfragment en de eerste en laatste zinnen van de deelonderwerpen en/of de alinea('s).

Geleide samenvatting

Bij een **geleide samenvatting** geeft de opdracht je enkele aandachtspunten over de inhoud. Op welke plaats(en) in de tekst daarover iets wordt gezegd, moet je zelf uitzoeken. Vaak vind je in de tekst kernwoorden uit de aandachtspunten terug, of synoniemen ervan. Zoek dan in de omgeving daarvan naar de informatie die je in je samenvatting moet opnemen.

Stappenplan geleide samenvatting

Stap 1: Markeer de kernwoorden in de opdracht en zoek ze in de tekst.
Stap 2: Onderstreep de zinsgedeelten die de antwoorden bevatten.
Stap 3: Formuleer de zinnen van de samenvatting.
Stap 4: Controleer het aantal woorden, de formulering en de spelling.

Voorbeeld

Let op: dit voorbeeld behandelt alleen het begrip ‘broederschap’ uit de examenopdracht hieronder; het begrip ‘vrijheid’ komt aan de orde in opdracht 8.

In alinea 11 wordt gesteld: “Net als vrijheid en gelijkheid heeft ook broederschap een schaduwkant.” (regels 228-230)

4p **10** Vat voor de twee begrippen vrijheid ❶ en broederschap afzonderlijk en in eigen woorden samen
– wat de schaduwkanten zijn en
– waartoe deze schaduwkanten leiden.
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

Examen vwo 2015 tijdvak 1, vraag 10

Het juk van de vrijheid

(11) ❻ Net als vrijheid ❶ en gelijkheid heeft ook broederschap een schaduwkant. Broederschap kan leiden tot dwingend conformisme ❸, waardoor ❷ op den duur andersdenkenden kunnen worden uitgesloten. De neiging om vooral iets over te hebben voor mensen die je kunt vertrouwen en die op je lijken, kan ontaarden in groepsvorming. Broederschap wordt dan gevoed met vijandigheid tegen buitenstaanders ❺. Het is de harde achterkant van de onderlinge saamhorigheid. Het is daarom van belang om geen van de idealen te verabsoluteren. Opgelegd conformisme tast de vrijheid aan. Vijanddenken tast de gelijkheid aan. ❹

Naar: Pieter Hilhorst uit: De Groene Amsterdammer, 18 april 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 11

Aandachtspunten herkennen in de tekst

❶ De aandachtspunten bevatten de kernwoorden ‘vrijheid’, ‘broederschap’, ‘schaduwkanten’ en ‘waartoe ... leiden’. Het gaat dus om de negatieve kant (dat zie je aan ‘schaduw’) van twee verschijnselen en de gevolgen daarvan (dat zie je aan ‘waartoe ... leiden’).

❷ Het signaalwoord ‘waardoor’ is geen kernwoord, maar geeft wel (een) gevolg(en) aan.

❸ In de buurt van de kernwoorden vind je het antwoord voor het begrip ‘broederschap’. Dat antwoord luidt: *De schaduwkant van broederschap is dwingend conformisme. Dat kan leiden tot uitsluiting van andersdenkenden.* (14 woorden)

❹ Je ziet dat je de rest van de alinea in het geheel niet gebruikt voor de samenvatting. Het gaat alleen om de gevraagde informatie; andere zaken doen er niet toe.

❺ Het werd ook goed gerekend als je bij het gevolg genoteerd had: *Dat kan leiden tot vijandigheid tegen buitenstaanders*. Alleen ‘groepsvorming’ als gevolg was fout, want groepsvorming is niet per se negatief en dus geen schaduwkant.

❻ Uit de eerste zin *Net als vrijheid en gelijkheid heeft ook broederschap een schaduwkant* kun je afleiden dat de schaduwkant van vrijheid al eerder in de tekst genoemd is.

Opdracht
8

Lees tekst 4 *Het juk van de vrijheid* en voer de opdracht uit.

2p Vat voor het begrip *vrijheid* in eigen woorden samen
– wat de schaduwkanten zijn en
– waartoe deze schaduwkanten leiden.
Geef antwoord in volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

Tekst 4

Het juk van de vrijheid

(5) Dit radicale vrijheidsbegrip werd geïnspireerd door denkers zoals Jean-Paul Sartre. Hij stelt dat als God niet bestaat de mens vrij is in de keuzes die hij maakt. Maar dat betekent ook dat de mens volledig verantwoordelijk is voor de gevolgen van die keuzes, zowel voor zichzelf als voor de mensheid als geheel. Hij moet daarom zijn vrijheid vertalen in actie voor de mensheid. Sartre wordt daarmee niet alleen een profeet van de revolutie, maar hij zadelt mensen ook op met een loodzwaar vrijheidsbegrip. Als het misgaat, kunnen we de verantwoordelijkheid op niemand anders afschuiven en zijn we zelf to blame. De groei van het aantal mensen met depressieve klachten heeft te maken met de opkomst van dit loodzware vrijheidsbegrip. Mensen dreigen aan hun eigen hoge verwachtingen ten onder te gaan.

(6) Het vrijheidsbegrip waarin de mens zich loszingt van zijn omgeving past ook wonderwel bij het idee van de homo economicus die alleen zijn eigen belang nastreeft. In de ideologie van de vrije markt bakt de bakker geen brood uit caritas, maar om daar zelf aan te verdienen. De onzichtbare hand van de vrije markt zorgt ervoor dat de mens in zijn streven om zijn eigen belang te dienen ook het algemene belang dient. Maar deze interpretatie van het vrijemarktdenken heeft ook een keerzijde. De vrije markt leidt namelijk gemakkelijk tot weinig winnaars en veel verliezers. Zo wordt vrijheid de vrijheid van de sterksten.

(7) Om weerwerk te bieden aan de schaduwkanten van onze vrijheidsliefde, zoals de stress en de faalangst, moeten we op zoek naar een andere vrijheidsopvatting, namelijk de opvatting die vrijheid aan identiteit koppelt. Vrijheid is de mogelijkheid om je identiteit tot uitdrukking te brengen. Wie vrijheid koppelt aan identiteit, neemt afstand van de individualistische opvatting van vrijheid. Mensen drukken hun identiteit immers uit door hun verbindingen met anderen. Ik ben vader. Ik ben lid van de vakbond. Ik ben vrijwilliger.

naar: Pieter Hilhorst
uit: De Groene Amsterdammer, 18 april 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 5 t/m 7

Opdracht
9

Lees tekst 5 *Ik heb niets te verbergen* en voer de opdracht uit.
De strekking van tekst 5 kan worden samengevat door de volgende zin met twee voorwaarden aan te vullen. "Privacy mag ondergeschikt zijn aan veiligheid wanneer de burger ..."

2p Vat bedoelde twee voorwaarden samen. Geef antwoord in een volledige zin en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 25 woorden.

Tekst 5

Ik heb niets te verbergen

(6) Door privacy te benaderen als iets breders dan alleen 'garanderen van geheimhouding' blijkt, dat er diverse problemen kunnen ontstaan. Als de overheidsbureaucratie persoonlijke informatie gebruikt om belangrijke beslissingen te nemen over burgers, maar die burgers geen inspraak hebben in hoe deze informatie wordt gebruikt, kan dat leiden tot machteloosheid en kwetsbaarheid van het individu.

(7) De gevaren die samenhangen met grootschalige dataverzameling zijn daarom vooral zaken als onverschilligheid, dwalingen, misbruik, onmacht en gebrek aan transparantie en verantwoording. Er zijn mensen onterecht op een zwarte lijst beland. Het bureaucratisch gegenereerde profiel begint de persoon te overwoekeren, zoals terrorisme-deskundige Beatrice de Graaf onlangs nog in haar oratie stelde.

(8) Privacy hangt samen met het weerbaar maken van de burger. Het beschermt de persoonlijke integriteit en waardigheid. Als iemand gereduceerd wordt tot bepaalde gemonitorde gedragspatronen, moet hij in elk geval tegen die categorisering in beroep kunnen gaan.

(9) Discussies zoals die nu vaak worden gevoerd over privacy versus veiligheid, raken zelden de kern. Het gaat niet om de vraag of overheden wel of geen persoonlijke data mogen verzamelen en analyseren. Het gaat om het staatsrechtelijk fundament onder die taakstelling: het garanderen van toezicht, transparantie, het afleggen van rekenschap.

(10) Deze waarden moeten de plaats in het debat innemen van het 'ik-heb-niets-te-verbergen'-argument dat slechts bepaalde problemen omtrent privacy benoemt, maar andere onder het tapijt schuift. Een samenleving waarbinnen deze fundamentele waarden en daarmee de bescherming van privacy niet worden bediscussieerd, is als een rechtbank waar het risico bestaat dat iemand terechtstaat maar geen mogelijkheid heeft in beroep te gaan, het bewijs niet mag inzien en die ook na het uitzitten van de straf het stempel 'verdacht' blijft houden.

naar: Daan Weggemans
uit: Trouw, 25 juni 2013
Examen vwo 2015 tijdvak 2, Tekst 3, alinea 6 t/m 10

Opdracht **10**

Lees tekst 6 *Digitaal panopticum* en voer de opdracht uit.

2p Vat de inhoud van alinea 2 samen. Geef antwoord in volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

Tekst 6

Digitaal panopticum[1]

(1) Er lijkt niet veel meer over van de utopische verwachtingen waarmee de opkomst van internet gepaard ging. Het web zou de traditionele politieke en economische verhoudingen overhoophalen. De verwachting was dat het web de weg zou vrijmaken voor de ultieme bevrijding van het individu. Zo gaven mediatheoreticus Mark Deuze en journalist Henk Blanken in de essaybundel *PopUp* (2007) nog hoog op van de 'Yahoo-generatie', die heel anders met de media zou omgaan, "van alles door elkaar, obsessief communicerend, desnoods over niets, en vooral: loyaal aan niets of niemand en wantrouwig ten opzichte van alles wat met institutionele autoriteiten te maken heeft: zorgverzekeraars, politiek, journalistiek." Onder meer de opkomst van het web zou het lot kunnen bezegelen van de oude media en de traditionele poli- →

tiek, gedragen door publieke omroepen, dagbladen en politieke partijen.
(2) Nog geen decennium later blijken die utopische verwachtingen naïef en grotendeels achterhaald. De hoeveelheid fora, blogs en informatiebronnen mag fenomenaal toegenomen zijn, wetenschappers worstelen met de vraag of die groei inderdaad heeft geleid tot meer zeggenschap en politiek empowerment van de burgers. Dat het web in landen in crisis, zoals Tunesië en Egypte, een sleutelrol heeft gespeeld wordt door niemand betwist, maar de vraag is hoe blijvend het democratisch potentieel van het web op termijn is.

naar: Frank van Vree
uit: De Groene Amsterdammer, 13 juni 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 2, alinea 1 en 2

noot 1 Het woord 'panopticum' kent meerdere betekenissen, waaronder:
- een wassenbeeldenmuseum waarin individuen te kijk staan;
- een gevangenis waarin alle cellen vanuit één centraal punt in de gaten gehouden kunnen worden.

Theorie

Ordenen: informatie in een schema plaatsen

Elke tekst heeft een bepaalde opbouw. Soms is er zelfs sprake van een standaardstructuur. Een uiteenzetting kan bijvoorbeeld zijn opgebouwd volgens de verklaringsstructuur, een betoog volgens de argumentatiestructuur of de voor- en nadelenstructuur, een beschouwing volgens de probleem-oplossingsstructuur. → ***zie Basis p. 20 (4 vwo)***

Ook deelonderwerpen en alinea's zijn soms opgebouwd volgens ordeningsprincipes. Het deelonderwerp 'voordelen' van een tekst met de voor- en nadelenstructuur bestaat vaak uit een opsomming van voordelen. In een betoog kom je vaak na het standpunt argumenten, ondersteunende argumenten, tegenargumenten en weerleggingen tegen. Als je zulke elementen kunt herkennen, begrijp je beter hoe de informatie in de tekst geordend is.

Bij het examen moet je voor de opdracht 'informatie ordenen' informatie-elementen uit (een deel van) de tekst invullen in een gegeven schema.

Opdracht
11

4p

Lees tekst 7 *Het nieuws als show* en voer de opdracht uit.
In alinea 1 tot en met 4 wordt het huidige format voor nieuwsvoorziening beschreven. Welke middelen zetten tv en kranten blijkens het tekstgedeelte van alinea 1 tot en met 4 in om invulling te geven aan dit format? Neem onderstaand schema over en vul dit in.

tv	**kranten**
middel 1:	middel 1:
middel 2:	middel 2:
middel 3:	middel 3:

Tekst 7

Het nieuws als show

(**1**) In 1963 verscheen op de Nederlandse televisie voor het eerst iets wat leek op een anchorman[1]. Willem Duys[2] begon het maandelijkse praatprogramma *Voor de vuist weg*. Hijzelf was er de spil en het gezicht van; gasten kwamen en gingen. Berucht werd de uitzending met de man die ter verruiming van de geest een gaatje in zijn voorhoofd had geboord (midden jaren zestig). Het grootste deel van wat uitdrukkelijk een 'show' heette, werd gevuld met licht nieuws en optredens van artiesten. *Voor de vuist weg* bleek een schot in de roos. Niet alleen omdat het programma jarenlang tot de best bekeken uitzendingen van de Nederlandse televisie behoorde, maar ook omdat de formule ervan gaandeweg school heeft gemaakt in de televisiejournalistiek en nieuwsvoorziening.

(**2**) Eén vast en betrouwbaar gezicht om je aan vast te klampen, en een hele stoet individuele gezichten om het nieuws een persoonlijk karakter te geven. Dat is vandaag de dag ook het karakter van populaire praatprogramma's op televisie als *Pauw & Witteman* en *Knevel & Van den Brink*[3]. Alleen veranderde dit ene gezicht soms in twee gezichten. Dat was eveneens afgekeken van het Amerikaanse voorbeeld, waar zelfs nieuwslezers het al sinds jaar en dag niet meer alleen mogen doen. En dus vormen duo-presentatoren als Jeroen Pauw en Paul Witteman hun eigen variant op het janusgezicht[4] waarmee politiekoppels van oudsher hun ondervragingstechnieken kracht bijzetten.

(**3**) Die gezichten, daar gaat het om. Zij geven het nieuws een persoonlijk aanzien. Aan de redactionele kant krijgt het medium het mombakkes opgezet van Paul Witteman of Andries Knevel. Aan de persoonlijke kant krijgt het nieuws het gezicht van één specifieke betrokkene bij ramp, festiviteit of trend. En de politicus die aanschuift, wordt van de weeromstuit een persoon als u of ik. Politici maken hun akkoord niet alleen eerder bekend bij *Pauw & Witteman* dan in de Tweede Kamer, zij doen dat meestal ook als leuke jongens die elkaar best mogen, in plaats van de staatslieden die zij zouden moeten zijn.

(**4**) Het format, dat tenslotte niet voor niets in het entertainment van Willem Duys is geworteld, brengt die metamorfose vanzelf tot stand. Hoe effectief het format is, blijkt niet alleen uit dit soort tv-programma's. Ook de dagbladen moeten eraan geloven. Nieuws is pas compleet, wanneer daarbij een paar 'gewone Nederlanders' mogen toelichten hoe het hun leven beïnvloedt en wat zij daarvan vinden. En ook aan de kant van het medium heeft het anonieme gezag van de krant inmiddels een duidelijk gezicht gekregen. Hoofdredacteuren spreken zich uit in wekelijkse brieven aan de lezer, gaan het land in om deze te ontmoeten of schuiven op hun beurt aan bij presentator Jeroen Pauw. Het officiële commentaar van de krant wordt vaak overvleugeld door dat van columnisten, sprekend op eigen gezag en voorzien van identificeerbare pasfoto's.

naar: Ger Groot
uit: De Groene Amsterdammer, 21 november 2012
Examen vwo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 1 t/m 4

noot 1 anchorman: vaste presentator in een televisiejournaal of actualiteitenprogramma, rond 1960 naar Amerikaans voorbeeld in de Nederlandse media geïntroduceerd
noot 2 Willem Duys (1928-2011) was een Nederlandse radio- en televisiepresentator.
noot 3 *Pauw & Witteman* was een populair praatprogramma (2006-2014) op televisie waarin diverse gasten, onder wie politici, aan tafel verschenen en over actuele onderwerpen discussieerden. Een vergelijkbaar praatprogramma was van 2007 tot 2014 dat van Andries Knevel en Tijs van den Brink.
noot 4 janusgezicht: term, ontleend aan Janus, een Romeinse god die met twee gezichten werd afgebeeld

Theorie

Beoordelen: welke zinnen horen (niet) in de samenvatting thuis?

Om een samenvatting te beoordelen, moet je kunnen vaststellen welke inhoudselementen van belang zijn in het geheel van de tekst. Dat zijn in het algemeen de elementen die de hoofdgedachte rechtstreeks ondersteunen.
Op het examen krijg je een aantal zinnen die deel kunnen uitmaken van een samenvatting. Je moet de zinnen herkennen die wél of juist níét in de samenvatting thuishoren. Die eerste, de kernzinnen, vind je meestal op voorkeursplaatsen in de tekst.
→ zie Basis p. 23 (4 vwo)
Bijvoorbeeld:
- Is er een zin die aansluit bij de hoofdgedachte?
- Is er een zin bij uit het slot?
- Is er een zin die de hoofdgedachte vormt van een van de deelonderwerpen?

Deze zinnen zijn het meest kansrijk als correct antwoord. Zinnen die afkomstig zijn uit voorbeelden in de tekst, zijn in het algemeen niet belangrijk voor een samenvatting.

Een paar tips
- Kijk nog even naar de tekstsoort. Als de tekst bijvoorbeeld een betoog is, zullen de zinnen een standpunt en argumenten moeten bevatten.
- Soms heb je iets aan de tekststructuur. Als er sprake is van een verklaringsstructuur, zullen de zinnen een verschijnsel en verklaringen noemen.
- Kijk ook nog even naar de vraag waarin de tussenkopjes worden genoemd die de deelonderwerpen aangeven.

Het kan ook zijn dat je gevraagd wordt om vast te stellen welke vragen die in een tekst staan, wél of juist níét beantwoord moeten worden in een goede samenvatting. Op die manier stel je vast welke deelonderwerpen belangrijker en minder belangrijk zijn in een tekst.

Samenvattingen vergelijken
Er is nog een andere vorm van een samenvatting beoordelen. Je krijgt dan vier korte samenvattingen A tot en met D aangeboden. Daaruit moet je die samenvatting kiezen die de inhoud van de tekst het beste weergeeft. Vergelijk daartoe de beweringen die in elk van de vier opties staan en kijk of je die in de uitgangstekst terugvindt. Kies het antwoord waarin je het meeste van de tekst herkent.

Opdracht
12

Lees tekst 5 *De prijs van werk* op p. 99 en beantwoord de vraag.
3p Welke drie van onderstaande zinnen bevatten zo belangrijke informatie dat ze zeker in een samenvatting van de tekst ‘De prijs van werk’ zouden moeten worden opgenomen? Noteer de nummers van deze zinnen.

1 De eisen die de arbeidsmarkt tegenwoordig stelt, zijn een gevolg van politieke keuzen.
2 De Nederlandse arbeidsmarkt kent volgens een aantal hoogleraren al erg veel flexibiliteit.
3 Men had vroeger meer tijd voor activiteiten in de privésfeer.
4 Problemen zoals toenemend ziekteverzuim worden op een verkeerde manier aangepakt.
5 Sinds in 2008 de crisis uitbrak, zegt ruim de helft van de werknemers nog meer werkdruk te ervaren.
6 Studenten zijn tegenwoordig meer bereid een hoge studielening af te sluiten.
7 Tegenwoordig leidt de arbeidsmarkt tot kansongelijkheid en stress bij werknemers.

Opdracht
13

Lees tekst 8 *Omstreden wetenschap* en beantwoord de vraag.
Stel je voor dat je van tekst 8 een samenvatting zou moeten maken. Hieronder staan acht zinnen in alfabetische volgorde; de zinnen zijn al dan niet woordelijk aan de tekst ontleend.

4p Noteer de nummers van de vier zinnen die je in een samenvatting van de tekst kunt opnemen.

1 De geëngageerde journalistiek draagt in belangrijke mate bij aan de ondermijning van het vertrouwen in de wetenschap.
2 De wetenschap wil haar gezag tegenwoordig graag in het communicatieve handelen realiseren.
3 Een grote meerderheid van de bevolking heeft groot vertrouwen in wetenschap en technologie.
4 Het lijkt tegenwoordig alsof media het vertrouwen in de wetenschap ondermijnen.
5 Politieke en wetenschappelijke meningsverschillen doen zich vooral voor in de sociale en de medische wetenschappen.
6 Tegenwoordig speelt de strijd tussen elkaar beconcurrerende opvattingen zich meer dan ooit af in de media.
7 Veel wetenschappelijke inzichten zijn – net als vroeger – onderwerp van discussie, doordat ze rechtstreeks verbonden zijn met maatschappelijke en politieke krachten.
8 Wetenschappers beschikten in vroegere samenlevingen over prestige, doordat toen alleen rijkere mensen konden studeren.

Tekst 8

Omstreden wetenschap

(**1**) Het gezag van de wetenschap is tanende – wanneer we althans afgaan op uitlatingen van publicisten en onderzoekers. En het moet gezegd: er zijn inderdaad tekenen die daarop wijzen. Wie herinnert zich niet de campagne om jonge meisjes te vaccineren tegen het baarmoederhalskanker veroorzakende HPN-virus, die pijnlijk mislukte als gevolg van een effectief geruchtencircus op internet; of de uitgelekte e-mails van onderzoekers van de IPCC, het internationale panel dat zich bezighoudt met klimaatverandering, waaruit zou blijken dat zij hun resultaten welbewust manipuleerden. In beide gevallen deden de media volgens enkele critici méér dan alleen de erosie van het vertrouwen in de wetenschap weerspiegelen.

(**2**) Dat deze voorstelling van zaken te simpel is, blijkt uit de onlangs verschenen bundel Onzekerheid troef. Het betwiste gezag van de wetenschap onder redactie van Huub Dijstelbloem en Rob Hagendijk. Enquêtes wijzen erop dat een grote meerderheid van de bevolking nog altijd een groot vertrouwen koestert in wetenschap en technologie. Een ander, belangrijker bezwaar dat de auteurs inbrengen tegen de idee van een kwijnend prestige van de wetenschap is, dat de vertrouwenskwestie veel te absoluut gesteld wordt. Om te begrijpen waarom 'de' wetenschap niet langer over een vanzelfsprekend gezag beschikt, moet haar positie vanuit een meervoudig perspectief worden bezien. Onderzoekers en instellingen opereren immers in een ingewikkeld politiek en economisch krachtenveld.

(**3**) De idee dat 'de' wetenschap aan gezag heeft ingeboet, is historisch gezien aanvechtbaar. Natuurlijk, haar beoefenaren beschikten in vroegere, van standsgevoel doortrokken samenlevingen onmiskenbaar over een zeker prestige. Ook toen waren echter veel van hun inzichten al onderwerp van vaak bittere controverses. Veel opvattingen en theorieën waren rechtstreeks verbonden met maatschappelijke en politieke krachten, zoals de geschiedenis van uiteenlopende disciplines, van de medische wetenschap en de geschiedschrijving tot de sociale wetenschappen, laat zien.

(**4**) Ook nu gaan politieke en wetenschappelijke meningsverschillen in veel, vaak saillante gevallen hand in hand. Deze bestrijken een gebied dat varieert van de biologie en de psy-

→

chologie tot de economie. Tegelijkertijd is er een groot verschil met vroeger: nu speelt de strijd tussen 70 elkaar beconcurrerende opvattingen zich meer dan ooit af in de media. Die ontwikkeling begon, wat Nederland betreft, in de Volkskrant, die al vroeg furore maakte met geëngageerde 75 journalistiek over wetenschap en samenleving en breidde zich in de volgende decennia gestadig uit.

(**5**) Of het nu gaat om discussieprogramma's, opinierubrieken, 80 nieuwsuitzendingen of boekenpagina's – sinds de jaren negentig is de wetenschapper eenvoudig niet meer weg te denken uit de media. Het gezag van de wetenschap is 85 tegenwoordig discursief: het moet, net als in het geval van politieke en andere maatschappelijke instituties, in het communicatieve handelen worden gerealiseerd. Wetenschap-90 pers zijn gedwongen zich te verstaan met de media – zoals ze zich ook moeten verstaan met andere krachten die voortdurend op hen inwerken, te beginnen met politieke, 95 financiële en economische machten. En iedereen in de wereld van de wetenschap weet hoe moeilijk dat is – vooral in deze tijd.

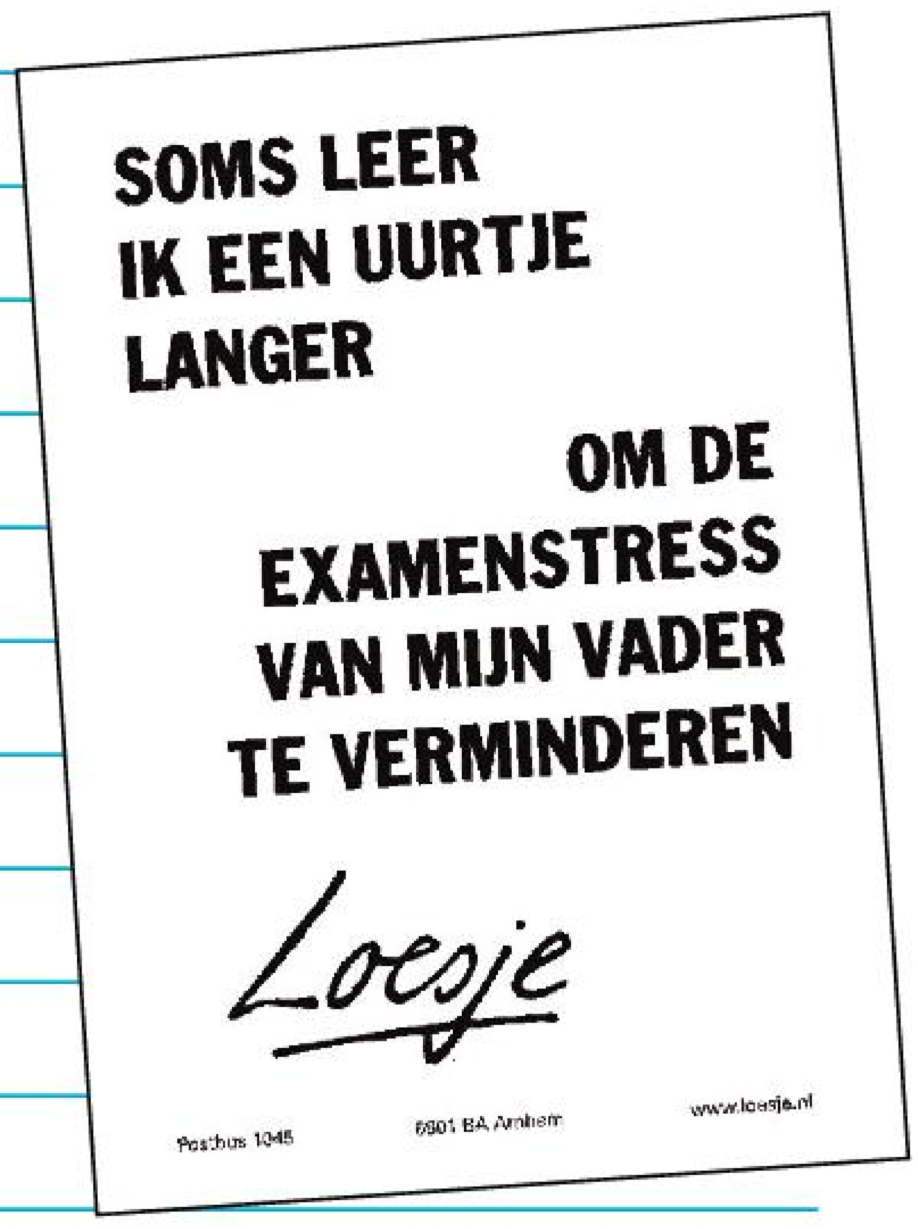
naar: Frank van Vree
uit: De Groene Amsterdammer, 21 maart 2012
Examen vwo 2015 tijdvak 1, Tekst 4

Ik kan/weet:

- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ van een tekst(deel) een goed geformuleerde samenvatting maken. 4F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

Aantekeningen

Register

Bronvermelding

Beeldresearch: Lineair, Arnhem

Amaury Miller / HH, Den Haag: p. 8-9
iStock, Dublin: p. 12, 70, 75
Chad Baker / Getty Images, Dublin: p. 15
Motherbabychild, Springfield: p. 17
Rick Gershon / Getty Images, Dublin: p. 20
Loesje, Arnhem: p. 25, 35, 43, 65, 79, 137
Thomas Schlijper / HH, Den Haag: p. 26-27, 66-67
Michiel Wijnbergh / HH, Den Haag: p. 36-37
Roger Dohmen / HH, Den Haag: p. 44-45
Ron Giling / Lineair, Arnhem: p. 47, 69
Maarten Hartman / HH, Den Haag: p. 68
ANP / Spaarnestad, Rijswijk: p. 71
Vivienne van Leeuwen, Den Haag: p. 72
Martijn Beekman / HH, Den Haag: p. 73
Shutterstock, New York: p. 74
ANP / Topfoto, Rijswijk: p. 76
Alamy / Imageselect, Wassenaar: p. 77
NBB, Rotterdam: p. 80-81

Compleet
Bij dit boek hoort een digitale leeromgeving. Met bijvoorbeeld opdrachten, oefentoetsen, uitlegfilmpjes.

Makkelijk
Je mag in dit boek schrijven, aantekeningen maken, markeren, onderstrepen, wat je maar wilt.

Flex

Direct feedback
Maak je de opdrachten online, dan zie je wat er al goed gaat. Of je verbetert je antwoord met de tip.

Op je eigen niveau
Online krijg je, op basis van je resultaten, opdrachten op jouw niveau: met extra hulp of uitdaging.

Noordhoff Uitgevers

MIX Papier van verantwoorde herkomst FSC® C118189

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-73479-4